

KOMITET WOJEWÓDZKI POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ PARTII ROBOTNICZEJ
W RZESZOWIE

9795

9646

1944 — 1964

20

LAT
WOJEWÓDZTWA
RZESZOWSKIEGO
1944-1964

RZESZÓW 1964

Dziś, gdy z perspektywy dwudziestu lat patrzymy na przebytą już drogę, możemy z uzasadnioną satysfakcją i dumą stwierdzić, że lata ciężkiego trudu przyniosły niezwykle plony.

(z przemówienia tow. A. Zawadzkiego na sesji Ogólnopolskiego Komitetu FJN 31 stycznia 1964 r.)

Partia — przewodniczka klasy robotniczej i narodu polskiego przez cały okres dwudziestolecia była i pozostaje decydującą siłą budownictwa socjalizmu i polityki naszego państwa ludowego.

(wyjątek z tezy KC PZPR na IV Zjazd Partii)

POLSKA ZJEDNOCZONA PARTIA ROBOTNICZA
KOMITET WOJEWÓDZKI W RZESZOWIE

DWADZIEŚCIA LAT
WOJEWÓDZTWA RZESZOWSKIEGO
1944—1964
PRZEMIANY GOSPODARCZO—SPOŁECZNE

RZESZÓW 1964

20 LAT WOJEWÓDZTWA RZESZOWSKIEGO
1944—1964
PRZEMIANY GOSPODARCZO-SPOŁECZNE

**POLSKA ZJEDNOCZONA PARTIA ROBOTNICZA
KOMITET WOJEWÓDZKI W RZESZOWIE**

**DWADZIEŚCIA LAT
WOJEWÓDZTWA RZESZOWSKIEGO
1944—1964
PRZEMIANY GOSPODARCZO—SPOŁECZNE**

RZESZÓW 1964

Opracowanie:
Zespół pracowników Wojewódzkiej Komisji Planowania
Gospodarczego w Rzeszowie

Redakcja:
mgr Tadeusz Dudziński, Adam Chechłowski, Juliusz Petrus

Konsultacje:
mgr Marcin Drozd, Mieczysław Szajner, mgr Piotr Ziarno

Obwoluta: Krystyna Suss

Fotografia:
Hetman T. (4), Postępski Z. (69), Wojciechowski R. (1), inni (2)

Nakładem Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie

Druk: Rzeszowskie Zakłady Graficzne. Zam. 607.64. Nakład 3500+50 egz.
Ark. wyd. 11. Ark. druk. 11. Pap. offset. kl. V. Wklejki rotograw. kl. III
110 g. Oddano do składania 4. II. 64 r. Podpisano do druku 17. III. 64 r.
Druk ukończono 25. III. 64 r. N-2.

Dar mgr A. Kumyga

Spis treści

	Str.
Przedmowa	
Wstęp	9
Osiągnięcia w okresie dwudziestolecia Władzy Ludowej	
Istota przemian gospodarczo-społecznych	19
Przemysł	30
Rolnictwo i leśnictwo	39
Obrót towarowy	50
Transport i łączność	55
Gospodarka komunalna	61
Gospodarka mieszkaniowa	68
Urządzenia kulturalno-socjalne	
Oświata	73
Zdrowie	77
Kultura	80
Kultura fizyczna i turystyka	86
Surowce i bogactwa naturalne	91
Gospodarka wodna	94
Bieszczady	97
Bezpieczeństwo przeciwpożarowe	101
Czyny społeczne	103
Społeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy	107
Przedsiębiorstwa budowlane i biura projektowe	110
Mierniki przedwojennego zacofania gospodarczego i społecznego Rzeszowszczyzny	116
Pozycja województwa rzeszowskiego na tle niektórych ogólnokrajowych wielkości rozwoju gospodarczo-społecznego	119
Perspektywy dalszego rozwoju	136

Zespół autorski wyraża podziękowanie Kierownictwom Wojewódzkich Oddziałów Banków, Powszechnej Kasy Oszczędności, Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych, Wojewódzkiego Komitetu SFOS i wszystkich innych instytucji za udostępnienie informacji do opracowania niniejszej publikacji.

Wyjaśnia się, że wielkości liczbowe zawarte w tej publikacji, dotyczące lat ubiegłych przyjęto wg danych statystycznych oraz pochodzących z archiwum Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Rzeszowie. Natomiast w odniesieniu do 1963 roku zastosowano w niektórych przypadkach szacunek przewidzianego wykonania, który — mimo najrealniej przyjętych założeń — może ulec nieznacznym odchyleniom w stosunku do wielkości faktycznej realizacji.

Przedmowa

Wyzwolenie Polski spod jarzma hitlerowskiego, rewolucyjne przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne — to wielkie wydarzenia dziejowe, które wypełniają treść życia i karty historii naszego Narodu i Państwa.

Województwo rzeszowskie, jedno z pierwszych, które zostały oswobodzone przez wojska radzieckie i polskie z długoletniej niewoli hitlerowskiej, ma szczególne powody do radości i dumy w dwudziestą rocznicę tego historycznego faktu.

Druga wojna światowa i ciężki okres okupacji pochłonęły życie wielu najlepszych synów i córek naszej Ojczyzny, spowodowały ogromne zniszczenia dóbr materialnych i kulturalnych w całej Polsce; zniszczeń tych nie uniknęła również ziemia rzeszowska.

Minione 20-lecie — to okres twardej walki i zmagañ o budowę i utrwalenie ustroju socjalistycznego, nowego i lepszego ustroju politycznego, opartego na sprawiedliwości społecznej i nieskrępowanym rozwoju sił wytwórczych, o ugruntowanie zdobyczy w dziedzinie gospodarczo-społecznej, to okres wytężonej pracy nad dalszym rozwojem i postępem, które stawiają Polskę na właściwe i należne jej miejsce w świecie oraz zapewniają coraz lepsze jutro jej obywatelom.

Wszechstronny rozwój naszego województwa mógł nastąpić w nowych warunkach polityczno-ustrojowych, których podwaliny kładł jeszcze w mrokach okupacji, a następnie konsekwentnie wykonywał program Polskiej Partii Robotniczej. On stał się fundamentem, na którym wyrosły hasła Manifestu Lipcowego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Realizacja tych haseł,

opieka nad Rzeszowszczyzną ze strony naszej Partii i Rządu, patriotyczna i aktywna postawa naszego społeczeństwa, działalność rad narodowych oraz organizacji politycznych i społecznych zjednoczonych w komitetach Frontu Jedności Narodu, których hasłem naczelnym jest dobro Polski Ludowej, są źródłem naszych dzisiejszych osiągnięć.

Uroczyste obchody 20-lecia istnienia odrodzonego Państwa Polskiego dają szczególną okazję do podsumowania tych wszechstronnych osiągnięć w województwie rzeszowskim. Uczczenie tej rocznicy przybierze różnorodne formy dające wyraz radości i zadowolenia z nowego życia, wskazujące również nasz dotychczasowy dorobek i kierunki dalszego rozwoju. Aktyw polityczny i społeczny, działacze Frontu Jedności Narodu i rad narodowych dotrą do najdalszych zakątków naszego województwa, aby szerokim masom społeczeństwa nakreślić obraz odbudowy i rozbudowy gospodarczej naszego Kraju i Rzeszowszczyzny oraz przedstawić osiągnięcia w dziedzinie gospodarczej, społecznej i kulturalnej.

Niniejsza publikacja zostaje wydana jako pomoc w pracy propagandowej aktywu społecznego; zawiera ona syntezę przemian gospodarczo-społecznych w województwie rzeszowskim w okresie 20-lecia Polski Ludowej.

Rzeszów, styczeń 1964 r.

Wydawca

Wstęp

Dnia 18 sierpnia 1944 roku w ratuszu rzeszowskim odbyła się pierwsza sesja Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie, która zapoczątkowała byt i działalność województwa rzeszowskiego, formalnie powołanego w rok później dekretem z dnia 7 lipca 1945 r. Działo się to wtedy, gdy na linii frontu biegnącego od Karpat przez Krosno — Jasło — Dębicę — Mielec — Baranów toczyły się zacięte walki z okupantem hitlerowskim, a na zapleczu, na wschodnich i południowo-wschodnich terenach Rzeszowszczyzny rozgorzały krwawe zmagania z nacjonalistycznymi ukraińskimi bandami UPA. Nowy organizm wojewódzki powstał i kształtował się w czasie, gdy cała Polska — za wyjątkiem skrawków Lubelszczyzny i Rzeszowszczyzny — pozostawała jeszcze przez pięć miesięcy w mrokach okupacji, a na całym froncie wojska radzieckie i polskie toczyły ciężkie boje. Trwająca wojna postawiła przed nowymi władzami szczególne zadania mobilizowania wszystkich zdolnych do walki przeciw okupantowi. Właśnie tu, w Rzeszowie formowała się X dywizja, której organizatorem był generał Karol Walter — Świerczewski. Chłopi i robotnicy Rzeszowszczyzny budowali nowe zręby państwowości na wyzwolonych już terenach oraz bili się o wyswobodzenie i wolność kraju.

Powstanie Polski Ludowej a z nią województwa rzeszowskiego, jako nowej jednostki organizacyjnej administracji państwowej i gospodarczej, było uwieńczeniem walk rewolucyjnych o wyzwolenie i sprawiedliwość społeczną mas robotniczych i chłopskich Rzeszowszczyzny, było ono spełnieniem odwiecznych pragnień uciskanych tu klas społecznych, które dawały temu wyraz w walkach rewolucyjnych narastających od czasów „rabacji” Szeli w 1846 roku, było ono urzeczywistnieniem walk i pracy Ko-

munistycznej Partii Polski i kontynuatórki jej Polskiej Partii Robotniczej oraz radykalnego nurtu ruchu ludowego. Walki te wyrastały z nędzy i zacofania, jakie panowały na tych terenach w okresie zaborczym i międzywojennym.

Z inicjatywy Polskiej Partii Robotniczej powołana została z dniem 1 stycznia 1944 roku przez demokratyczne ugrupowania polityczne i wojskowe Polski podziemnej Krajowa Rada Narodowa, jako „faktyczna reprezentacja polityczna narodu polskiego, upoważniona do występowania w imieniu narodu i kierowania jego losami do czasu wyzwolenia Polski spod okupacji”. Dnia 21 lipca 1944 roku Krajowa Rada Narodowa uchwaliła powołanie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, który wskazał właściwą, realną i konkretną drogę rozwiązania problemów politycznych, gospodarczych i społecznych w Manifestie Lipcowym z dnia 22 lipca 1944 roku. Realizację tego Manifestu rozpoczęto w naszym województwie przy huku dział, gdy linia frontu na Rzeszowszczyźnie przebiegała od przełęczy Dukielskiej poprzez Krosno, Jasło, Dębicę do Baranowa Sandomierskiego; te dwa krańcowe punkty wielkiego łuku frontowego — Przełęcz Dukielska i Baranów Sandomierski — były wielokrotnie wymieniane w komunikatach wojennych, jako rejony wyjątkowo ciężkich zmagañ.

Władza Ludowa, przystępując przed 20 laty do formowania w nowoutworzonym województwie administracji państwowej oraz organizowania życia gospodarczo-społecznego, stanęła przed szeregami poważnych trudności, do których należy zaliczyć:

- ogrom przedwojennego zacofania i zaniedbania gospodarczo-społecznego,
- skutki okupacji hitlerowskiej, duże zniszczenia wojenne oraz skutki trwającej jeszcze do połowy 1947 roku niszczycielskiej działalności band faszystowskich.

Nadto ówczesną sytuację utrudniała działalność reakcyjnego podziemia, które w powiązaniu z tzw. „rządem emigracyjnym” St. Mikołajczyka stawiało czynny i zbrojny opór Władzy Ludowej i jej organom. Działalność podziemia, reprezentującego interesy klasy obszarnej i kapitalistycznej, sprowadzała się nie tylko do akcji zbrojnej, ale i do szkodnictwa gospodarczego.

W niektórych rejonach Rzeszowszczyzny natężenie działalności tego podziemia paraliżowało okresowo funkcjonowanie ogniw aparatu państwowego, administracyjnego i gospodarczego. W takiej sytuacji rzucono do walki najlepszy element robotniczo-chłopski, kosztem oderwania go od pilnych i ważnych zadań odbudowy. W tym celu powołano m. in. w lutym 1946 roku Ochotniczą Rezerwę Milicji Obywatelskiej.

Na Rzeszowszczyźnie dochodziły przy tym poważne kłopoty organizacyjne, związane z kształtowaniem od podstaw administracyjnego i gospodarczego organizmu zupełnie nowej jednostki, tym bardziej, że po wyzwoleniu kraju duża część kadry fachowców została skierowana na zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych, a na terenie województwa brak było ośrodków dyspozycyjnych typu wojewódzkiego, samo zaś miasto wojewódzkie było drugorzędym miastem powiatowym nie sięgającym liczby 30 tys. mieszkańców. Województwo rzeszowskie utworzone zostało z obszarów 13 powiatów byłego województwa lwowskiego i 4 powiatów wschodnich województwa krakowskiego.

Ogrom odziedziczonego po poprzednim ustroju zacofania gospodarczo-społecznego znalazł swe odbicie w przedwojennej i obecnej literaturze społeczno-ekonomicznej. Szereg publikacji międzywojennych potwierdzał występowanie tych samych zjawisk, których wyrazem są powszechnie przyjęte terminy, jak „głód pracy”, „głód ziemi”, „odrobek”, „lichwa”, „bandosy”, „kuchnia głodnych”, „galicyjska nęcza”.

Rzesze bezrobotnych nie mogły dostać pracy, co zmuszało tysiące ludzi do emigracji zarobkowej stałej bądź sezonowej. Niestety, i ta możliwość szukania pracy została w ostatnim dziesięcioleciu międzywojennym bardzo poważnie ograniczona.

W takich warunkach coraz częściej dochodziło do coraz ostrzejszych strajków i buntów chłopskich oraz robotniczych, jak strajk robotników huty szkła w Krośnie w 1928 roku, wielki strajk robotników i marsz głodnych w Sanoku w 1930 roku, powstanie chłopskie w powiecie leskim w 1932 roku, bunty chłopskie w powiatach jarosławskim, łańcuckim, przeworskim i ropczyckim w 1933 roku oraz wielki strajk rolny w 1937 roku. Były

one wynikiem nędzy, w jakiej żyli robotnicy i chłopcy Rzeszowszczyzny, a która była pochodną warunków społeczno-ustrojowych; ich wyrazem były między innymi przeludnienie i brak pracy, niski poziom produkcji rolnej, nożyce cen, podatki, brak kredytu i lichwa, niski poziom płac robotniczych, analfabetyzm oraz fatalny stan profilaktyki leczniczej, który pociągał za sobą wysoką śmiertelność.

Szerokie masy robotnicze i chłopskie nie miały żadnego wpływu na zmianę istniejących stosunków, gdyż odsunięte były zupełnie od jakiegokolwiek udziału we władzach państwowych i samorządowych.

Charakterystyka stosunków społeczno-gospodarczych na Rzeszowszczyźnie, sprowadzona do najbardziej podstawowych elementów daje wystarczający obraz ówczesnego zacofania gospodarczego i społecznego tych terenów. Na około 2 mln ludności mieszkającej na terenach dzisiejszego województwa rzeszowskiego przypadało na 1 km² 99 osób, a w niektórych powiatach wskaźnik ten osiągał 160 osób. Tak duża gęstość zaludnienia przy nieuprzemysłowieniu terenów oznaczała duże bezrobocie, a niski poziom produkcji rolnej i rozdrobnienie gospodarstw łączyły się ściśle z przeludnieniem agrarnym. Nie lepsza sytuacja istniała w miastach, w których — ze względu na słaby rozwój przemysłu — głównym źródłem utrzymania były rzemiosło, handel i w pewnym stopniu rolnictwo. Zewnętrznym tego wyrazem był ówczesny wygląd miast i ich warunki sanitarno-higieniczne.

W takich warunkach bytu materialnego nie było mowy o rozwoju oświaty i życia kulturalnego.

Działania wojenne i okupacja spowodowały pogorszenie dotychczasowego stanu gospodarczo-społecznego. W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku uległo zniszczeniu wiele obiektów na terenie Rzeszowszczyzny. Ofiarą akcji eksterminacyjnej okupanta padały tysiące ludzi, zwłaszcza ludności żydowskiej. Tysiące ludzi wywożono na roboty przymusowe w głąb III Rzeszy, gdzie poważna ich część zginęła od bombardowań lub zmarła wskutek ciężkich warunków bytowych. Tysiące osób znalazły się w obozach koncentracyjnych, których wiele utworzono na terenach

Rzeszowskiego jak np. w Szebniach (pow. Jasło), Pustkowie i Rozwadowie. Tysiące ludzi ginęły w gettach. Wstrzymany został proces nauczania, dziesiątki szkół zamieniono na obiekty koszarowe i magazyny wojskowe; zahamowane zostało życie kulturalne. W ciągu całego okresu okupacji ludność gnębiły kontyngenty i rekwizycje hitlerowców. Cofający się okupant palił miasta i osiedla, zniszczył zupełnie m. in. Jasło, Żmigród, Radomyśl Wielki, wywoził maszyny, urządzenia, narzędzia, surowce i dzieła sztuki, niszczył tory oraz stacyjne urządzenia kolejowe i pocztowe. Bardzo duże zniszczenia poniosły tereny przyczółkowe, na których ucierpiała szczególnie ludność wiejska; wysiedlano mieszkańców wsi i miasteczek, zaminowane zostały i zryte pociągami duże obszary użytków rolnych, wyniszczeniu uległ inwentarz żywy i martwy. Miarą tych zniszczeń jest fakt, że ponad 50 tys. zagród znikło z powierzchni ziemi i jeszcze długo po wojnie wiele rodzin mieszkało w ziemiankach i bunkrach. Smutną pozostałością walk frontowych jest nazwa „doliny śmierci”, którą przywiązano do zaplecza Przełęczy Dukielskiej. Wielkie, bardzo silnie zaminowane przez hitlerowców tereny były widownią ciężkich walk o otwarcie drogi wojskom radzieckim przez Karpaty i jeszcze długo po wojnie uniemożliwiały dostęp do tych obszarów.

Okupant rozпалиł wśród nacjonalistycznych elementów polskich i ukraińskich zarzewie walki, zaopatrując te wrogie elementy w broń, materiały i instruktorów. Trwające przez kilka lat walki z bandami UPA spowodowały ogromne straty ludnościowe i materialne. Zostało spalonych wiele wsi i miasteczek, zniszczono drogi i mosty, zamieniono w odłogi około 230.000 ha użytków rolnych, wyniszczono niemal doszczętnie żywy i martwy inwentarz rolniczy. W ten sposób prawie jedna piąta obszaru województwa wyłączona została z życia administracyjnego i ekonomicznego w takiej skali, że do dnia dzisiejszego skutki tych zniszczeń rzutują na bieżącą działalność gospodarczą. Ziemia ta została obficie zroszona krwią tych, co trwali na posterunku w jej obronie i stali na straży porządku i bezpieczeństwa publicznego. Na ziemi tej, w Jabłonkach, w marcu 1947 roku padł od kul faszystowskich band UPA bohater narodowy generał Karol Świerczewski. Gehenna ludzi, bratobójcze walki, śmierć i zgłiszczanie — to na-

zbyt dobrze jeszcze znana kilkuletnia historia tych ziem.

W takich trudnych warunkach rozpoczynaliśmy w 1944 roku życie w nowoutworzonym województwie. Rozpoczął się nowy rozdział historii Rzeszowszczyzny, który wypełniła intensywna praca nad budową Władzy Ludowej i jej organów, do której weszli przedstawiciele robotników, chłopów i inteligencji pracującej.

Pierwszym podstawowym aktem prawnym o znaczeniu rewolucyjnym, który wprowadzono w życie na terenach naszego województwa, był dekret o reformie rolnej. Jego realizacja pozwoliła na częściowe rozwiązanie problemu głodu ziemi; reforma ta wyposażała tysiące robotników rolnych oraz mało- i średniorolnych chłopów w podstawowy zasób gruntów. Ten historyczny fakt, który wywołał silny wstrząs w dotychczasowym systemie władania ziemią, nie był jednak w stanie — z uwagi na narosłe od dawien dawna dysproporcje gospodarcze — rozładować w pełni olbrzymiego przeludnienia agrarnego Rzeszowszczyzny. Pozostały nadal wolne ręce do pracy, dla których nie można było zapewnić od razu odpowiednich warsztatów pracy w naszym województwie, ale nowy ustrój polityczny stworzył nowe możliwości w tym zakresie. Powrót do macierzy starych, piastowskich Ziem Odzyskanych, które weszły w nowe granice Polski Ludowej, ustalcne dzięki wspólnej walce oręża radzieckiego i polskiego oraz nieugiętemu stanowisku Związku Radzieckiego na forum międzynarodowym odnośnie praw Polski do tych ziem — otworzył drogę osadnictwu na zachód i północ. Tysiące chłopów Rzeszowszczyzny zagospodarowało nowe ziemie, które dotychczas władane przez junkrów pruskich stanowiły trzon głównego czynnika antypolskiego hakatyizmu.

Hasłem reformy rolnej szermowano często w okresie sanacyjnym, ale w celu zdezorientowania mas chłopskich; w rzeczywistości bowiem „reforma” ta sprowadzała się do dobrowolnej sprzedaży ziemi przez obszarników według cen wolnorynkowych. Dekret 1944 roku wskazał jedynie słuszną zasadę realizacji reformy rolnej i otworzył pierwszy podstawowy etap przemian społeczno-ustrojowych realizowanych przez Polskę Ludową.

Wcielenie w życie postanowień dekretu o reformie rolnej, jak

również innych aktów ustawodawczych Władzy Ludowej napotykało — jak już poprzednio wspomniano — zbrojny opór podziemia, który wzmógł się szczególnie po powrocie do Polski w czerwcu 1945 roku St. Mikołajczyka i utworzeniu przez niego w sierpniu tego samego roku opozycyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Stronnictwo to, wskutek swojej negatywnej do ówczesnej rzeczywistości postawy, stało się synonimem całej rodzimej reakcji na terenie kraju. Walka z mikołajczykowskim programem politycznym doprowadziła do klęski PSL w referendum w czerwcu 1946 roku oraz w wyborach sejmowych w styczniu 1947 roku i spowodowała ucieczkę Mikołajczyka z kraju w październiku 1947 roku.

Punktem wyjścia przyszłej industrializacji, utworzenia jej bazy materialnej stał się drugi z kolei, o doniosłym znaczeniu gospodarczym akt prawny Władzy Ludowej, jakim była ustawa z dnia 3 stycznia 1946 roku o przejęciu na własność państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej. W wyniku realizacji tej ustawy upaństwowione zostały podstawowe przedsiębiorstwa przemysłowe, górnicze, komunikacyjne, bankowe, ubezpieczeniowe oraz handlowe, stanowiące przed wojną w przeważającej większości własność kapitału prywatnego, w tym również zagranicznego. Ustawa w wielu przypadkach usankcjonowała już tylko fakty wcześniejszego przejęcia przez załogi robotnicze zakładów produkcyjnych.

W warunkach zniszczeń powojennych nacjonalizacja sprowadzała się nie tylko do formalnego przejmowania obiektów, ale przede wszystkim do odbudowy od podstaw doszczętnie nieraz zniszczonych zakładów produkcyjnych, wyposażania ich w maszyny, urządzenia, narzędzia i surowce oraz gruntownej odbudowy transportu kolejowego.

Manifest Lipcowy PKWN, dekret o radach narodowych, dekret o reformie rolnej i ustawa o nacjonalizacji stanowiły podstawowe akty prawne normujące podwaliny nowego ustroju oraz stałego rozwoju gospodarczego i społecznego Państwa Ludowego.

Mimo wielkich wysiłków i pracy nad podźwignięciem ze zniszczeń gospodarczych naszego kraju pozostawał w dalszym

ciągu nie w pełni rozwiązany problem zatrudnienia wolnych rąk do pracy. Po okresie Trzyletniego Planu Odbudowy Gospodarczej (1947—1949) przystąpiliśmy zatem do generalnego rozwiązania tego zagadnienia. Wyrazem tego był ustalony na V Plenum Komitetu Centralnego PZPR a następnie przez Sejm uchwalony Sześćioletni Plan Budowy Socjalizmu, którego podstawowym czynnikiem wiodącym miała stać się industrializacja. W ślad za rozbudową i budową przemysłu zakładano rozwój i unowocześnienie życia miejskiego i wiejskiego, w rozumieniu zarówno poprawy warunków komunalnych i mieszkaniowych, jak i zdrowotnych, oświatowych oraz kulturalnych. Zakładano dalek wzrost produkcji rolniczej i jej towarowości, szerokie otwarcie drogi do pracy ze wsi do miasta i powszechnego awansu społecznego. W tym rozumieniu zatem industrializacja oznaczała zacieśnienie sojuszu robotniczo-chłopskiego, więzi miasta ze wsią. I te właśnie cechy industrializacji odróżniają ją od tej, którą propagowano w okresie międzywojennym, w latach budownictwa Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP), którego praktyczny zasięg był bardzo ograniczony; COP w ówczesnym ustroju był niezdolny do wywołania przemian społeczno-gospodarczych.

Rozwój przemysłu na Rzeszowszczyźnie w następnych pięciolatkach wyraził się w rozbudowie i modernizacji istniejących zakładów a jednocześnie budową nowych ośrodków przemysłowych. Tą drogą coraz to nowe obszary gospodarczo zaniedbane w naszym województwie były i są włączane w nurt socjalistycznego życia gospodarczo-społecznego. Konsekwencją rozwoju przemysłu stają się równocześnie poszukiwania i eksploatacja coraz to nowych, dotychczas nie wykorzystanych bogactw naturalnych naszego regionu, które stanowią bazę rozwojową tego przemysłu; siarka, ropa naftowa, gaz ziemny, drewno, surowce ceramiczne, surowce rolno-spożywcze oraz energia wód rzecznych są tego wymownym przykładem.

Do pracy o zwiększenie potencjału gospodarczego włączyła się aktywnie nauka polska, wskazując nowe rezerwy, które winny stać się potężną bazą dalszego postępu i rozwoju. Dzięki nauce m. in. odkryte zostały złoża siarki i gazu, wskazano nowe, prawidłowe kierunki rozwoju rolnictwa; dzięki nauce region rzeszowski

*Pomnik Wdzięczności — symbol wieczystej przyjaźni z narodami ZSRR
— na Placu Zwycięstwa w Rzeszowie. W głębi gmach Komitetu Wojewódzkiego PZPR*

*Dukla — cmentarz wojenny
żołnierzy radzieckich i cze-
chosłowackich, poległych w
ciężkich walkach o Prze-
łęcz Dukielską*

*Jabłonki koło Baligrodu — tu poległ od kul faszystowskich band UPA
generał Karol Walter Świerczewski*

znalazł swą właściwą funkcję gospodarczą nie tylko w znaczeniu lokalnym, ale i ogólnokrajowym a nawet międzynarodowym, jak np. odnośnie siarki.

Na tle niezwykle trudnych zarówno w sensie organizacyjnym, materialnym, jak i pod względem bezpieczeństwa warunków wyjściowych, w jakich startowało w 1944 roku nowe województwo, tym wyraźniej uwypuklają się osiągnięcia Władzy Ludowej na tym terenie w okresie minionego dwudziestolecia. Porównanie dorobku obu dwudziestolecia pozwala na podkreślenie olbrzymich zmian, jakie zaszły w ekonomice i układzie stosunków społecznych Rzeszowszczyzny od czasu wyzwolenia do chwili obecnej i potwierdza słuszność przyjętych kierunków rozwojowych. Rezultaty 20-letniej pracy w nowym ustroju państwowym są widomym wyrazem postępu w każdej dziedzinie życia społeczno-gospodarczego. Porównanie stanu obecnego z tym, co było dawniej niezbitcie dowodzi o wielkim postępie i rozwoju, o przełamaniu impasu, w jakim znalazła się przedwojenna gospodarka Rzeszowszczyzny, o tym, że tylko w ustroju socjalistycznym można stawiać i rozwiązywać zadania służące zaspokojeniu potrzeb mas pracujących.

Nasze dotychczasowe osiągnięcia są wynikiem objęcia władzy przez masy robotniczo-chłopskie, wybierające swych przedstawicieli do Władzy Ludowej i jej organów realizujących program polityczno-społeczny, nakreślony przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą, przewodniczkę klasy robotniczej i narodu. Rady narodowe, jako reprezentacja najszerzych mas ludowych i gospodarze terenu, widzą na codzień potrzeby i w oparciu o nie ustalają i realizują plany gospodarcze.

Województwo rzeszowskie, mające duże potrzeby gospodarcze a ograniczone wewnętrzne możliwości ich zaspokojenia, nie potrafiłoby i nie byłoby w stanie wypracować obecnych osiągnięć bez pomocy i środków władz centralnych, które decyzjami Partii i Rządu zostały przyznane dla naszych terenów.

Wielkiej pomocy udzielały nam w tym czasie wojska radzieckie, które między innymi dostarczyły mąki dla aprowizacji ludności, środków transportowych, odbudowały linię kolejową Przemysł — Katowice, wiele dworców kolejowych i zakładów prze-

mysłowych pracujących wówczas na potrzeby wojenne. Bardzo poważnym czynnikiem rozwojowym naszej wojewódzkiej gospodarki była pomoc udzielana przez Związek Radziecki w postaci zboża siewnego, surowców dla produkcji przemysłowej, maszyn i urządzeń, dokumentacji technicznych, jak również poprzez doradców technicznych i kwalifikowanych fachowców, którym zawdzięcza swój rozwój wiele zakładów przemysłu metalowego i chemicznego.

Wielkie i napięte zadania, które zostały postawione do wykonania również przed województwem rzeszowskim, mogły być zrealizowane przede wszystkim dlatego, że nasze społeczeństwo uznało je za spełnienie swych potrzeb i pragnień. Dawało temu wyraz w programach wyborczych Frontu Jedności Narodu, które z kolei stawały się podstawą planów gospodarczych rad, a wysoki stopień ich realizacji był potwierdzeniem wyrobienia i dojrzałości społeczeństwa, jego właściwej postawy, przejawiającej się m. in. w terminowych świadczeniach finansowych i rzeczowych na rzecz państwa.

Spółeczeństwo rzeszowskie w coraz szerszym zakresie włączało się i włącza się nadal do realizacji zadań gospodarczych, wykazując swoją inicjatywę w postaci czynów społecznych oraz gromadzenia funduszy mających na celu określone zadania, jak Fundusz Odbudowy Stolicy i Kraju. Zwłaszcza czyny społeczne na Rzeszowszczyźnie stanowią poważne uzupełnienie państwowego planu inwestycyjnego, ponieważ ludność nie skąpi pracy, materiałów i środków pieniężnych dla uzyskania dodatkowych efektów gospodarczych w postaci dróg, remiz, szkół, świetlic i urządzeń służby zdrowia.

Do wykonywania zadań gospodarczych włączyło się czynnie wojsko. Żołnierze jednostek wojskowych stacjonujących na terenie naszego województwa biorą udział w pracach budowlanych nad wznoszeniem nowych obiektów przemysłowych, mieszkaniowych, drogowych i socjalno-kulturalnych, pomagają w pracach rolnych, zwłaszcza w okresach ich szczytowych nasileń. Ta więź wojska z ludnością i jej realne przejawy są wymownym potwierdzeniem realizacji hasła „wojsko z ludem — lud z wojskiem”.

Osiągnięcia w okresie dwudziestolecia Władzy Ludowej

Istota przemian gospodarczo – społecznych

W ciągu minionego 20-letnia województwo rzeszowskie przeszło wielką drogę przemian gospodarczych i społecznych, w wyniku których przekształcił się jego charakter z prymitywno-rolniczego na rolniczo-przemysłowy, z założeniem dalszego ukierunkowania tego charakteru na przemysłowo-rolniczy. Przemiany te wyraziły się w rolnictwie przez zmianę struktury agrarnej i kierunków produkcji, wzrost produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz jej towarowości i opłacalności, unowocześnienie metod uprawy i hodowli – w przemyśle zaś przez wzrost jego potencjału, postęp techniczny i wykształcenie się dużych i średnich ośrodków produkcyjnych. Zadecydowały o tym przede wszystkim zakłady przemysłu kluczowego, z których wiele ma znaczenie w skali ogólnokrajowej. Jednocześnie stale wzrasta rola państwowego i spółdzielczego przemysłu terenowego, który w coraz wyższym stopniu uczestniczy w wojewódzkim potencjale przemysłowym.

Rozwój przemysłu nie tylko wytwarzał określone ośrodki na istniejącej sieci zakładów produkcyjnych, ale również poszerzał ją wkraczając w coraz większym stopniu na tereny zaniedbane. W ten sposób likwidował stopniowo białe plamy gospodarcze regionu. Równocześnie produkcja jego opierała się i opiera się nadal w coraz szerszym zakresie na wykorzystaniu miejscowych bogactw środowiskowych.

Ścisła więź nauki z produkcją doprowadziła i nadal toruje drogę do coraz to nowych odkryć bogactw naturalnych naszego wo-

jewództwa i wykorzystywania ich przez gospodarkę narodową, przede wszystkim zaś przez przemysł. Rozpoznane i zinventaryzowane wartości naturalne oraz dalsze w tym zakresie prowadzone badania pozwalają na utrzymanie nadal wzrastającego tempa rozwoju przemysłu i właściwe jego ukierunkowanie.

W wyniku przemian gospodarczych nastąpiły rewolucyjne zmiany w dziedzinie socjalno-kulturalnej, a to w oświacie, służbie zdrowia, pomocy społecznej i kulturze, których głównymi przejawami są zlikwidowanie ogromnego analfabetyzmu, gwałtowny spadek wskaźnika śmiertelności oraz umasowienie podstawowych środków kultury i urządzeń socjalnych.

Zjawiskiem wtórnym tych wszystkich przemian są zasadnicze przekształcenia w strukturze zawodowej ludności i w urbanizacji. Na Rzeszowszczyźnie, po stratach wojennych i późniejszych silnych ruchach migracyjnych, na które złożyły się repatriacja ludności do ZSRR oraz osadnictwo na Ziemiach Odzyskanych, a które wyraziły się spadkiem ilości mieszkańców z około 2 mln przed wojną do 1 362 tys. w 1950 roku — nastąpiła stabilizacja w masowym ruchu migracyjnym zewnętrznym. Od tego czasu coraz większa część ludności znajduje główne źródło utrzymania w zajęciach pozarolniczych, coraz więcej ludzi przemieszcza się ze wsi do rozbudowywanych miast, które wyposażane są coraz lepiej w urządzenia komunalne i socjalno-kulturalne, a wygląd estetyczny miast stale się poprawia.

W parze z rozwojem omawianych gałęzi gospodarki narodowej nastąpiło upowszechnienie i umasowienie środków komunikacji, transportu i łączności.

Naturalne i krajobrazowe walory województwa rzeszowskiego pozwoliły na intensywny rozwój usług w zakresie regeneracji i rekreacji sił człowieka: sportu, turystyki, wodolecznictwa i ośrodków wypoczynkowych.

W wyniku przedstawionych zmian nastąpiły przeobrażenia, których najbardziej typowym wyrazem w sferze społecznej jest zasadnicze przekształcenie struktury podstawowych źródeł utrzymania ludności; podczas gdy w 1931 roku z rolnictwa utrzymywało się 79% ludności naszego województwa a z pozarolniczych zajęć tylko 21%, to obecnie stosunek ten wyraża

się odpowiednio wielkościami 59% i 41%. Wzrastająca aktywizacja terenu województwa rzeszowskiego wyraża się coraz bardziej zwiększającym się zatrudnieniem w zajęciach pozarolniczych, w tym szczególnie w przemyśle i rzemiośle; o ile w 1950 roku, tj. w pierwszym roku industrializacji, zatrudnionych poza rolnictwem było 157,0 tys. osób, czyli na 1000 mieszkańców 115 osób, to w 1963 roku liczba ta wzrosła do 298,8 tys. osób, co stanowi 181 osób na 1000 mieszkańców. O wadze przemysłu i rzemiosła, jako czynnika wiodącego w dokonywujących się przemianach, świadczą wielkości zatrudnienia: przemysł i rzemiosło zatrudniały w 1950 roku — 58,3 tys. osób, a w 1963 roku — 137,2 tys. osób, czyli na 1000 mieszkańców kolejno przypadało 43 i 83 osoby. Industrializacji towarzyszył rozwój innych działów gospodarki, w tym szczególnie dotychczas zaniedbanych takich działów jak oświata, kultura i zdrowie, w wyniku czego nastąpił wzrost zatrudnienia, który wyraża się następującymi wielkościami (w tys. osób):

Dział gospodarki pozarolniczej	1950 r.	1963 r.	Procentowy wskaznik 1963 · 1950
Ogółem	157,0	298,8	190,3
w tym: przemysł	58,3	137,2	234,0
budownictwo	15,8	33,4	211,4
transport i łączność	16,0	34,4	215,0
obróć towarowy	22,0	33,9	154,1
gospodarka komunalna	1,8	5,2	288,8
nauka, oświata, kultura	11,9	22,0	184,8
ochrona zdrowia i pomoc społeczna	4,8	13,8	287,5

Wzrostowi zatrudnienia musiał towarzyszyć wzrost kwalifikacji pracowników. Przed wojną brak było na Rzeszowszczyźnie dostatecznej ilości wyszkolonej kadry zawodowej, przede wszyst-

kim inżynieryjno-technicznej, z uwagi na ogólne zacofanie gospodarce; w czasie wojny i okupacji hitlerowskiej i ta nieliczna kadra została w wyniku polityki eksterminacyjnej silnie przetrzebiona. Ponadto bezpośrednio po wyzwoleniu pewna ilość fachowców przeniosła się bądź to na Ziemię Odzyskane, bądź to do silniej rozwiniętych centralnych regionów kraju. Stały się zatem poważne zadania budowy bez mała od podstaw kadry fachowców, zwłaszcza inżynieryjno-technicznej. Wykuwała się ona bezpośrednio w pracy przez doszkalanie przywarsztatowe i samoszkolenie się. Z tych ludzi wyrosła nowa kadra inteligencji robotniczo-chłopskiej, która zajęła odpowiedzialne stanowiska w życiu społecznym i gospodarczym. Szeregi ich zasilają nowe zastępy młodzieży po ukończeniu wyższych uczelni. Miarą tego, w jakim stopniu podniosły się kwalifikacje zawodowe pracowników zatrudnionych w poszczególnych działach gospodarki narodowej, świadczy obecny stan pracowników z wyższym wykształceniem, których ogólna liczba wynosi 10,9 tys., w tym m. in. w przemyśle 2,8 tys., w rolnictwie i leśnictwie 0,7 tys., w budownictwie 1,0 tys., w transporcie i łączności 0,2 tys., w obrocie towarowym 0,6 tys., w gospodarce komunalnej i mieszkaniowej 0,1 tys., w oświacie, nauce i kulturze 2,5 tys., w ochronie zdrowia, opiece społecznej i kulturze fizycznej 1,7 tys.

Potrzeby w tym zakresie nie są jeszcze w dostatecznym stopniu zaspokojone. Naprzeciw temu zagadnieniu wyszły decyzje władz centralnych o powołaniu w Rzeszowie Wyższej Szkoły Inżynierskiej z Wydziałem Mechanicznym i Elektrycznym, oraz Studium Terenowego Krakowskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej z Wydziałem Filologiczno-Historycznym i z Wydziałem Matematyczno-Fizycznym, które stanowi bazę przyszłej samodzielnej akademickiej uczelni; ponadto prowadzi działalność Zawodowe Studium Administracyjne UMCS w Lublinie. Rzeszów — nowo utworzona siedziba władz wojewódzkich — staje się stopniowo ośrodkiem wyższego nauczania w południowo-wschodniej części kraju. Rozwijający się system stypendialny pozwala kształcić na innych uczelniach kraju coraz większą ilość studentów, którzy powracają do pracy na teren Rzeszowszczyzny. Ze stypendiów fundowanych przez rady narodowe i terenowe przedsiębiorstwa naszego województwa korzystało w 1963 roku 841 studentów.

W miastach województwa rzeszowskiego mieszkało na koniec I półrocza 1963 roku 409,8 tys. osób, podczas w 1946 roku 240 tys. osób. Bardzo poważny wzrost ludności wykazały miasta będące ośrodkami uprzemysłowienia, czego dowodem jest następujące porównanie:

M i a s t a	Ludność w tys. osób	
	1946 r.	1 VI 1963 r.
Dębica	10	18
Gorlice	6	13
Jarosław	19	26
Jaśło	4	13
Krosno	14	23
Mielec	8	24
Przemysł	37	49
Rzeszów	29	66
Sanok	11	18
Stalowa Wola	5	24
Tarnobrzeg	4	9

Wyżej wymienione miasta stanowią dziś najsilniej wykształcone ośrodki przemysłowe, a ludność ich wzrasta z 61% w 1946 roku do 69% ogółu ludności wszystkich miast i osiedli naszego województwa. W okresie 20-lecia powstały i rozwinęły się w wyniku industrializacji nowe miasta, jak Stalowa Wola i Nowa Dęba, osiedla przemysłowe, jak Sarzyna i Jedlicze, oraz ośrodki, jak kopalnia i kombinat przetwórczy siarki w rejonie Machów—Piaseczno.

Proces urbanizacji nie nadąza tempu wzrostu zatrudnienia, stąd też utrzymuje się nadal jeszcze zjawisko codziennych, dużych dojazdów do pracy, zwłaszcza do głównych ośrodków zatrudnienia w naszym województwie. Ogólną liczbę dojeżdżających do pracy określa się szacunkowo na około 50 tys. osób.

Ten stan określa politykę władz terenowych, która — dążąc do ogólnego wzrostu urbanizacji województwa — szczególną uwagę zwraca na budownictwo mieszkaniowe w podstawowych ośrodkach pracy.

Specjalne uchwały rządowe stały się podstawą rozwoju takich ośrodków i obszarów jak Bieszczady, tarnobrzeski okręg siarkowy, miasto Przemysł.

Przemiany w strukturze ludności i jej zatrudnienia są wynikiem rozbudowy gospodarczej naszego województwa i są następstwem realizacji dużych na ten cel przeznaczanych dla gospodarki uspołecznionej nakładów inwestycyjnych, które wg cen 1961 roku wynoszą w latach:

1950 — 1955	13,8 mld zł
1956 — 1960	15,0 mld zł
1961	3,7 mld zł
1962	4,3 mld zł
1963	4,5 mld zł

Poważną rolę w rozwijaniu procesu inwestycyjnego odgrywają czyny społeczne ludności, których wartość stale wzrasta i wynosiła przeciętnie w latach ubiegłych 100—150 mln zł rocznie, a w 1963 roku osiągnęła ponad 200 mln zł, wysuwając pod tym względem Rzeszowszczyznę na jedno z pierwszych województw w kraju.

Niezależnie od tych środków na rozwój gospodarki wojewódzkiej mają duży wpływ różnego rodzaju kredyty i pożyczki bankowe. Przeważająca ich większość przeznaczona została na popieranie rozwoju rolnictwa indywidualnego, finansując jego zadania w rozmaitych formach. Wyraża się to wielkością kredytu udzielonego przez Bank Rolny, który w okresie lat 1951—1963 przydzielił 1 019 mln zł, m. in. na budownictwo wiejskie, zakup inwentarza żywego i martwego. W szybkim tempie rozwijają się wiejskie spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe, które przy pomocy środków państwowych kontynuują dobre na tych terenach tradycje Kas Stefczyka. Spółdzielnie te na przestrzeni lat 1951—1963 udzieliły wydatnej pomocy rolnikom na podniesienie produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz rozwój usług na wsi w wysokości ponad 2 177 mln zł, w tym ze środków państwowych ponad 1 659 mln zł a ze środków własnych 351 mln zł. Dodatnim zjawiskiem jest szybki wzrost środków własnych, czego

dowodem jest, że podczas gdy w 1956 roku kredyty z nich udzielone wynosiły 2 297 tys. zł, to w 1963 roku osiągnęły 137 mln zł, a udział ich w ogólnej sumie udzielonych w 1963 roku pożyczek kształtował się w 31%. O wzrastającej stale popularności tej instytucji kredytowej świadczy również zwiększająca się ilość jej członków: z 83 tys. w 1950 roku do 203 tys. w 1963 roku.

Bank Inwestycyjny postawił do dyspozycji ludności miejskiej środki na budownictwo indywidualne, które zapoczątkowane pod koniec 6-latki wykazuje tendencję rozwojową, o czym świadczą przydzielone na ten cel kredyty; podczas gdy w latach 1956–1960 wynosiły średnio 51 mln zł rocznie, to wzrastały one w latach następnych: do 90 mln zł w 1961 roku, 92 mln zł w 1962 roku i 113 mln w 1963 roku.

Postępujący sukcesywnie wzrost dochodów ludności pozwala na systematyczne odkładanie pewnej ich części w formie lokat oszczędnościowych. Szybki i dynamiczny rozwój wkładów oszczędnościowych datuje się od 1957 roku, co obrazuje poniższe zestawienie (w mln zł):

R o k	Ilość książeczek	Stan wkładów
1957	11 074	39,2
1958	41 845	116,7
1959	80 219	247,5
1960	116 849	351,5
1961	155 326	390,0
1962	200 767	571,5
1963	267 633	805,3

Pozytywnym zjawiskiem jest również wzrastający udział robotników w ogólnej liczbie oszczędzających, który w 1957 roku wynosił 7,8%, a w 1963 roku przekroczył 36% ogółu posiadaczy książeczek. Nasza młodzież także uczy się oszczędzania, czego dowodem jest, że w 1963 roku było czynnych 1 895 Szkolnych Kas Oszczędności ze sumą wkładów przekraczającą 7 mln zł. Jednym z dalszych przejawów oszczędności jest działalność 1047 Pracowniczych Kas Zapomogowo-Pożyczkowych, których stan wkładów

pochodzących z drobnych kwot oszczędności wzrósł w 1963 roku do 19,9 mln zł.

Zjawiska te, jak i wzmagający się indywidualny ruch budowlany oraz wzrost obrotów handlowych przypadający na 1 mieszkańca wskazują na tendencję wzrostu stopy życiowej ludności, co stanowi realizację kierunkowych założeń polityki państwa.

Osiągnięcia w okresie 20-lecia znajdują swój wyraz również w strukturze i dynamice budżetów terenowych, których znaczenie wzrasta równoległe z przeprowadzaną decentralizacją zadań i zwiększającą się gestią rad narodowych. Miarą tego jest następujące kształtowanie się budżetów rad narodowych na przestrzeni lat 1951—1963 w kraju i w województwie:

Rok	Polska		Województwo	
	mln zł	% do 1951 r.	mln zł	% do 1951 r.
1951	8 422	100	382	100
1955	18 276	217	834	218
1959	45 980	546	1 998	523
1963	67 011	796	2 810	736

W przedstawionym porównaniu znajduje odbicie postępująca socjalizacja życia gospodarczego i społecznego, wyraża ona rozszerzającą się bazę gospodarczą uspołecznioną, jak również wzrost nakładów na produkcję i usługi materialne oraz socjalne i kulturalne w naszym województwie.

Dochody budżetowe wzrastają również dzięki silniejszej funkcji koordynacyjnej rad narodowych, ccraz bardziej zainteresowanych działalnością gospodarczą przedsiębiorstw kluczowych, które wnoszą poważny udział do budżetów terenowych. Wzrasta udział wpływów budżetowych z gospodarki uspołecznionej, o czym świadczą następujące dane (w mln zł):

Rok	Dochody własne rad narodowych	W tym z gospodarki uspołecznionej	Procentowy wskaźnik 3:2
1	2	3	4
1957	529	311	41
1963	1 335	566	58

Wzrost budżetu naszego województwa następuje głównie w oparciu o dochody własne (w mln zł):

Rok	Dochody ogółem	w tym dotacja	Procentowy ws. udział 3:2
1	2	3	4
1957	1 415	886	63
1963	2 810	140	5

Z powyższych wielkości wynika coraz większy wzrost samodzielności budżetowej województwa i uniezależnianie się od dotacji z budżetu centralnego.

Dynamikę i strukturę wydatków budżetu terenowego wskazuje tabela porównawcza za lata 1957 i 1963.

T r e ś ć	1957 r.		1963 r.		% wskaźnik 1963:1957 (4:2)
	mln zł	% do ogólnej sumy wydatków	mln zł	% do ogólnej sumy wydatków	
1	2	3	4	5	6
Produkcja i usługi materialne	580	42,1	1 197	40,1	206,3
w tym:					
rolnictwo	119	8,6	436	14,6	366,3
gosp. komunalna i mieszkaniowa	283	20,5	447	14,9	157,9
drogi lokalne	48	3,4	119	3,9	247,9
Usługi socjalne i kulturalne	638	46,3	1 540	51,6	241,3
w tym:					
oświata i wychowanie	325	23,6	840	28,1	258,4
kultura i sztuka	20	1,4	75	2,5	375,0
ochrona zdrowia	274	19,3	571	19,1	208,3
pomoc społeczna	13	0,9	38	1,2	292,3
kultura fizyczna i turystyka	6	0,4	16	0,5	266,6
Administracja	156	11,3	197	6,6	126,2
Rezerwa	3	0,3	49	1,7	x
O g ó ł e m	1377	100,0	2 983	100,0	216,0

Ze wskaźników wzrostu wykazanych w kolumnie 6 powyższej tabeli wynika prawidłowy kierunek nakładów i tempo finansowania poszczególnych działów gospodarki narodowej, czerpiącej środki z budżetów terenowych. Charakterystyczne są wskaźniki dotyczące administracji, która wykazuje tylko nieznaczny wzrost wydatków na jej działalność, oraz kultury i sztuki, na których rozwój wydatki najbardziej wzrastają.

Struktura wydatków i jej zmiany na przestrzeni okresu lat 1957 i 1963 są wynikiem zmieniającego się podziału funkcji gospodarczych oraz ich finansowania przez budżet centralny i terenowy. Dowodem tego, to zmniejszanie udziału w ogólnych wydatkach budżetowych na produkcję i usługi materialne, które w olbrzymiej, stale wzrastającej wielkości przejmują przemysł i budownictwo kluczowe, za wyjątkiem rolnictwa, którego rozwój coraz w większym stopniu jest finansowany przez rady narodowe. Wręcz przeciwne zaś zjawisko występuje odnośnie usług socjalnych i kulturalnych; coraz to nowe zadania w tym zakresie przejmują organa władzy terenowej. Odpowiednikiem zatem tej prawidłowości realizacji zadań rzeczowych jest układ strukturalny i jego zmiany w budżetach terenowych, widoczne w kolumnach 3 i 5 tabeli.

Rozwój i zmiany struktury budżetu są wyrazem wzrastającego dochodu narodowego, zwiększającego się autorytetu i gospodarności rad narodowych, jak też coraz lepszego zaspakajania potrzeb materialnych i społeczno-kulturalnych ludności.

Przedstawione przemiany gospodarcze nie dalyby pełnego obrazu życia i rozwoju Rzeszowszczyzny w omawianym okresie 20-lecia, jeśliby nie zostały uzupełnione innymi, niewymiernymi przejawami życia kulturalnego. Zjawiska te, chociaż nie dają się często ująć wielkościami liczbowymi, świadczą w sposób oczywisty o bogactwie duchowym, które w warunkach Polski Ludowej ma pełne możliwości nieustannego i szybkiego rozwoju. Świadczą o tym powstanie i ożywiona działalność różnego rodzaju stowarzyszeń, jak Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Rzeszowie, Towarzystw Przyjaciół Nauk w Przemysłu i Dębicy, Oddziałów Polskiego Towarzystwa Historycznego w Rzeszowie i Przemysłu, Stowarzyszenia Przyjaciół Ziemi Krośnieńskiej, Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia.

Dorobkiem tych organizacji są badania i opublikowanie ich wyników oraz rozbudzenie zamięlowania do poszukiwań i studiów regionalnych.

Rzeszowszczyzna jest przedmiotem i tematem szeregu publikacji typu naukowego, popularno-naukowego, pamiętnikarskiego i fabularnego; była ona niejednokrotnie tematem krótkometrażowych filmów oświatowych.

Na terenie naszego województwa spotykają się naukowcy i specjaliści z całej Polski na sesjach naukowych poświęconych zarówno zagadnieniom ogólnokrajowym, jak i naszego regionu. Tutaj zjeżdżają się dziennikarze krajowi i zagraniczni, aby poznać oblicze nowej Rzeszowszczyzny, jej walory turystyczne i zabytki. Zabytki te są przedmiotem pieczołowitej troski nie tylko konserwatorów wojewódzkich, ale również społeczeństwa, które powołało m. in. Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przyrody i Kultury im. Goslara w Kolbuszowej, Towarzystwo Opieki i Popularyzacji Zabytków w Ropczycach, Towarzystwo Upiększania Miasta Przemyśla, Koło Miłośników Przeworska.

Rozwój myśli technicznej i ekonomicznej, z uwzględnieniem specyfiki regionalnej, pielęgnują takie żywotne organizacje, jak Naczelna Organizacja Techniczna i Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.

Ta ożywiona działalność kulturalna spotyka się z życzliwą opieką rad narodowych, czego dowodem są m. in. udzielane nagrody twórcze.

Zacieśnia się więź naszego życia kulturalnego z województwami sąsiednimi, czego wyrazem jest porozumienie w sprawie działalności w tej dziedzinie województw rzeszowskiego, kieleckiego, lubelskiego i białostockiego, a jednym z przejawów tej współpracy jest wydawanie wspólnego czasopisma „Kamena”.

Miarą dorobku artystycznego naszego społeczeństwa są liczne zespoły, z których m. in. Zespół Pieśni i Tańca ZMW z Glinika Zaborowskiego występował na festiwalu zespołów regionalnych we Francji.

Przemiany gospodarczo-społeczne, które zostały w tym rozdziale ogólnie przedstawione, zostaną omówione w sposób bardziej szczegółowy w dalszym ciągu niniejszej części opracowania.

Przemysł

Przemysł na terenach naszego województwa był w okresie międzywojennym — mimo potrzeb wynikających z ogromnego przeludnienia — bardzo słabo rozwinięty i technicznie zacofany, a budowa i działalność COP nie wniosły istotnych zmian w sytuacji ludności. Przemysł reprezentowany był głównie przez drobne zakłady produkcyjne, w nielicznych przypadkach średnie. Dużą część zatrudnionych skupiały zakłady rzemieślnicze lub charakterem produkcji zbliżone do rzemieślniczych, które były zakładami prymitywnymi i opartymi wyłącznie na pracy rąk. W zakładach przemysłowych, a za takie możnaby uważać zatrudniające 5 i więcej osób oraz lepiej wyposażone technicznie, pracowało około 40 000 osób.

Wojna i rabunkowa gospodarka okupanta jeszcze bardziej pogorszyły istniejący stan przemysłu: na ogólną liczbę 1 244 zakładów zatrudniających 5 i więcej pracowników zostało zniszczonych 829 zakładów.

Rozwój przemysłu na Rzeszowszczyźnie w ciągu 20-lecia uwydatnia się szczególnie w zakresie przemysłu kluczowego, który zadecydował o ogólnych gospodarczo-społecznych przemianach naszego województwa. O nich świadczą przede wszystkim bezwzględne i względne wielkości zatrudnienia w przemyśle i rzemiośle oraz wartość produkcji. Zatrudnienie w zakładach uspołecznionych i nieuspołecznionych wzrosło z 30 tys. w 1945 do 58,3 tys. w 1950 roku i 137,2 tys. w 1963 roku.

W skali porównawczej ogólnokrajowej tempo wzrostu zatrudnienia i produkcji globalnej, przy przyjęciu wyników w tym zakresie za 100 w roku wyjściowym, przedstawia się następująco:

a) zatrudnienie

Rok	Polska	Województwo
1950	100	100
1955	132	200
1960	147	236
1962	160	280

b) produkcja globalna

Rok	Polska	Województwo
1950	100	100
1955	212	279
1960	338	516
1962	404	670

Wynikająca z powyższych zestawień oraz utrzymująca się nadal w 1963 roku dynamika rozwojowa województwa rzeszowskiego, wyprzedzająca ogólnokrajową jest najwymowniejszym dowodem skutków realizacji uchwał V Plenum KC PZPR oraz ustawy o planie 6-letnim, która między innymi określała: „... w szczególności należy rozwinąć przemysł na terenie województw krakowskiego i rzeszowskiego...”

Wskaźnik udziału produkcji globalnej przemysłu województwa oraz zatrudnienia w odnośnych wielkościach krajowych wzrastał następująco:

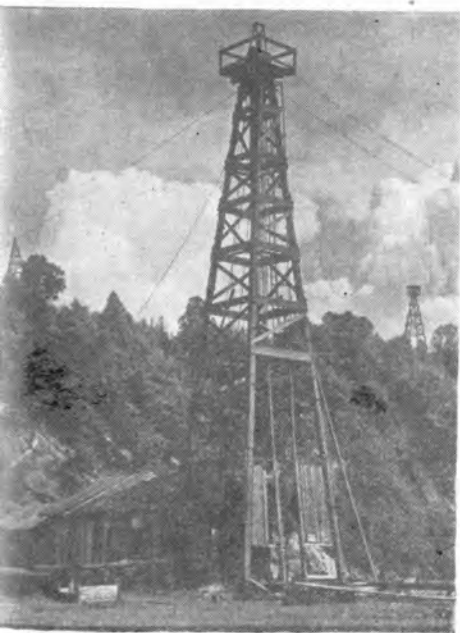
Rok	Wskaźnik procentowy	
	wartość produkcji globalnej	zatrudnienie
1955	2,7	3,1
1960	3,2	3,3
1961	3,4	3,4
1962	3,7	3,8

Rezultatem realizacji programu industrializacji Rzeszowszczyzny są rozbudowane i nowopowstałe zakłady produkcyjne. W ciągu minionego 20-lecia rozbudowano m. in. wytwórnię sprzętu komunikacyjnego w Rzeszowie, Mielcu, Dębicy i Gorlicach, fabrykę maszyn górniczych i sprzętu wiertniczego w Gorlicach, fabrykę autobusów w Sanoku, hutę i elektrownię w Stalowej Woli, zakłady porcelany w Boguchwale, rafinerie nafty w Jędrzejowie, Jaśle i Gorlicach, zakłady przemysłu gumowego w Dębicy, zakłady tworzyw sztucznych w Pustkowie, zakłady chemiczne w Jaśle i Dębicy, zakłady drzewne w Sędziszowie i Gorlicach oraz cukrownię w Przeworsku. W tym czasie powstały nowe zakłady, wzgl. kontynuuje się budowę takich zakładów jak fabryka śrub w Łańcucie, oddział „Mostostalu” w Rudniku, fabryka urządzeń mechanicznych w Tarnobrzegu oraz II oddział fabryki maszyn do szycia w Przemyślu, fabryka tranzystorów w Przemyślu, elektrownia wodna w Myczkowcach, kopalnia i zakłady przetwórcze siarki w Piasecznie i Machowie, zakłady chemiczne w Sarzynie, fabryka farb i lakierów w Dębicy, wytwórnia butanolu w Przeworsku, krośnieńskie huty szkła, zakłady materiałów izolacyjnych w Gorlicach, zakłady ceramiki budowlanej w Dębicy i Leżajsku, wytwórnia prefabrykatów budowlanych w Stalowej Woli, zakłady drzewne w Rzepedzi, zakłady wikliniarskie w Rudniku, fabryka firanek i koronek w Skopaniu, zakłady mięsne w Rzeszowie i Nisku, zakłady przetwórstwa owocowo-warzywnego w Jaśle i Rzeszowie, fabryka pieczywa cukierniczego w Jarosławiu, zakłady mleczarskie w Rzeszowie, Krośnie i Lubaczowie oraz wytwórnia tytoniu przemysłowego w Leżajsku. Zakłady te rozrastając się wykształciły ośrodki przemysłowe, które wyrosły na głównych ciekach wodnych i ciągach komunikacyjnych wzgl. w pobliżu złóż, które dostarczają surowców do produkcji; do takich ośrodków należą: Dębica, Gorlice, Jasło, Krosno, Łańcut, Mielec, Przemyśl, Rzeszów, Sanok, Stalowa Wola i Tarnobrzeg.

Przemysł kluczowy na terenie naszego województwa rozwinął szereg nowoczesnych branż produkcyjnych, przy czym — jak już wyżej wspomniano — wiąże się on coraz silniej z miejscową bazą surowcowa. Niektóre z nich, jak np. rafinerie i przetwórstwo siarki, posiadają dotychczas decydującą przewagę w gospo-

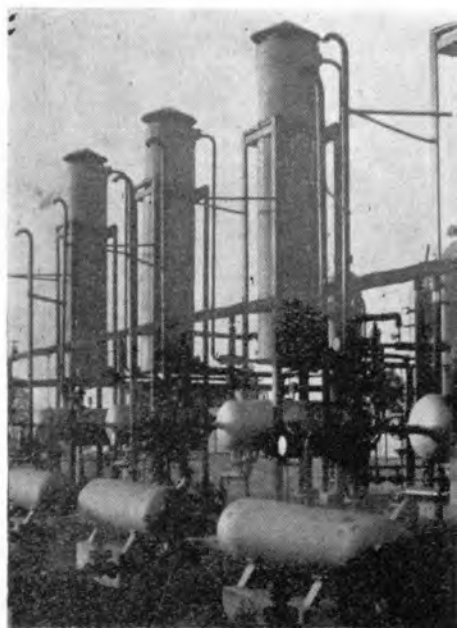

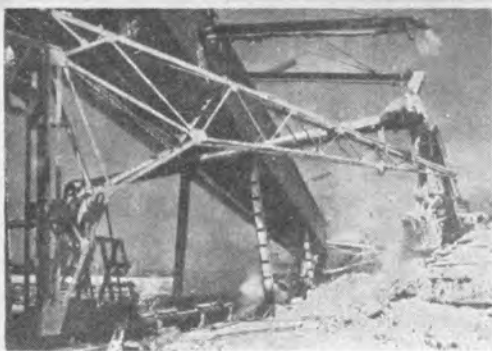
Szybowce produkowane przez Krośnieńskie Zakłady Lotnicze zyskały wysokie uznanie na rynkach światowych

Szyby naftowe — charakterystyczny element krajobrazu rzeszowskiego Podkarpacia

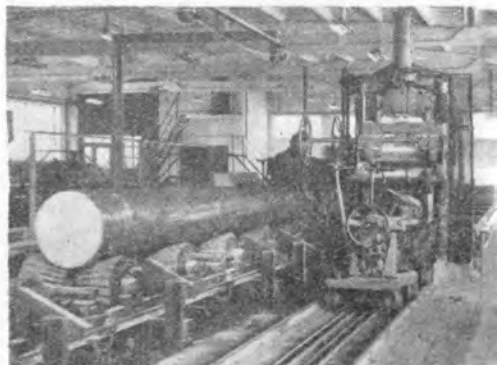
Nowe urządzenia przy eksploatacji gazu lubaczowskiego

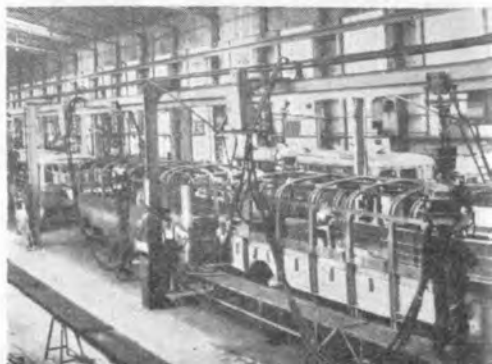
Fragment nowego kombinatu przemysłowego województwa — Tarnobrzieskiego Okręgu Siarkowego

Kombinat Rzepedzi — wielki, nowoczesny zakład przemysłowy oparty o surowce drzewne Bieszczadów

Fragment Fabryki Maszyn i Sprzętu Wiertniczego w Gliniku Mariampolskim (Gorlice), zakładu produkującego wyroby wysokiej klasy eksportowej

Jedna z hal Sanockiej Fabryki Autobusów „Autosan”, gdzie obok autobusów produkuje się również przyczepy samochodowe

darce ogólnokrajowej, a niektóre zaś, jak maszynowy, chemiczny i spożywczy, odgrywają coraz większą rolę w eksporcie krajowym. Wyrazem specyfiki tego przemysłu jest ukształtowanie po 20 latach jego rozwoju i dostosowywania się do potrzeb ogólnogospodarczych i możliwości wykorzystania rezerw miejscowych — struktura branżowa, która w 1963 roku, mierzona wartością produkcji, przedstawia się następująco:

P r z e m y s ł	Procentowy udział w ogólnej war- tości produkcji
Ogółem	100,0
Spożywczy	16,7
Hutnictwo żelaza	16,7
Chemiczny	14,9
Środków transportu	11,8
Paliw	9,5
Maszyn i konstrukcji metalowych	8,8
Gumowy	8,6
Metalowy	3,2
Wytwarzania energii elektr. i ciepłej	2,9
Drzewny	2,2
Włókienniczy	1,7
Szklarski	1,1
Materiałów budowlanych	0,9
Skórzano-obuwniczy	0,5
Porcelanowo-fajansowy	0,4
Inne przemysły	0,1

O pozycji na rynkach zagranicznych wyrobów przemysłu kluczowego, którego zakłady znajdują się na terenie naszego województwa, świadczy wzrastający stale eksport ich produkcji. Na ogólną wartość produkcji globalnej przemysłu kluczowego w 1963 roku w wysokości ponad 20 mld zł wartość jego eksportu osiągnęła około 4,5 mld zł, w tym za towary z grupy:

- maszyn, urządzeń i sprzętu transportowego około 3,0 mld zł
- paliw, materiałów i surowców około 0,4 mld zł
- towarów rolno-spożywczych około 1,0 mld zł
- towarów konsumpcyjnych pochodzenia prze-
mysłowego około 0,1 mld zł

Specyfika przemysłu kluczowego, który w zasadniczy sposób aktywizuje zacofane gospodarczo obszary, nie pozwala na wkroczenie w głębokie tereny, szczególnie oddalone od arterii kolejowej i wykorzystanie lokalnych rezerw siły roboczej oraz baz surowcowych. Te luki wypełnia w coraz większym stopniu przemysł drobny, który jednocześnie rozwija coraz bardziej wielkość, zakres i zasięg usług dla ludności.

Przemysł ten zarówno państwowy, jak i spółdzielczy wzmacniał się organizacyjnie i przejmował coraz to dalsze zakłady, rozbudowywał je oraz budował nowe, w wyniku czego nastąpił wzrost ilości zakładów z 229 w 1949 roku do 1 573 w 1963 roku. Powstały nowe obiekty przemysłu drobnego państwowego i spółdzielczego, jak hale produkcyjne dla zakładów drzewnych w Korczynie, Jarosławiu, Gorlicach, Rymanowie i Leżajsku, stolarnia mechaniczna w Tarnobrzegu, kopyciarnia w Dynowie, zakłady wikliniarskie w Rudniku, zakłady dziewiarskie w Przeworsku, Przemyślu i Pilźnie, zakład tkacki w Korczynie, zakłady odzieżowe w Mielcu, Brzozowie, Grabownicy, Przemyślu i Jarosławiu, zakłady obuwnicze w Głogowie, Leżajsku i Przemyślu, wytwórnia wyrobów papierniczych w Rzeszowie, wytwórnia sprzętu pasiecznego w Rzeszowie, zakład optyczny w Rzeszowie, cegielnia w Dębicy, zakłady metalowe w Rzeszowie, Kańczudze i Kolbuszowej, odlewnia żelaza w Bieczu, wytwórnia ozdób choinkowych w Polance, zakład cukierniczy w Bieczu i przetwórnia owocowo-warzywna w Korczynie.

Nadto rozbudowano wiele już istniejących zakładów, m. in. cegielnie, młyny, piekarnie, masarnie, zakłady owocowo-warzywne w Krośnie, zakład odzieżowy w Jarosławiu, zakłady Iniarskie w Głogowie, wytwórnię kopyt w Dynowie i wytwórnię galanterii skórzaney w Jarosławiu. Taki rozwój wskazuje, że drobny przemysł w sposób istotny wpływa na kształtowanie stosunków społeczno-gospodarczych poprzez aktywizację terenów, do których nie dociera przemysł kluczowy. Tak zasadnicze zagadnienie, jak zaspokojenie potrzeb ludności w zakresie usług, znalazło również swe odbicie w rozwoju sieci zakładów usługowych uspołecznionych i nieuspołecznionych, których ilość wzrosła z 4 540 w 1949 roku do 7 622 w 1963 roku. Poważny, bo wynoszący 68 %, wskaźnik wzrostu usług dla ludności świadczy o poprawie zaspo-

kोजना potrzeb w tym zakresie, mimo że stan ten uważamy jeszcze za nie w pełni dostateczny. Potrzeby dalszego rozwoju usług znajdują właściwy oddźwięk w polityce popierania rzemiosła indywidualnego, dowodem tego jest fakt, że — mimo okresowych wahań w pierwszym dziesięcioleciu — ilość zakładów rzemieślniczych sukcesywnie wzrasta z 4 102 w roku 1949 do 5 332 w 1963 roku, z ilością zatrudnionych 7 936 osób.

Poszerzająca się stale baza materialna przemysłu drobnego umożliwiła wzrost wartości jego produkcji oraz wzrastający jego udział w potencjale przemysłowym województwa, który wynosił w 1963 roku 12,6%. Liczba zatrudnionych w tym przemyśle wzrosła z 7 tys. osób w 1950 roku do 26,7 tys. osób w 1963 roku, co stanowi wzrost udziału zatrudnionych w przemyśle drobnym w stosunku do ogółu zatrudnionych w przemyśle na terenie naszego województwa z 16,1% w 1950 roku do 20,8% w 1963 roku.

Przemysł drobny stanowi zatem coraz silniejszy instrument oddziaływania przez rady narodowe na rozwiązywanie tak zasadniczych problemów, jak aktywizacja terenów gospodarczo zaniedbanych, produktywizacja lokalnych nadwyżek rąk roboczych, zwłaszcza kobiet, oraz wykorzystywanie miejscowych rezerw surowcowych. Przemysł ten przyczynia się do lepszego zaspokojenia potrzeb rynkowych, przy czym — dzięki zwiększającej się poprawie jakości wyrobów i specjalizacji produkcji — również stopniowo wzrasta jego pozycja eksportowa.

Wyrazem silnego powiązania przemysłu drobnego z miejscową bazą surowcową oraz nawiązania do tradycyjnych dziedzin produkcyjnych regionu, jak też konieczności zaspakajania potrzeb rynkowych, w tym również eksportowych, jak wreszcie wzrastających powiązań kooperacyjnych z przemysłem kluczowym jest wykształcona w 1963 roku struktura branżowa, mierzona wartością produkcji.

P r z e m y s ł	Procentowy udział w ogólnej wartości produkcji
Ogółem	100,0
Spożywczy	49,0
Materiałów budowlanych	9,9

Drzewny	9,9
Metalowy	7,9
Skórzany	4,3
Włókienniczy	3,7
Chemiczny	2,2
Odzieżowy	2,1
Maszyn i konstrukcji metalowych	1,3
Środków transportu	0,9
Elektrotechniczny	0,7
Papierniczy	0,7
Szklarski	0,6
Poligraficzny	0,6
Gumowy	0,1
Porcelanowo-fajansowy	0,02
Paliw	0,01
Inne gałęzie	5,2

Wyroby naszego przemysłu drobnego w coraz większej ilości i lepszej jakości wpływają nie tylko na rynek województwa, ale i całego kraju. Szczególną pozycję zdobyły sobie takie jego wyroby, jak szkła optyczne, cementy dentystyczne, sprzęt gospodarstwa domowego, sprzęt pasieczny, folia, obuwie robocze, wyroby koszykarskie. Wiele wyrobów terenowego przemysłu państwowego i spółdzielczego eksportujemy za granicę w coraz większych ilościach i asortymencie, zwłaszcza przetwory owocowo-warzywne, wyroby cukiernicze, płaszcze foliowe, armaturę przemysłową, wyroby wikliniarskie i ozdoby choinkowe. Wartość eksportu — przy ogólnej wartości produkcji globalnej 1963 roku w wysokości 2 892 mln zł — wzrosła do 180 mln zł w porównaniu do 97,1 mln zł w 1961 roku i 144,4 mln zł w 1962 roku.

Przemysł drobny zwiększa systematycznie zakres kooperacji z przemysłem kluczowym i to nie tylko z zakładami działającymi na terenie naszego województwa, ale również z zakładami kluczowymi innych województw.

Przemysł drobny podtrzymuje tradycje przemysłu ludowego, wykazującego niejednokrotnie walory artystyczne. Świadczą o tym m. in. istniejące i rozwijające się zakłady koronkarskie w Bobowej i tkackie w Korczynie.

Teren dzisiejszego województwa rzeszowskiego był w okresie międzywojennym bardzo słabo rozeznany pod względem bogactw naturalnych, mogących być podstawą rozwoju przemysłu przetwórczego; tradycyjnymi surowcami były ropa naftowa i słabo wykorzystany gaz ziemny. Rozpoczęte od drugiej połowy 6-latki intensywne badania geologiczne nad zasobnością złóż mineralnych doprowadziły do odkrycia olbrzymich zasobów rudy siarkowej i nowych pól gazonośnych na Przedgórzu Karpat. O wadze odkrytych złóż siarkowych świadczy fakt, że stanowią one drugie co do zasobności złoża w świecie. Stały się one podstawą otwarcia kopalni w Piasecznie oraz wybudowania i dalszej rozbudowy kombinatu przetwórczego siarki w Machowie. Kombinaty ten spowodował wykształcenie ośrodka dyspozycyjnego okręgu siarkowego, którym jest szybko rozwijające się miasto Tarnobrzeg. Siarka stała się tym samym podstawowym czynnikiem ogólnej aktywizacji gospodarczo-społecznej terenów leżących w widłach Wisły i Sanu. Uruchomienie tych wielkich obiektów — podobnie jak i innych zakładów przemysłowych na terenie województwa, zwłaszcza przemysłu ciężkiego — mogło nastąpić dzięki pomocy technicznej, materiałowej i dokumentacyjnej Związku Radzieckiego.

Dalszym doniosłym wydarzeniem gospodarczym jest odkrycie gazu ziemnego. Jego basen, ciągnący się wzdłuż Przedgórza Karpat — przez tereny powiatów lubaczowskiego, przemyskiego, jarosławskiego, przeworskiego, łańcuckiego, leżajskiego, rzeszowskiego, kolbuszowskiego, ropczyckiego, mieleckiego i dębickiego — stał się już podstawą wybudowania oczyszczalni gazu i budowy gazociągu dostarczającego tego cennego surowca dla krajowego przemysłu chemicznego.

Energia wód płynących w naszym województwie stała się dopiero po wojnie przedmiotem zainteresowania gospodarczego i badań, a widowym tego wynikiem jest wybudowanie i oddanie do użytku zapory i elektrowni wodnej i Myczkowcach oraz realizowana budowa znacznie większej zapory w elektrowni wodnej w Solinie. Budowa tych elektrowni, jak i intensywna rozbudowa elektrowni cieplnej w Stalowej Woli zdecydowanie poprawią bilans energetyczny Rzeszowszczyzny; te trzy elektrownie dadzą łącznie około 450 MW energii.

W świetle naprowadzonych faktów staje się widoczne, że przemysł socjalistyczny jest głównym czynnikiem wiodącym w rozwoju gospodarki województwa i jej unowocześnienia oraz spełnia zasadniczą funkcję w produktywizacji ludności. Świadczą o tym aktualne liczby dot. zatrudnienia w 1963 roku; na ogólną liczbę 285,0 tys. osób zatrudnionych w gospodarce społecznej poza rolnictwem przemysł socjalistyczny dawał pracę 128,4 tys. osobom, tj. 45,1%. Jeśli zważy się, że w wykazanej liczbie 128,4 tys. pracowników przemysłu, przemysł terenowy zatrudniał 26,7 tys. osób, czyli 20,8%, to stwierdzić należy, że przemysł ten odgrywa niepoślednią rolę w rozwiązywaniu problemów gospodarczo-społecznych. Przemysł bowiem prywatny zatrudniająca zaledwie 900 osób i to tylko sezonowo, przy rocznej produkcji nie przekraczającej wartości 38 mln zł jest już tylko zjawiskiem marginesowym w gospodarce wojewódzkiej.

Przemysł naszego województwa wykazuje coraz lepsze wyniki w zakresie jakości i ilości produkcji, bogactwa asortymentu, wydajności pracy i rentowności. Wyniki te uzyskujemy nie tylko dzięki nakładom inwestycyjnym, ale również dzięki wzrostowi roli i inicjatywy samorządu robotniczego w zakładach, dzięki stale ulepszanej organizacji przemysłu, dzięki coraz większemu napływowi młodej kadry inżynieryjno-technicznej oraz coraz umiejętniej stosowanym bodźcom ekonomicznym.

Rolnictwo i leśnictwo

Rolnictwo

Drugim podstawowym czynnikiem posiadającym poważny wpływ na rozwój gospodarczy województwa rzeszowskiego jest rolnictwo. Tereny obecnego województwa rzeszowskiego miały przed wojną charakter typowo rolniczy, o dużej gęstości zaludnienia; przeciętna dla tych terenów wg danych statystycznych z 1931 roku wynosiła ogółem 99 osób na 1 km². Największe przedludnienie występowało w takich powiatach, jak Brzozów, Jarosław, Jasło, Krosno, Łańcut, Przemyśl, Przeworsk i Rzeszów, w których na 1 km² przypadało do 160 osób.

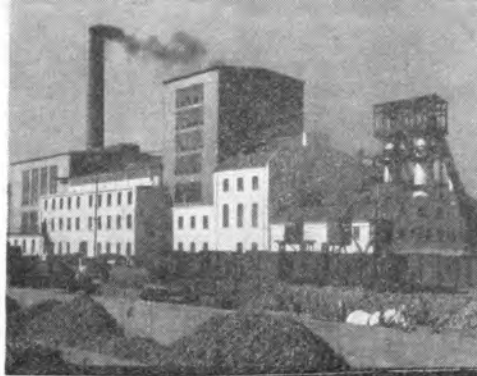
Z uwagi na słabo rozwinięty przemysł głównym źródłem dochodu ludności były zajęcia rolnicze. Decydująca jej większość skupiona była w gospodarstwach rolnych. Gospodarstwa te, z braku odpływu nadmiaru rąk roboczych ze wsi, ulegały stalemu i coraz bardziej pogłębiającemu się procesowi rozdrabniania, tworząc ogromną szachownicę gruntów.

Przewaga drobnych gospodarstw chłopskich w okresie przedwojennym, z których 41,3% stanowiły gospodarstwa o powierzchni poniżej 2 ha, niedostateczne wykorzystanie siły nawozowej i pozostałych zabiegów agrotechnicznych były przyczynami słabej wydajności gleb. Wysokie ceny nawozów sztucznych uniemożliwiały całkowicie ich stosowanie w około 3/4 ogólnej ilości gospodarstw chłopskich. Niedostateczna ilość sprzętu mechanicznego nie pozwalała na stosowanie racjonalnej uprawy. W wyniku tego przeciętne plony podstawowych zbóż uprawianych na terenach obecnego województwa rzeszowskiego wynosiły 10 q/ha, podczas gdy w skali krajowej osiągały one około 11,3 q/ha.

Druga wojna światowa, kilkuletnia okupacja oraz dywersyjna działalność band UPA zniszczyły ponad 50 tys. zagród wiejskich, szczególnie na terenach południowo-wschodnich województwa, zdewastowały urządzenia i sprzęt rolniczy. W sposób katastrofalny wyniszczono pogłowie inwentarza żywego: w 1945 roku było mniej bydła o 58 %, trzody chlewnej o 86,7 %, owiec o 78,1 %, koni o 42,6 % niż przed wojną. Tak duży spadek pogłowia zwierząt spowodował bardzo poważne zmniejszenie ilości obornika, co z kolei wpłynęło na osłabienie zasobów pokarmowych gleb, a w ślad za tym obniżyło przeciętne plony z ha, które w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości wynosiły zaledwie 7,9 q jęczmienia, 7,5 q owsa, 90 q ziemniaków i 192 q buraka cukrowego.

Stopniowe przeobrażenia gospodarki rolnej, jakie miały miejsce w okresie 20-lecia, wpłynęły na wzrost produkcji rolnej, która mimo poważnych zniszczeń wojennych przekroczyła znacznie poziom, jaki uzyskiwało rolnictwo indywidualne w latach przedwojennych. Konsekwentna polityka gospodarcza Partii i Rządu zdążająca do zabezpieczenia rolnictwu odpowiednich i niezbędnych środków produkcji oraz wzrost świadomości indywidualnych rolników, spółdzielców, robotników rolnych, kierowników państwowych gospodarstw rolnych i służby agro- i zootechnicznej miały poważny wpływ na zwiększenie produkcji pod względem ilościowym, jak również na znaczną poprawę jej jakości. W wyniku tego podniosła się wydajność z ha zbóż okopowych, roślin przemysłowych i pastewnych, wzrósł stan ilościowy pogłowia inwentarza żywego przy równoczesnym wzroście jego wydajności.

Głównym zadaniem Władzy Ludowej po wyzwoleniu było szybkie i sprawne przeprowadzenie reformy rolnej. W oparciu o dekret PKWN z dnia 6 września 1944 roku przejęto na cele reformy rolnej 253 880 ha ziemi z majątków posiadających ponad 50 ha użytków rolnych. Z ogólnej ilości gruntów przejętych na rzecz reformy rolnej około 20 % pozostawiono dla państwowych gospodarstw rolnych oraz dla celów badawczo-naukowych, dla szkolnictwa rolniczego i innych celów użyteczności publicznej. W wyniku przeprowadzonej reformy rolnej powstały 15 592 nowe gospodarstwa chłopskie oraz powiększonych zostało 32 626

*Cukrownia w Przeworsku —
przykład od podstaw zmoderni-
zowanych zakładów prze-
mysłowych*

*Spółdzielnia Rzeźniczo - Wę-
dliniarska w Dębicy specjali-
zuje się w produkcji wysoko
gatunkowych konserw eks-
portowych*

Kopalnia t.rfu w Rzemieniu

*Plantacje chmielu PGR w Za-
wadzie dostarczają cennego
surowca do produkcji piwa*

Państwowe gospodarstwa rolne prowadzą na szeroką skalę produkcję hodowlaną. Na zdjęciu bydło PGR w Zawadzie

Fragm. mechanizacji prac melioracyjnych; pracuje polska koparka „Waryński”

Ciągnik POM Bobrówka na polach rolników indywidualnych przy walce chemicznej z chwastami

Nowoczesny sprzęt rolniczy czeka na odbiorców; na zdjęciu pawilon maszyn rolniczych w Rzeszowie

gospodarstw mało- i średniorolnych. Jednocześnie przejęto na rzecz skarbu państwa obszarnicze gospodarstwa leśne.

Podstawowym zadaniem odradzającego się rolnictwa w pierwszych latach po wyzwoleniu było zagospodarowanie odłogów powstałych na skutek przesiedlenia ludności i podniesienie przeciętnych plonów z ha. W wyniku zagospodarowania odłogów oraz wprowadzenia ich do uprawy powierzchnia zasiewów wzrosła w porównaniu do stanu z pierwszych lat powojennych o ponad 160 tys. ha osiągając w 1963 roku — wg szacunku Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej — około 814 tys. ha. Sprawa zagospodarowania odłogów i zwiększenia powierzchni upraw związana była ściśle z zagadnieniem osadnictwa. Opuszczone tereny przez ludność ukraińską i lemuską wymagały możliwie szybkiego zaludnienia. W okresie 20-lecia na terenie województwa rzeszowskiego osiedliło się ogółem 25 390 rodzin. W wyniku osadnictwa, zagospodarowania odłogów przez państwowe gospodarstwa rolne, spółdzielnie produkcyjne oraz indywidualnych rolników wzrosła powierzchnia upraw, nie osiągając jednak stanu przedwojennego. Na skutek bowiem przeprowadzonych badań w zakresie przydatności gleb w terenach górskich zakwalifikowano pod zalesienie ponad 25 tys. ha dawniej gruntów ornych.

Na szczególną uwagę zasługuje wzrost powierzchni upraw takich roślin, jak pszenica o 102,2 tys. ha, roślin przemysłowych o 11,4 tys. ha, w tym buraka cukrowego 5,7 tys. ha, oraz roślin oleistych o 10,4 tys. ha. Wzrost powierzchni upraw niektórych roślin nastąpił m. in. dzięki stopniowemu rozwojowi kontraktacji gwarantującej rolnikowi zbyt produktów i odpowiednie ceny. W 1963 roku ogólna powierzchnia roślin kontraktowanych obejmowała już ponad 52 tys. ha, podczas gdy w 1949 roku powierzchnia roślin kontraktowanych wynosiła około 10 tys. ha.

Do wzrostu produkcji rolnej poważnie przyczyniła się daleko idąca pomoc państwa w formie środków inwestycyjnych, które na przestrzeni ostatnich 5 lat wznoszą się z 242 mln zł do 436 mln zł; nakłady te stanowią w 1963 roku 41% terenowego planu inwestycyjnego. Znaczną pomoc dla rolnictwa stanowiły kredyty bankowe, które w latach 1959–1963 wzrosły z 327 mln zł do 683 mln zł. Głównymi kierunkami nakładów inwestycyjnych na rol-

nictwo były: melioracje, państwowe gospodarstwa rolne, elektryfikacja i mechanizacja rolnictwa.

Przeciętne plony 4 podstawowych zbóż z ha wzrosły z 8 q w 1946 roku do 18 q, jakie uzyskano przy sprzyjających warunkach klimatycznych w 1961 roku, osiągając przeciętną wydajności z ha w skali krajowej. Warunki klimatyczne, jakie miały miejsce w 1963 roku, spowodowały obniżenie plonów zbóż do około 16 q z ha, natomiast dodatnio wpłynęły na zwiększenie plonów roślin okopowych, w wyniku czego uzyskano z ha około 190 q ziemniaków i około 350 q buraka cukrowego.

Stopniowy wzrost przeciętnych plonów z ha następował m. in. w wyniku systematycznie przeprowadzanych melioracji gruntów ornych i użytków zielonych. W okresie 20-lecia zmeliorowano na terenie województwa rzeszowskiego ponad 34 tys. ha gruntów ornych, przeszło 25 tys. ha użytków zielonych oraz dokonano zagospodarowania pomelioracyjnego łąk i pastwisk na powierzchni około 38 tys. ha. Na szczególną uwagę zasługuje zagospodarowanie pastwisk wiejskich, które do 1960 roku pozostawały w zaniedbaniu. Decyzjami Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie gromadzkie rady narodowe zostały zobowiązane do racjonalnego zagospodarowania pastwisk wiejskich, których obszar na terenie województwa rzeszowskiego wynosi około 33 tys. ha. W oparciu o te decyzje i inicjatywę ludności gromadzkie rady narodowe ustaliły przy opracowaniu 5-letniego programu rozwoju rolnictwa plan sukcesywnego zagospodarowania mienia wiejskiego. W wyniku tej działalności w okresie ostatnich trzech lat zagospodarowano 3 500 ha pastwisk uzyskując średnią wydajność w przeliczeniu na siano 35–50 q z ha.

Dalszym czynnikiem oddziaływującym na zwiększenie plonów, to niewątpliwie wprowadzenie do siewów odpowiednich kwalifikatów. Jakkolwiek jeszcze dotychczas nie zaspakaja się całkowicie potrzeb terenowych, to jednak produkcja materiału kwalifikowanego zbóż i ziemniaków powiększa się z roku na rok. Dostawy w 1963 roku wyniosły 19,3 tys. ton kwalifikowanego ziarna zbóż i 24,7 tys. ton ziemniaków sadzeniaków.

Systematycznie zwiększały się przydziały nawozów sztucznych; podczas gdy w 1949 roku rozprowadzono je w naszym wo-

jewództwie (w przeliczeniu na czysty składnik azotu, fosforu i potasu) w ilości około 8,5 tys. ton, to w 1963 roku przydział ich wzrósł do 35,4 tys. ton, co w przeliczeniu na 1 ha zasiewów stanowi 42,7 kg. Działalność Wojewódzkiej Stacji Chemiczno-Rolniczej przyczynia się do coraz bardziej racjonalnego gospodarowania nawozami sztucznymi oraz szerszego stosowania przez rolników wapna nawozowego.

W okresie istnienia Państwa Ludowego nastąpił zasadniczy zwrot w systemie gospodarowania w rolnictwie. Zaopatrzenie rolnictwa w maszyny i narzędzia rolnicze przyczyniło się do znacznego podniesienia kultury rolnej i ułatwiło pracę na roli. Z końcem 1963 roku w dyspozycji rolnictwa pozostawało 3,4 tys. ciągników różnego typu, 19,8 tys. silników elektrycznych i spalinowych, około 9 tys. siewników zbożowych, ponad 11 tys. kosiarek, 21 tys. młocarni czyszczących i wiele innych nowoczesnych maszyn i urządzeń rolniczych. Rozwija się działalność państwowych ośrodków maszynowych i kółek rolniczych, które dysponują pokaznym zestawem maszyn rolniczych i świadczą usługi rolnikom indywidualnym oraz spółdzielniom produkcyjnym. Zasadniczy wpływ na wzrost mechanizacji mają środki Funduszu Rozwoju Rolnictwa, które rocznie wynoszą około 180 mln zł.

Równoległe z rozwojem produkcji roślinnej następuje wzrost produkcji zwierzęcej. Pogłowie inwentarza żywego w 1963 roku w porównaniu do stanu z 1945 roku wzrosło następująco: bydła o 415,9 tys. sztuk, trzody chlewnej o 464,4 tys. sztuk, owiec o 80,6 tys. sztuk. W wyniku tego stan inwentarza żywego w 1963 roku wynosił: bydła 737,2 tys. sztuk, trzody chlewnej 495,8 tys. sztuk, owiec 90,6 tys. sztuk. Spadek produkcji roślinnej w 1962 roku — na skutek niekorzystnych warunków atmosferycznych — i powstałe w związku z tym trudności paszowe w roku gospodarczym 1962/63 spowodowały poważne obniżenie pogłowia trzody chlewnej osiągniętego w latach poprzednich.

Obsada pogłowia inwentarza żywego na 100 ha użytków rolnych kształtowała się w 1963 roku następująco: bydła 60,5 sztuk, trzody chlewnej 40,7 sztuk, owiec 7,4 sztuk, koni 14,7 sztuk. Poprawia się zdrowotność inwentarza żywego i jego użyteczność. Przeciętna mleczność od 1 krowy rocznie wzrosła z około 1 600 litrów w 1947 roku do około 1 900 litrów w 1963 roku.

Do stanu zdrowotności zwierząt przyczynia się systematycznie rozbudowywana sieć placówek służby weterynaryjnej, która na koniec 1963 roku posiadała 3 lecznice, 32 przychodnie i 72 punkty weterynaryjne obsługiwane przez 244 lekarzy weterynarii. W wyniku prowadzonej od 1961 roku akcji odgruźliczania bydła poprzez eliminację sztuk chorych województwo rzeszowskie, jako trzecie w kraju, jest już wolne od tej groźnej choroby. Pozytywne wyniki daje zapoczątkowana w 1955 roku inseminacja zwierząt, prowadzona przez 4 stacje sztucznego unasielenia. W początkowym etapie inseminowano rocznie 1,7 tys. krów, a w 1963 roku inseminacją objęto już 236 tys. sztuk, tj. 46,6% ogólnego stanu pogłowa zdolnego do rozplodu.

Ukierunkowanie produkcji roślinnej i zwierzęcej z podziałem na rejony produkcyjne zostało ujęte w pracy zbiorowej wydanej przez Radę Naukowo-Ekonomiczną działającą przy Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego. Praca ta pt. „Podstawy rejonizacji produkcji rolniczej w województwie rzeszowskim” została opublikowana w 1961 roku i przekazana wszystkim jednostkom zainteresowanym sprawami rolnictwa, jako wytyczne do realizacji programu rolnego.

Jeśli rozwój przemysłu został oparty całkowicie na zakładach społecznych, to w rolnictwie — mimo dokonanych przeobrażeń w kierunku uspołecznienia gospodarki rolnej poprzez państwowe gospodarstwa rolne i spółdzielnie produkcyjne — w ogólnej produkcji przeważa jeszcze gospodarka indywidualna.

Na ogólną powierzchnię naszego województwa składają się użytki rolne w 65,3% (tj. 48,3% grunty orne i sady oraz 17% łąki i pastwiska), w 30% lasy i w 4,7% pozostałe grunty i nieużytki.

Użytki rolne w 92,3% stanowią własność gospodarstw indywidualnych, w 6,2% państwowych gospodarstw rolnych, w 1% spółdzielni produkcyjnych i w 0,5% pozostałych użytkowników.

Mimo zaistniałych zmian w stosunkach własnościowych w gospodarce indywidualnej w dalszym ciągu przeważają gospodarstwa o małej powierzchni. Struktura tych gospodarstw przedstawiała się w 1960 roku następująco:

Gospodarstwa o powierzchni	W odsetkach	
	Polska	Województwo
do 2 ha	32,6	39,4
2– 5 ha	30,5	46,7
5–10 ha	26,2	12,8
10–15 ha	7,9	0,9
powyżej 15 ha	2,8	0,2

Jakkolwiek udział procentowy gospodarstw o powierzchni do 2 ha uległ w porównaniu do stanu przedwojennego zmniejszeniu, to jednak ich stan ilościowy jest jeszcze wysoki. Na obrzeżu bowiem i w bliskiej okolicy miast i osiedli znajduje się dużo tych małych gospodarstw, których właściciele czerpią podstawowe dochody z zajęć pozarolniczych, tworząc grupę tzw. chłopo-robotników, uważających swoje gospodarstwa rolne tylko jako pomocnicze zaplecze gospodarcze. Wskutek tego wskaźnik procentowy tych gospodarstw utrzymuje się niekorzystnie.

Obok działalności gospodarstw indywidualnych rozwijają się gospodarstwa państwowe i spółdzielnie produkcyjne, jako sektor uspołeczniony, będący podstawą gospodarki socjalistycznej.

Państwowe gospodarstwa rolne podległe Wojewódzkiemu Zjednoczeniu Państwowych Gospodarstw Rolnych gospodarują na obszarze 68 tys. ha, z czego ponad 23 tys. ha przypada na grunty orne. Większość gospodarstw rolnych prowadzi produkcję zbóż kwalifikowanych i sadzeniaków dla potrzeb własnych i indywidualnych gospodarstw chłopskich; gospodarstwa położone w rejonach górskich, szczególnie w Bieszczadach, prowadzą przede wszystkim produkcję hodowlano-wypasową. W 1963 roku gospodarstwa rolne podległe Wojewódzkiemu Zjednoczeniu Państwowych Gospodarstw Rolnych wyprodukowały około 4 tys. ton kwalifikowanego ziarna siewnego, 400 ton nasion strączkowych gruboziarnistych, 100 ton ziarna siewnego rzepaków i 3,4 tys. ton ziemniaków sadzeniaków. O konieczności dalszego rozwoju państwowych gospodarstw rolnych świadczą poważne nakłady inwestycyjne wynoszące w ostatnich latach 70–80 mln zł rocznie z przeznaczeniem ich przede wszystkim na budownictwo gospo-

darcze i mechanizację. W 1964 roku kredyty te wynoszą 110 mln zł.

Nadto rozwijają działalność inne gospodarstwa państwowe o charakterze doświadczalno-naukowym, hodowlanym, jako gospodarstwa szkolne, przyzakładowe itp. gospodarujące na obszarze ponad 16 tys. ha. W roku 1949 powstały na terenie naszego województwa — przewyżając cały szereg trudności społeczno-gospodarczych — pierwsze spółdzielnie produkcyjne. Na koniec 1963 roku 67 spółdzielni zrzeszało 1 228 członków. Spółdzielnie te gospodarują na obszarze 13 tys. ha powierzchni ogólnej, z czego 11 tys. ha stanowią użytki rolne, i posiadają 2,7 tys. sztuk bydła, około 1 tys. sztuk trzody chlewnej oraz 8,6 tys. owiec.

W 1957 roku wprowadzono nową formę działalności masowej organizacji gospodarczej na wsi w postaci kółek rolniczych oraz kół gospodyń wiejskich. O rozwoju tych organizacji rolniczych świadczą następujące liczby: 1 425 kółek rolniczych, 90 864 członków, w tym 33 374 członkiń kół gospodyń wiejskich. Działalność ich przyczynia się w dużej mierze do rozwoju postępu technicznego na wsi, przede wszystkim przez stałe powiększanie parku maszynowego, w którym z końcem 1963 roku było m. in. ponad 1,5 tys. traktorów, ponad 1,1 tys. siewników zbożowych, około 1,5 tys. kosiarek, prawie 700 snopowiązałek, ponad 1,1 tys. kopaczek, około 2,6 tys. młocarni i czyszczalni zbożowych oraz około 2,4 tys. silników spalinowych i elektrycznych.

Na podniesienie poziomu kultury rolnej na wsi wpływa zwiększająca się co roku liczba fachowców rolników z wyższym i średnim przygotowaniem rolniczym. Na terenie województwa rzeszowskiego kształcą się w 33 szkołach rolniczych około 3,5 tys. uczniów, z których corocznie ponad 500 przechodzi do pracy w rolnictwie. Poza technikami i zawodowymi szkołami rolniczymi kształcą się około 5,5 tys. młodzieży w 158 szkołach przysposobienia rolniczego.

Duże osiągnięcia w zakresie kultury rolnej i oświaty uzyskano przez elektryfikację rolnictwa. Podczas gdy w 1944 roku było tylko 6 zelektryfikowanych wsi, to do roku 1963 włącznie zelektryfikowano ponad 1070 wsi, co stanowi około 68% ilości zamieszkałych wsi w województwie rzeszowskim. Zelektryfikowane zo-

stały nadto prawie wszystkie państwowe gospodarstwa rolne, spółdzielnie produkcyjne i państwowe ośrodki maszynowe.

Po zniszczeniach wojennych szybko rzuwają się budownictwo mieszkalne i gospodarce na wsi. Przeciętnie rocznie buduje się około 3 500 budynków mieszkalnych i około 5 500 budynków gospodarczych. Ten dynamizm budownictwa na wsi utrzymuje się od roku 1956, w którym wydano około 5 tys., w 1957 roku około 7 tys. i 1958 roku prawie 9 tys., w 1959 roku aż około 19 tys., a w latach 1962 i 1963 po około 15 tys. zezwoleń budowlanych.

Te wszystkie przemiany gospodarcze miały bezpośredni wpływ na wzrost produkcji rolnej.

Mimo znacznych osiągnięć, jakie uzyskano w rolnictwie w okresie 20-lecia, nie wykorzystano jeszcze wszystkich rezerw produkcyjnych. Stąd też polityka Partii i Rządu zdążyła do pogłębienia prac nad dalszym podniesieniem produkcji rolnej, wyrazem czego są uchwały VIII, XII i XIV Plenum KC PZPR podkreślające m. in. konieczność polepszania metod planowania w rolnictwie i włączania do prac nad rocznymi planami gromadzkimi oraz wieloletnimi programami najniższych ogniw administracji państwowej, aktywu społecznego na wsi i szerokich mas chłopskich. Gromadzkie rady narodowe ustalają dla gromad tzw. agrominimum, w zależności od warunków glebowo-klimatycznych. Realizacja ustalonych zadań w dużej mierze uzależniona będzie od wydajnej pracy służby agro- i zootechnicznej, zwłaszcza agronomów gromadzkich, którym stwarza się coraz to lepsze warunki na wsi, poprzez budowę agronomówek i odpowiednie ich wyposażenie w niezbędne pomoce techniczne.

Leśnictwo

Gospodarka leśna musiała przejść w początkowym okresie po wojnie szereg wewnętrznych przeobrażeń organizacyjnych, by ustalić swoją właściwą linię działania w zakresie gospodarowania, zwłaszcza w zwiększaniu produkcji surowca drzewnego. Po przejściu powierzchni leśnych przez tę Administrację Lasów Państwowych i wstępnym zorganizowaniu sieci nadleśnictw lasy państwowe rozpoczęły gospodarę na powierzchni liczącej około

373 tys. ha, w tym około 318 tys. ha powierzchni zalesionej, 22 tys. ha nie zalesionej i 33 tys. ha powierzchni nieleśnej.

Na terenach nizinnych przystąpiono od razu do intensywnej gospodarki leśnej, natomiast na terenach południowo-wschodnich dopiero po oczyszczeniu niedostępnych terenów leśnych z grasujących tam band UPA. Nastąpiło poważne zainwestowanie lasów bieszczadzkich i administracja lasów państwowych przystąpiła do eksploatacji zapasów drewna i gospodarki zalesieniowej.

Po przejęciu terenów ustrzyckich i gruntów, które przeszły pod zalesienie, jako nie nadające się do użytkowania rolnego, oraz powierzchni leśnych z Państwowego Funduszu Ziemi lasy w województwie rzeszowskim obejmowały powierzchnię 562 tys. ha, z czego lasy państwowe 473,9 tys. ha a 88,1 tys. ha lasy innych użytkowników. Z powierzchni przypadającej na innych użytkowników stanowi własność gromad 21,7 tys. ha, wspólnot wiejskich 6,1 tys. ha, spółdzielni produkcyjnych 0,5 tys. ha i indywidualnych użytkowników 59,8 tys. ha. Wszystkie lasy niepaństwowe pozostają pod fachowym nadzorem leśnym.

Lasy zajmują ponad 30 % ogólnej powierzchni naszego województwa, przy czym największa lesistość występuje w powiatach ustrzyckim, leskim, niżańskim, lubaczowskim i sanockim. Ogólny zapas masy drzewnej na terenie województwa szacowany jest na około 54,5 mln m³, z czego 66 % przypada na tereny górskie i podgórskie.

W okresie planu 6-letniego została zapoczątkowana na większą skalę mechanizacja prac leśnych tak w zakresie pozyskania drewna, jak i przy przygotowywaniu terenów pod zalesienie. Wpłynęło to poważnie na obniżenie kosztów eksploatacji surowca drzewnego oraz ułatwiło w znacznym stopniu pracę robotnikom leśnym. Spowodowało to również możliwość sukcesywnego zwiększania pozysku drewna z lasów, którego ilość na przestrzeni ostatnich 15 lat została zwiększona prawie dwukrotnie, osiągając w 1963 roku ponad 1.200 tys. m³ grubizny. Większość tej masy drzewnej zostaje wywożona poza teren województwa, jako materiał budowlany, dla celów przemysłowych i na eksport. Około 70 tys. m³ drewna przerabia się w nowowybudowanym zakładzie przemysłu drzewnego w Rzepedzi (pow. sanocki). Gorsze asortymenty,

Buhajki hodowlane rasy polskiej czerwonej pochodzące z inseminacji

Loszki zarodowe rasy polskiej białej zwisłouchej z PGR Ryszkowa Wola, pow. jarosławski

Tryki w typie długowłnistej owcy polskiej

Krowa rasy nizinnej czarno-białej — wydajność roczna 9 774 kg mleka o zawartości 3,65 proc. tłuszczu — hodowca Kot Władysław w Kuńkowcach, pow. przemyski

Jałowice rasy simentalskiej w Państwowym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Pakoszówce

szczególnie drobnicę, przerabiać się będzie w nowobudowanej fabryce płyt pilśniowych w Przemysłu.

Pozysk drewna w lasach niepaństwowych wynosi średnio rocznie około 100 tys. m³, bez tendencji wzrostu z uwagi na znaczną eksploatację tych lasów w okresie wojennym i bezpośrednio po wojnie.

W wyniku przeprowadzonej, szczególnie w ostatnich latach, inwentaryzacji oraz planów urzędniowo-gospodarczych przystąpiono do zagospodarowania powierzchni leśnej oraz zalesień naturalnych i sztucznych zarówno w lasach państwowych, jak i niepaństwowych, średnio rocznie na powierzchni ponad 10 tys. ha.

Większość nakładów inwestycyjnych na rozwój gospodarki leśnej została skierowana na zagospodarowanie rejonu Bieszczadów. W ciągu ostatnich 4 lat, w oparciu o program inwestycyjny wynikający z uchwały Nr 271 z 1959 roku Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów wybudowano: 135 osad i osiedli leśnych, 4 hotele robotnicze, 41 baraków przenośnych, 30 km dróg leśnych oraz 30 km kolejki leśnej. Dokonane inwestycje leśne umożliwiają już rozszerzenie sieci administracji leśnej i przystąpienie w szerszych rozmiarach do prawidłowej eksploatacji lasów i racjonalnego ich zagospodarowania.

Obrót towarowy

Handel województwa rzeszowskiego prowadzony jest obecnie przez przedsiębiorstwa uspołecznione: państwowe i spółdzielcze. Handlem detalicznym w miastach zajmują się jednostki państwowe, podporządkowane organizacyjnie radom narodowym, oraz spółdzielczość „Społem”, której działalność, mimo że nie podlega bezpośrednio władzom terenowym, jest jednak przez nie koordynowana. Sieć handlu miejskiego na koniec 1963 roku obejmowała 2 209 sklepów, z czego na sektor państwowy podległy radom narodowym przypadają 803 sklepy, a na spółdzielczość miejską „Społem” — 702 sklepy. Ponadto w miastach działa handel specjalistyczny, rozprowadzający towary przemysłowe; należą do niego m. in. Miejskie Przedsiębiorstwo Handlu Meblami (19 sklepów), Zakłady Usług Radiowych i Telewizyjnych (25 sklepów), „Motozbyt” (12 sklepów), „Dom Książki” (76 sklepów); sieć sklepów tego handlu posiada 704 punkty. Taka organizacja obrotu towarowego gwarantuje nie tylko zaopatrzenie ludności w podstawowe artykuły powszechnego użytku, ale również sprzedaż artykułów trwałego użytku.

Wsie oraz mniejsze miasta obsługuje handel prowadzony przez spółdzielczość zorganizowaną w Wojewódzkim Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Spółdzielczość ta jest najpoważniejszym pionem tak pod względem rozgałęzionej sieci detalicznej (3 887 sklepów), jak również wysokości obrotów (ponad 45% ogólnych obrotów województwa). Jako datę powstania tej ważnej organizacji dla życia gospodarczego wsi przyjęć należy dzień 5 stycznia 1945 roku, w którym założona została w Przysietnicy pierwsza na terenie województwa i jednocześnie w kraju Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”. Rozwój tej spółdzielczości dokonywał się w ostrej i długotrwałej walce

klasowej na wsi; spółdzielczość „Samopomoc Chłopska” reprezentowała od pierwszej chwili interesy mało- i średniorolnego chłopstwa, przyjmując w całości działalność w zakresie zaopatrzenia, zbytu i skupu na wsi oraz zagospodarowania resztówek poparcelacyjnych.

Handlem hurtowym zajmują się przedsiębiorstwa państwowe i spółdzielcze, a zadaniem ich jest odbiór towarów z przemysłu i zaopatrywanie w nie detalu. Ważną pracą, jaką prowadzi hurt przy udziale przedsiębiorstw detalicznych, jest badanie popytu konsumpcyjnego. Przedsiębiorstwa te mając bezpośredni kontakt z ludnością wpływają odpowiednio na zakłady przemysłowe odnośnie profilowania produkcji i dostosowywania wyrobów do potrzeb szerokich rzesz konsumentów. Szczęólnego znaczenia nabiera to zagadnienie w obecnej chwili, gdy rynek jest już w pewnym stopniu nasycony w artykuły podstawowe. Państwowe przedsiębiorstwa hurtowe są zorganizowane branżowo, natomiast spółdzielcze, przede wszystkim Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, prowadzą hurt wielobranżowy. Obecnie na terenie naszego województwa istnieje 25 przedsiębiorstw hurtowych; duża ilość tych jednostek świadczy o tym, że w handlu nastąpiła już specjalizacja, która z kolei wpłynęła na rozbranżowanie przedsiębiorstw.

Istniejący aktualnie stan organizacyjny handlu nie jest stały, ale ulega ciągłym zmianom. Handel w okresie 20-lecia przybierał różne formy organizacyjne; stan, jaki przejął on po wyzwoleniu, był nikły, dobrze wykształconej tradycji handlowej na naszym terenie nie było. W pierwszych latach Polski Ludowej odpowiedzialność za zorganizowanie handlu uspołecznionego przejęły „Społem” i spółdzielczość rolniczo-handlowa. Działalność tych spółdzielni datuje się od okresu międzywojennego, w którym szczególnie żywą działalność przejawiała spółdzielczość „Społem” i częściowo spółdzielczość rolniczo-handlowa. W początkowym okresie po wyzwoleniu, w 1945 roku handel prywatny posiadał ponad 6 tys. placówek detalicznych, podczas gdy było tylko 509 placówek uspołecznionych. Obroty w tym czasie były niskie, ponieważ brak było masy towarowej.

Zasadnicze przeobrażenia nastąpiły w 1948 roku. Handel hurtowy został całkowicie uspołeczniony, a w detalu handel uspo-

leczniony dysponował już 1 717 punktami sprzedaży, natomiast sieć handlu prywatnego stale malała i obecnie ma on tylko marginesowe znaczenie, ponieważ dysponuje zaledwie 331 małymi sklepami oraz 250 kioskami i straganami, które mieszczą się przeważnie na peryferiach miast i stanowią tylko uzupełnienie sieci sklepowej do czasu, gdy handel uspołeczniony nie zlokalizuje tam swoich punktów sprzedaży.

O dynamicznym rozwoju handlu uspołecznionego i o wielkości masy towarowej dostarczanej konsumentom świadczą obroty na 1 mieszkańca, które w 1945 roku wynosiły około 480 zł, w 1950 roku — 1 380 zł, w 1955 roku — 2 676 zł, w 1960 roku 4 852 zł a w 1963 roku około 5 700 zł. Sieć punktów detalicznego obrotu towarowego wzrosła w tym okresie o 95 %, a obroty o 162 %. Wzrost ten stwarzał konieczność zmian form organizacyjnych handlu. Pod koniec 1949 roku z istniejących 82 małych spółdzielni spożywców utworzono 20 większych. W 1950 roku powołano do życia handel detaliczny państwowy, który podporządkowany został radom narodowym. Na szczególną uwagę zasługuje zorganizowanie w 1951 roku na terenie województwa oddziałów zaopatrzenia robotniczego przy większych zakładach pracy. Było to w ówczesnym czasie — trudnym pod względem zaopatrzenia w podstawowe artykuły — przejawem troski państwa o byt pracowników, którzy szczególnie przyczyniali się do rozwoju podstawowych gałęzi gospodarki narodowej.

Większość obrotów w początkowym okresie była dokonywana artykułami spożywczymi. Taka struktura obrotów była wynikiem zarówno zapotrzebowania ludności, jak i małej podaży artykułów przemysłowych rynkowych, z uwagi na nierozwiniętą jeszcze wówczas produkcję tych artykułów. Struktura ta jednak z roku na rok ulegała zmianie i już w 1957 roku artykuły spożywcze stanowiły 48,4 %, w 1960 roku — 46,2 % a w 1963 roku około 44 % ogólnych obrotów. Następował natomiast wzrost obrotów artykułami przemysłowymi, ściśle związany ze wzrastającą produkcją i podażą tych artykułów na rynek. Dla przykładu można podać, że w 1963 roku w porównaniu do 1955 roku wzrosła sprzedaż tkanin bawełnianych o 27,6 %, tkanin jedwabnych o 32,2 %, wyrobów dziewiarskich o 24,6 %, obuwia skórzanego o 115 %, mebli o 80 %. Szybka dynamika wzrostu sprzedaży jest także wido-

Spółdzielczy Dom Handlowy w Tarnobrzegu, jeden z licznych, nowoczesnych obiektów handlowych

Przykładem estetycznych i przyjemnych kawiarni jest „Pstryczek” w Rzeszowie...

... i restauracja PSS w Tarnobrzegu

Coraz więcej nowoczesnych i dobrze wyposażonych sklepów powstaje na wsi

Na zdjęciu sklep wiejski w Kamieniu

Rolnicze domy towarowe zaopatrują ludność wsi i miasteczek; oto jeden z nich, nowowyprowadzony w Ropczycach

czna w odniesieniu do artykułów trwałego użytku, co przedstawia poniższa tabela:

Wyszczególnienie	Jednostka miary	1955 r.	1963 r.	Procentowy wskaźnik 1963:1955
Maszyny do szycia	szt.	1 290	8 109	628,6
Lodówki	szt.	116	3 663	3 106,0
Pralki	szt.	535	18 679	3 491,4
Radioodbiorniki	szt.	17 787	20 500	115,3
Cement	tony	45 000	161 800	359,5
Węgiel kamienny	tony	357 597	489 000	136,7
Nawozy sztuczne	tys. zł	85 825	179 804	209,5

Wzrost sprzedaży niektórych artykułów przemysłowych w naszym województwie w porównaniu do 1955 roku wyprzedza średni wzrost ogólnokrajowy w tym okresie i wynosi np. w dostawach maszyn do szycia 600 % (średnia krajowa 195 %), w sprzedaży cementu — 283 % (średnia krajowa 280 %), węgla kamiennego 32 % (średnia krajowa 29 %), pralek 2500 % (średnia krajowa 1800 %).

Nastąpił również duży wzrost sprzedaży artykułów spożywczych, przy czym jednak średni wzrost w kraju wyprzedza nasze wskaźniki wojewódzkie ze względu na rolniczy charakter województwa rzeszowskiego i duży odsetek ludności wiejskiej, która w poważnym stopniu korzysta z samozaopatrzenia.

Obroty handlowe są odbiciem wzrostu dochodów ludności. O ich dynamice wzrostu świadczą m. in. takie pozycje, jak płace, które wzrastają na koniec 1963 roku o ponad 60 % w stosunku do 1956 roku, i dochody ludności ze sprzedaży produktów rolnych wzrastające w tym czasokresie o ponad 85 %. O wzroście dochodów pieniężnych ludności świadczą także wpłaty ludności na rachunki oszczędnościowe, których stan wzrósł z 68,7 mln zł w 1956 roku do ponad 1 mld zł w roku bieżącym.

Odrębną dziedziną działalności handlu socjalistycznego jest żywienie zbiorowe prowadzone przez 580 zakładów gastronomicznych przedsiębiorstw państwowych i 309 zakładów spółdziel-

czych. Zakłady te dysponują ponad 30 tys. miejsc konsumpcyjnych, z których na pion spółdzielczości wiejskiej przypada ponad 10 tys. Sieć zakładów gastronomicznych szybko rozszerzała się i wiązała się z rozwojem zakładów przemysłowych i powstawaniem nowych skupisk ludności zatrudnionej w tych zakładach; podczas gdy w 1947 roku sieć ta obejmowała niewiele ponad 100 zakładów, to w 1950 roku było ich już 219 a w 1960 roku — 391. Równoległe z rozwojem tej sieci wzrastały jej obroty: z 105,8 mln zł w 1950 roku do 276,9 mln zł w 1955 roku, 479,7 mln zł w 1960 roku i ponad 650 mln zł w 1963 roku.

Sieć zakładów gastronomicznych i sklepów detalicznych wzrosła w ostatnich latach ilościowo, w wyniku czego na 1000 mieszkańców przypada 4 sklepy; została ona równocześnie wyposażona w nowoczesne wystawy, urządzenia i zaplecze sklepowe pozwalające na gromadzenie większej masy towarowej. W szybkim tempie rozwijają się także nowe formy obsługi konsumenta: powstało około 130 sklepów samoobsługowych i około 700 sklepów preselekcyjnych. W celu lepszego zaspokojenia potrzeb konsumentów jednostki handlowe prowadzą produkcję piekarniczą, masarniczą, wytwórnice wód gazowych, rozlewnie piwa, ciastkarnie oraz przetwórstwo owocowo-warzywne. Wzrastają obroty wyrobami półgotowymi umożliwiającymi szybkie przyrządzenie posiłków w domu. Handel skupuje również produkty rolne, które przyczyniają się do lepszego zaopatrzenia ludności w artykuły spożywcze, szczególnie w nabiał, owoce i warzywa. Handel w coraz większym stopniu wykorzystuje lokalne źródła zaopatrzenia w artykuły przemysłowe pochodzące zarówno z przemysłu państwowego, jak i spółdzielczego. Produkcja bowiem przemysłu drobnego stale się rozwija i spełnia coraz ważniejszą rolę, jako źródło zaopatrzenia handlu. Zaopatrzenie handlu województwa rzeszowskiego w terenowym przemyśle państwowym i spółdzielczym wynosiło w ostatnich latach około 10% ogólnych zakupów i w najbliższych latach będzie nadal wzrastać.

Transport i łączność

Transport

Zagadnienia transportu i łączności odgrywają ważną rolę w naszej gospodarce narodowej, wykonanie bowiem zadań we wszystkich gałęziach produkcji przemysłowej i rolnej byłoby niemożliwe bez stałego podnoszenia na wyższy poziom naszej gospodarki drogowej, transportu, komunikacji i łączności.

Teren województwa rzeszowskiego — w wyniku polityki zaborcy austriackiego — nie posiadał wykształconego i przystosowanego do potrzeb gospodarczych układu sieci kolejowej. W okresie międzywojennym nie zbudowano żadnych nowych linii kolejowych, a w ciągu ostatnich 20 lat — poza zbudowaniem krótkiego odcinka z Rzeszowa do Głogowa — nie nastąpiły poważniejsze zmiany w tym zakresie. W związku z tym województwo rzeszowskie w stosunku do innych województw posiada prawie najniższy wskaźnik gęstości linii kolejowych, a mianowicie 4,7 km na 100 km², podczas gdy analogiczny wskaźnik ogólnokrajowy wynosi 8,6 km.

Jeszcze gorszy był stan dróg na terenie województwa. Po I wojnie światowej odziedziczyliśmy po zaborcy kilka głównych ciągów drogowych bitych, tzw. „cesarskich”, pozostałe zaś drogi były gruntowe. W okresie międzywojennym były budowane drogi żwirowe, przeważnie bez podkładu kamiennego, wystarczające ówczesnie dla ruchu kołowego w przeważającej większości o trakcji konnej, oraz do zaspokojenia potrzeb zacofanej gospodarki terenów dzisiejszego województwa. Przed ostatnią wojną było tutaj zaledwie 24 km dróg o nawierzchni ulepszonej, dostosowanych do warunków nowoczesnego ruchu, co stanowiło tylko 1% ogólnej ilości dróg twardych w kraju. Dla zobrazowania „ru-

chu drogowego" przed wojną wystarczy nadmienić, że na terenie obecnego województwa było w 1938 roku zaledwie 90 samochodów ciężarowych, 180 samochodów osobowych, 35 autobusów i około 100 motocykli.

Drogi te, nie przystosowane do przyjęcia ciężkiego ruchu jednostek zmotoryzowanych uległy zupełnemu zdemolowaniu w latach II wojny światowej. W wyniku działań wojennych zostało zniszczonych około 40 % dróg oraz około 60 % mostów. Zniszczeniu uległy również prawie wszystkie mosty kolejowe oraz duża ilość urządzeń i dworców kolejowych. Po wyzwoleniu stanęły przed transportem poważne i trudne zadania. Trudne nie tylko dlatego, iż linie komunikacyjne i tabor zostały w bardzo dużym stopniu zniszczone podczas wojny, ale również dlatego, ponieważ gęstość i stan sieci komunikacyjnej oraz wyposażenie w sprzęt drogowy nie odpowiadały potrzebom wynikającym z szybkiego uprzemysłowienia województwa rzeszowskiego. Pierwszym zatem naszym dążeniem było przede wszystkim przywrócenie i rozwój komunikacji. Dzięki energicznej pracy władz drogowych i kolejowych, pomocy władz administracyjnych i partyjnych oraz ofiarnej postawie społeczeństwa, w szczególności ludności wiejskiej, już w pierwszym roku wyzwolenia przystąpiono intensywnie do szybkiej naprawy zniszczonych obiektów mostowych, bardzo potrzebnych dla rozwoju życia gospodarczego.

W okresie lat 1945–1950 dokonano bardzo poważnego wysiłku w kierunku odbudowy głównych arterii komunikacyjnych. W następnych latach, w związku z szybko postępującą industrializacją i urbanizacją, żądano od transportu przewożenia dużej ilości ludzi do pracy, jak i zwiększającej się masy towarowej; zadanie to było szczególnie ważne, gdyż poważny odsetek ludności pracującej poza rolnictwem dojeżdżał ze wsi do miasta, co stwarzało wielki, codzienny ruch osobowy, nasilający się zwłaszcza w godzinach przyjazdu i odjazdu z pracy. Niedostateczna sieć linii kolejowych na terenie województwa oraz poważny wzrost masy towarowej i ilości osób do przewozu wpłynęły na szybki rozwój mechanicznego transportu kołowego. Zarysowała się wkrótce dysproporcja pomiędzy tempem rozwoju budownictwa a rozwojem innych gałęzi gospodarki narodowej. Powstała sytuacja, w której ruch w wysokim stopniu zmotoryzowany, o nasileniu należącym do jed-

nych z najbardziej intensywnych w kraju (średnio 2 950 ton na dobę) musiał odbywać się na sieci drogowej pozbawionej prawie zupełnie odpowiednich nawierzchni tłuczniowych i żwirowych, o niedostatecznej grubości kory. W tym stanie rzeczy drogi te, zwłaszcza wobec niedostatecznych nakładów finansowych na ich utrzymanie, ulegały całkowitej dekapitalizacji. W wyniku usilnej interwencji władz terenowych zostały skierowane na teren Rzeszowszczyzny, począwszy od 1955 roku, poważniejsze środki finansowe na przebudowę i modernizację dróg państwowych. W związku z koniecznością zagospodarowania regionu Bieszczadów wynikła dodatkowa potrzeba intensywnej przebudowy i budowy dróg na tamtejszym terenie. Uchwały Nr 1014/55 Prezydium Rządu z dnia 17 grudnia 1955 roku w sprawie rozwoju sieci drogowej i Nr 271 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1959 roku w sprawie zagospodarowania Bieszczadów zobowiązały zainteresowane resorty do partycypowania w kosztach przebudowy dróg w tym rejonie.

Sieć dróg państwowych uległa w okresie 20-lecia znacznej poprawie; zmodernizowano wszystkie główne ciągi drogowe na nawierzchnie ulepszone. Zbudowano nowoczesne drogi w rejonie Bieszczadów, co nie tylko przyspieszyło zagospodarowanie tego regionu, ale także umożliwiło łatwy dostęp licznym turystom z całej Polski.

Jeszcze gorzej niż na drogach państwowych przedstawiała się sytuacja na drogach lokalnych. Wprawdzie obciążenie na nich ruchem nie było tak intensywne, ale — ze względu na rozwój przemysłu i rolnictwa, aktywizację gospodarczą wsi, postępującą mechanizację na wsi, działalność transportową leśnictwa i kopalnictwa naftowego oraz ogólny wzrost motoryzacji w województwie — zagadnienie poprawy tych dróg stało się również nie mniej palącym problemem. Drogi lokalne o nawierzchni gruntowej stanowią około 60% ogólnej ilości dróg i nawet bardzo duże nakłady inwestycyjne nie pozwoliłyby na ich wyraźną poprawę, gdyby nie właściwa postawa ludności wsi i praca prezydów gromadzkich rad narodowych, które rozwinęły systematyczną akcję poprawy stanu dróg lokalnych, początkowo przez skierowanie na potrzeby drogownictwa większości świadczeń w naturze, następnie środków z funduszu gromadzkiego. Dzięki masowym czynom

społecznym drogowym można dziś mówić o dużych osiągnięciach również na odcinku poprawy stanu dróg lokalnych. Poprawa ta nie jest tak wyraźna jak na drogach państwowych, gdyż procent dróg lokalnych gruntowych jest znacznie większy niż dróg państwowych, niemniej o polepszeniu ich stanu świadczy rozwijająca się komunikacja autobusowa, zaspakajająca w coraz większym stopniu potrzeby wsi.

Osiągnięcia drogownictwa od wyzwolenia do końca 1963 roku przedstawiają się następująco: zbudowano 1 674,1 km dróg o nawierzchni twardej, w tym 593,1 km w ramach czynów społecznych, oraz 18 239,5 mb mostów, w tym 3 146,0 mb w ramach czynów społecznych. Stan dróg ulepszonych z 24 km w 1945 roku wzrósł do 2 063 km na koniec 1963 roku.

Ogólna ilość dróg państwowych i lokalnych na koniec 1963 roku wynosiła:

D r o g i	Państwowe	Lokalne	Razem
O g ó ł e m	3 147,4	8 997,4	12 144,8
o nawierzchni twardej	2 914,1	2 200,3	5 114,4
w tym: o nawierzchni			
ulepszonej	1 877,8	185,2	2 063,0
o nawierzchni			
nieulepszonej	1 036,3	2 015,1	3 051,4
Drogi gruntowe	233,3	6 797,1	7 030,4

Równoległe z rozwojem drogownictwa usprawnia się transport kolejowy. Po odbudowie zniszczonych podczas wojny mostów i nawierzchni kolejowych przystąpiono do budowy i rozbudowy stacji i węzłów oraz do modernizacji urządzeń technicznych i obiektów kolejowych. Z ważniejszych inwestycji kolejowych na terenie naszego województwa należy wymienić: budowę stacji przeładunkowej przetworów ropy w Żurawicy oraz stacji przeładunkowej w Hurko—Medyce, budowę stacji kolejowej i przebudowę węzła w Jaśle, elektryfikację linii kolejowej Kraków — Przemyśl (doprowadzona we wrześniu 1963 r. do Rzeszowa) i budowę linii kolejowej Rzeszów — Kolbuszowa — Dęba.

Niedostateczny rozwój sieci kolejowej i obciążenie transportu kolejowego przewozami dalekobieżnymi oraz znaczna poprawa stanu dróg spowodowały duży rozwój transportu drogowego. Posiadamy na terenie województwa liczny tabor samochodowy, przewyższający ilościowo kilkadziesiątkrotnie tabor przedwojenny. W 1945 roku było zarejestrowanych 340 samochodów osobowych i ciężarowych oraz 161 motocykli, a wg stanu na koniec 1963 roku posiadamy ponad 11 tys. samochodów osobowych i ciężarowych oraz 54 tys. motocykli.

Państwowa Komunikacja Samochodowa pokryła teren województwa gęstą siecią autobusową, która wyrównuje braki wynikające z niedostatecznej sieci kolejowej. Długość linii autobusowych PKS wynosi ponad 3,3 tys. km z ponad 1,5 tys. przystankami. Tabor PKS składa się obecnie z około 1,5 tys. autobusów i samochodów ciężarowych. W 1963 roku tabor PKS przewieziono 41,8 mln pasażerów oraz 2,9 mln ton masy towarowej. W ślad za ogromnym wzrostem taboru i usług PKS zapewniono rozwój zaplecza technicznego. Zbudowano nowoczesne zajezdnie PKS w Krośnie, Stalowej Woli, Jarosławiu, Rzeszowie, Przemyślu i Dębicy oraz adaptowano zajezdnie w innych miastach.

Łączność

Równoległe z poważnym rozwojem gospodarczym i społecznym województwa nastąpił znaczny rozwój telekomunikacji i radiofonizacji. Ilość placówek pocztowo-telekomunikacyjnych wzrosła z 105 w 1945 roku do 437 na koniec 1963 roku. Przeciętnie na jedną placówkę przypada 3 761 mieszkańców. Ilość ztelefonizowanych wsi wzrosła z 104 w 1945 roku do 1 084 na koniec 1963 roku.

Przed wojną nie było ani jednej wsi radiofonizowanej. Od wyzwolenia radiofonizowano 568 wsi, a liczba głośników radiofonii przewodowej wynosiła na koniec 1963 roku 94 904, w tym na wsi 59 458. W tym czasie było również zarejestrowanych 139 414 abonentów radiofonii bezprzewodowej. Przeciętnie w województwie przypada obecnie 1 radiodbiornik na 12 osób, na 1000 mieszkańców jest 12 abonentów telefonicznych i 142 abonentów radiowych.

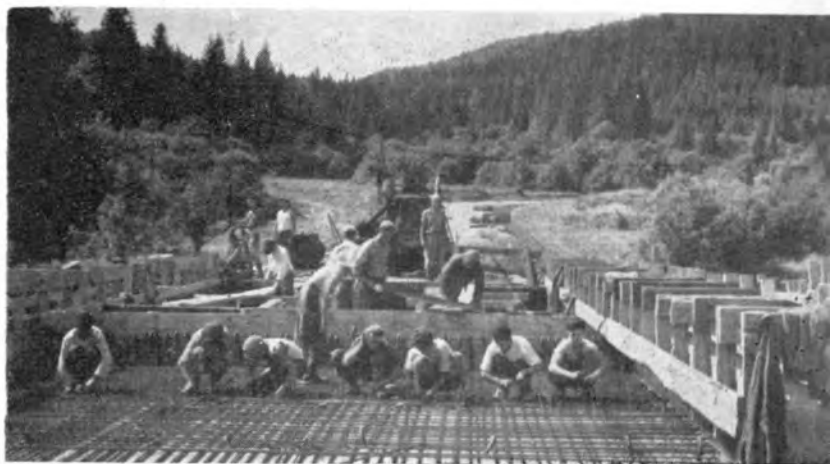
Jednym z przejawów postępu społecznego dokonującego się na terenie województwa jest wybudowanie i oddanie do użytku z końcem 1962 roku przekaźnikowej stacji telewizyjnej na Suchej Górze pod Krosnem. Budowa tej stacji zrealizowana została z inicjatywy społeczeństwa i władz terenowych, w oparciu o połączone środki społeczeństwa, SFOS, dotacje przedsiębiorstw państwowych oraz pomoc władz centralnych w postaci przydziału aparatury i urządzeń.

Z końcem 1963 roku liczba abonentów telewizyjnych wynosiła 12 785, tzn., że 7,6 telewizorów przypadało na 1 000 mieszkańców.

*Budowa dróg i mostów
odbywa się często w
bardzo trudnych wa-
runkach
Fragment budowy
drogi...*

... mostu ...

*... i kolejki w Bieszcza-
dach*

Czyny społeczne przyspieszają rozwój gospodarczy; prace przy budowie jednego z mostów w powiecie łańcuckim

Społeczny czyn drogowy w Białobrzegach

Do budowy dróg używamy lokalnych surowców; kamieniołom w Czarnej koło Ustrzyk

Gospodarka komunalna

Intensywny rozwój całej gospodarki narodowej, zwłaszcza przemysłu, w okresie 20-lecia Władzy Ludowej zdecydował o silnym rozwoju miast i osiedli, w których różnorodne urządzenia komunalne zaspakajają codzienne potrzeby ludności. Porównując stan tych urządzeń w województwie rzeszowskim z 1944 roku ze stanem obecnym śmiało można stwierdzić, że zbudowane one zostały od podstaw. W 1944 roku tylko 4 miasta posiadały częściowo nadające się do użytku wodociągi oraz krótkie i zaniedbane odcinki kanalizacji. W żadnym z miast nie było komunikacji miejskiej. Zaniedbania okresu międzywojennego i zniszczenia wojenne zaważyły ujemnie na wyglądzie wielu miast i osiedli; ich stan ulic, oświetlenia, zieleni, oczyszczania a przede wszystkim problem ich zagospodarowania wymagały właściwego rozwiązania w oparciu o długofalową politykę odbudowy i przebudowy. Ponieważ w okresie od 1944 roku do 1949 roku nie rozwijało się jeszcze w zasadzie państwowe i spółdzielcze budownictwo mieszkaniowe, dlatego również nie postępowało naprzód podstawowe budownictwo komunalne. Poprawiała się jednak sytuacja w zakresie porządkowania miast i osiedli, kapitalnych remontów budynków mieszkalnych, przebudowy ulic i placów. Doprowadzono do stanu używalności istniejące urządzenia oraz nieznacznie je rozbudowano.

Zapoczątkowanie działalności inwestycyjnej na szeroką skalę w okresie realizacji planu 6-letniego, w latach 1950—1955, i skoncentrowanie tej działalności szczególnie na odcinku rozbudowy przemysłu pociągnęło za sobą poważny rozwój urządzeń komunalnych, zwłaszcza w Dębicy, Gorlicach, Krośnie, Mielcu, Rzeszowie, Stalowej Woli a ostatnio w Tarnobrzegu.

W o d o c i ą g i

W 1955 roku na 40 miast i osiedli w województwie już 13 było wyposażonych w sieć wodociągową, a długość sieci wodociągowej wynosiła 208,8 km. Wzrosła ona przede wszystkim dlatego, że niektóre miasta, jak Dębica, Jarosław, Łańcut, Mielec otrzymały nowe urządzenia wodociągowe. Dalszy rozwój tych urządzeń w latach 1955–1963 obrazuje poniższa tabela:

Rok	I l o ś ć		Długość sieci wodociągowej (km)	Ilość produkcji wód (mln m ³)	Zużycie wody przez gospodarstwa domowe (mln m ³)	Procent ludności korzystającej z wodociągów
	miast i osiedli	wyposażonych w wodociągi				
1955	40	13	208,8	8,1	2,9	35
1960	45	20	396,0	19,3	6,9	41
1963	46	27	465,0	25,5	8,6	45

Mimo tak poważnej rozbudowy urządzeń wodociągowych w okresie minionego 20-lecia jeszcze niektóre miasta powiatowe, jak Brzozów, Kolbuszowa, Lesko, Leżajsk, Lubaczów, Przeworsk, Ropczyce, Strzyżów i Ustrzyki Dolne nie zostały wyposażone w sieć wodociągową. Brak sieci wodociągowych odczuwają również mieszkańcy 12 miasteczek.

Poważny problem w zakresie zaopatrywania w wodę ludności miejskiej stanowi jakość wody pobieranej z rzek, które często ulegają zanieczyszczeniom związkami chemicznymi odprowadzonymi przez niektóre zakłady. Akcja zapobiegawcza w tym kierunku, jaką prowadzą rady narodowe, polega na stosowaniu ostrych środków administracyjnych celem spowodowania, aby zakłady te budowały prawidłowe oczyszczalnie ścieków.

Nie mniej poważnym problemem ostatnich lat jest powiększający się z roku na rok niedobór wody w ujęciach głębinowych. W związku z tym przystąpiono do naukowych badań zasobów wodnych oraz ustalenia w perspektywie zapotrzebowania na wodę, zwłaszcza w oparciu o zasoby wód powierzchniowych; m. in. w la-

tach 1962—1963 prowadzone były badania zasobów wodnych w rejonie Nisko — Stalowa Wola — Rozwadow oraz w dorzeczu rzeki Wisłok.

Rady narodowe poświęciły dużo uwagi w ostatnim okresie sprawie zaopatrzenia w wodę wsi. Polityka państwa w tym zakresie zmierza do stałego wzrostu ilości studni, a tam gdzie ludność wiejska wykazuje inicjatywę społeczną w budowie wodociągów wiejskich państwo udziela pomocy. Na zaopatrzenie wsi rzeszowskiej w wodę przeznaczono nakłady inwestycyjne w latach 1961—1963 w wysokości około 21 mln zł. Do rozwoju urządzeń zaopatrujących wieś w wodę przyczyniło się ich budownictwo prowadzone głównie przez państwowe gospodarstwa rolne, spółdzielnie produkcyjne i kółka rolnicze; od 1961 roku do akcji budowy studni i wodociągów wiejskich włączył się resort gospodarki komunalnej. W województwie rzeszowskim w latach 1961—1963 objęto 120 gromad badaniami hydrogeologicznymi celem przygotowania dokumentacji na budowę studni. Ponadto przygotowano dokumentację projektowo-kosztorysową na budowę wodociągów wiejskich w Horyńcu i Wysowej. Zgodnie z decyzjami władz centralnych zadania zaopatrzenia wsi w wodę przejął resort rolnictwa.

K a n a l i z a c j a

W miastach posiadających sieć wodociagową istnieje w zasadzie jednolity system kanalizacji, w innych zaś są luźne odcinki sieci bądź sanitarnej, bądź burzowej, o lokalnym znaczeniu dla określonych obiektów. Długość sieci kanalizacyjnej w naszym województwie wynosiła w 1955 roku 170,6 km a na koniec 1963 roku, w 28 miastach — 406 km. Najdłuższe odcinki tej sieci posiadają Przemysł (66,8 km) i Rzeszów (63,8 km). Wzrósł także odsetek korzystającej zeń ludności z 27 % w 1955 roku do około 35 % w 1963 roku, co nastąpiło wskutek podłączenia do sieci około 7 tys. nieruchomości. Ścieki odprowadzane są w miastach i osiedlach do zbiorników bez oczyszczania; wyjątek w tym względzie stanowią Stalowa Wola i Mielec. Istnieje zatem problem budowy oczyszczalni ścieków, które poprawiłyby wydatnie warunki sanitarne oraz jakość wody w rzekach; ograniczone jednak nakłady inwestycyjne nie pozwalają narazie na szybkie i pełne rozwiązanie tego zadania.

Gazyfikacja

W ostatnich latach postępowała szybko w naszym województwie gazyfikacja. Rozwój gazyfikacji miast i wsi związany jest z korzystną sytuacją, jaka powstała w związku z odkryciem i eksploatacją poważnych zasobów gazu ziemnego na Przedgórzu Karpat. Urządzenia gazyfikacyjne posiada już 17 miast, a łączna długość sieci wynosi 282 km, z której na sieć uliczną przypada 167 km, na podłączeniową zaś 115 km. Zużycie gazu wzrastało równoległe z przyrostem tej sieci i podczas gdy w 1955 roku wynosiło 16,9 mln m³, to w 1963 roku osiągnęło 40,4 mln m³. Procent ludności korzystającej w miastach z urządzeń gazowych wzrósł z 20 % w 1955 roku do 35 % w 1963 roku, co wskazuje na stosunkowo szybki postęp gazyfikacji i podłączeń budynków mieszkalnych do sieci gazowej. Poważny rozwój gazyfikacji nastąpił na wsi dzięki inicjatywie ludności podejmującej budowę urządzeń gazowych w czynnie społecznym. Państwo popiera tę inicjatywę udzielając pomocy w opracowaniu dokumentacji projektowo-kosztorysowej, w zabezpieczeniu odpowiednich materiałów a w uzasadnionych przypadkach pomocy finansowej. Już 70 wsi korzysta z urządzeń gazowych, co ma niemały wpływ na warunki bytowe ludności wiejskiej oraz na rozwój gospodarki rolnej.

Komunikacja

Komunikacja miejska jest najmłodszą dziedziną gospodarki komunalnej w województwie rzeszowskim. Jej rozwój rozpoczął się w 1949 roku zorganizowaniem przewozu pasażerów w Rzeszowie, a ówczesne jej wyposażenie w tabor stanowiły 2 autobusy.

W 1955 roku kursowało już 14 autobusów na trasach miejskich Rzeszowa i Krosna, a obecnie komunikację miejską posiada 7 miast: Gorlice, Krosno, Mielec, Przemyśl, Rzeszów, Sanok i Stalowa Wola. Na trasach tych miast kursuje 140 autobusów, które do końca 1963 roku przewiozły około 40 mln pasażerów. Wydatne zwiększenie długości tras komunikacyjnych do około 300 km (z 47 km w 1961 roku) pozwoliło na uruchomienie wielu dogodnych połączeń komunikacyjnych miejskich i podmiejskich, w wyniku czego poprawiła się sprawność dowozu pracowników do zakładów pracy oraz osób zdążających do instytucji i urzędów; na-

stąpiło odciążenie przewozów kolejowych i środkami Państwowej Komunikacji Samochodowej.

Również nową dziedziną usług komunalnych w zakresie komunikacji są usługi taksówek miejskich osobowych i bagażowych. Usługi te rozpoczęły w 1959 roku 3 taksówki osobowe Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacji w Rzeszowie; w 1963 roku mieszkańcy Rzeszowa i Przemyśla korzystali już z 37 taksówek osobowych i 9 bagażowych należących do przedsiębiorstw komunalnych.

Dynamika rozwoju komunikacji miejskiej nie szła jednak w parze z odpowiednim zabezpieczeniem zaplecza technicznego i dlatego uznano za pilną sprawę budowę baz dla komunikacji miejskiej w Przemyśle, Rzeszowie i Sanoku. Zamierzenia te mają szansę rozpoczęcia ich realizacji w 1965 roku.

Inne urzędnienia komunalne

Poważne osiągnięcia w okresie minionego 20-lecia notuje się również na innych odcinkach gospodarki komunalnej, jak hotelarstwo, pralnictwo, oczyszczanie miast, budowa, modernizacja oraz oświetlenie ulic i placów, urządzenie zieleni miejskiej itp.

Hotelarstwo komunalne powstało w 1951 roku i dysponowało wówczas 206 miejscami; w 1955 roku istniało już 15 hoteli komunalnych o 427 miejscach; w 1963 roku czynnych było 20 hoteli, w tym 3 hotele w gromadach, o łącznej ilości 887 miejsc. Podniósł się poziom usług hotelowych głównie na skutek przeprowadzenia kapitalnych remontów hoteli w Jarosławiu, Przemyśle, Rzeszowie i Sanoku oraz wymiany urządzeń wewnętrznych prawie we wszystkich hotelach. Ilość miejsc w hotelach jest jednak w dalszym ciągu niewystarczająca z uwagi na zwiększający się corocznie napływ turystów do atrakcyjnych rejonów naszego województwa. Brak ten odczuwa się zwłaszcza w Rzeszowie, jako ośrodka dyspozycyjnym województwa.

Usługi pralnicze wykonuje pralnia mechaniczna w Przemyśle. Ponadto uruchomiono zakłady i punkty ekspresowego chemicznego oczyszczania oraz pralnie samoobsługowe, tzw. salony pralnicze. Placówki te, wyposażone w nowoczesne urządzenia powstały w Jaśle, Przemyśle, Rzeszowie i Ustrzykach Dolnych. Usługi

pralnicze świadczą nie tylko placówki gospodarki komunalnej, ale również placówki działające w pionie spółdzielczym.

Czynnikami należytej zabudowy i zagospodarowania miast i osiedli, ich wyglądu i warunków zdrowotnych są drogi, ulice, place, ich oświetlenie i zieleń. One m. in. kształtują charakter miast oraz nie pozostają bez wpływu na sprawę funkcji komunikacyjnej, na wypoczynek i zdrowotność mieszkańców. O dużym rozwoju tego rodzaju urządzeń miejskich świadczy fakt, że rady narodowe na przestrzeni lat 1955—1963 przebudowały lub wybudowały około 200 km ulic o nawierzchni ulepszonej. Poprawiło się oświetlenie ulic zarówno przez zwiększenie ilości punktów świetlnych (9 000), jak i założenie nowych linii ulicznych z oświetleniem rtęciowym. Ogólnie można stwierdzić, że wszystkie główne ulice miast i miasteczek posiadają dostateczne oświetlenie, a potrzeby w tym zakresie odczuwają jeszcze mieszkańcy niektórych ulic bocznych i podmiejskich.

Element zieleni, jako nieodzowna część organizmu miejskiego, znalazł również swe odbicie w gospodarce komunalnej, co potwierdza fakt założenia około 300 ha zieleni, w tym 157 ha parków. Akcja zadrzewiania miast przyniosła poważne rezultaty wyrażające się zwiększeniem drzewostanu do 72 tys. sztuk drzew i krzewów.

Ostatnie lata przyniosły wybitną poprawę w sposobach oczyszczania miast w związku z zastosowaniem mechanizacji robót, przez systematyczną wymianę taboru konnego, używanego do wywozu nieczystości, na tabor samochodowy oraz wskutek używania do oczyszczania ulic jednostek mechanicznych, jak polewaczki, zamiataczki, zmywarki itp. Przedsiębiorstwa i zakłady oczyszczania dysponują taborom mechanicznym składającym się z 80 jednostek, co pozwala na sprawniejsze wykonywanie najpilniejszych prac w zakresie oczyszczania miast, zwłaszcza o dużych skupiskach mieszkańców.

Jakkolwiek podstawowym zadaniem gospodarki komunalnej jest świadczenie usług dla ludności, to jednak — ze względu na swój powszechny charakter — obejmuje ona również działalność usługową na rzecz przemysłu, handlu, służby zdrowia, szkolnictwa, kultury a nawet rolnictwa. Szczególna rola tych usług przejawia się zawsze tam, gdzie rozwija się przemysł a wraz z nim

budownictwo mieszkaniowe, usługi handlowe, rzemieślnicze oraz socjalno-kulturalne. Stąd też rozbudowa i budowa urządzeń komunalnych w minionym 20-leciu zaznaczyła się w takich miastach, jak Dębica, Krosno, Mielec, Przemyśl, Rzeszów, Stalowa Wola i Tarnobrzeg. To zadecydowało o nowym socjalistycznym charakterze tych miast, jako ośrodków życia gospodarczego i kulturalnego województwa. Nie oznacza to jednak, że tylko te miasta zostały objęte omawianą działalnością gospodarki komunalnej; nie ma bowiem ani jednego miasta i osiedla w województwie, w którym władze terenowe nie zadokumentowałyby nowej polityki w zakresie maksymalnego zaspakajania codziennych potrzeb ludności w tym zakresie.

Gospodarka mieszkaniowa

Efekty 20-letniej działalności inwestycyjnej w gospodarce mieszkaniowej miast i osiedli naszego województwa wpłynęły w sposób bezpośredni na znaczną poprawę warunków bytowych ich mieszkańców. Potrzeba intensywnego inwestowania nowych obiektów mieszkalnych wynikała zarówno z sytuacji, jaka zaistniała w tym zakresie bezpośrednio po wojnie, jak i w związku z rozwojem czynników miastotwórczych, pociągających za sobą potrzebę przygotowania odpowiedniego zaplecza mieszkaniowego.

W roku 1945 zasoby mieszkaniowe naszych miast przedstawiały katastrofalny obraz. Wpłynęły na to nie tylko skutki działań wojennych, ale również czynniki gospodarki przedwojennej. Bilans strat poniesionych w okresie działań wojennych na terenie miast i osiedli Rzeszowszczyzny zamyka się m. in. zniszczeniem około 9 tys. budynków mieszkalnych. Pozostałe zasoby mieszkaniowe w ilości 118,3 tys izb stanowiły w 20 % pomieszczenia znajdujące się w suterenach, poddaszach i budynkach nie nadających się dla celów mieszkalnych. W liczbie tej znajdowały się również wszystkie te pomieszczenia, które ze względów zdrowotnych i na bezpieczeństwo zamieszkujących je osób musiały być zlikwidowane. Ponadto izby te w 80 % pozbawione były podstawowych urządzeń sanitarnych.

Wobec takich zniszczeń i zaniedbań stanęło przed Władzą Ludową olbrzymie zadanie poprawy sytuacji mieszkaniowej i jednocześnie stworzenia nowej bazy mieszkaniowej dla rozwijającego się przemysłu. W wyniku realizacji tego zadania w okresie 20-lecia oddano do użytku około 95 tys. izb mieszkalnych. W pierwszych latach po wojnie prowadzona była intensywna odbudowa zniszczonych w okresie działań wojennych obiektów mieszkalnych i odbudowane zostały m. in. prawie doszczętnie zniszczone miasta

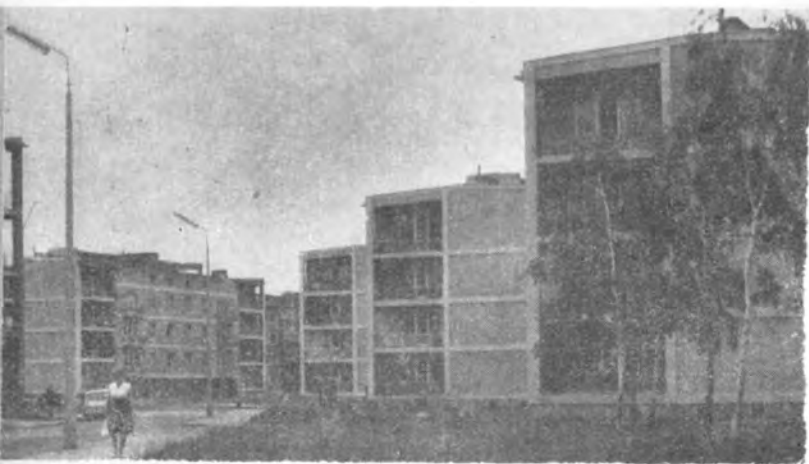
Stary i nowy Rzeszów...

... osiedle Piastów wznoszone od podstaw, przy użyciu nowoczesnego sprzętu budowlanego...

Nowe budownictwo daje tysiące izb mieszkalnych dla ludzi pracy

*Również do miast
powiatowych
wkracza nowoczesne
budownictwo
mieszkaniowe*

Nowe osiedle mieszkaniowe w Tarnobrzegu...

... i nowe, jasne mieszkania w Sędziszowie Mtp.

Jasło i Dukla. Nowe budownictwo mieszkaniowe prowadzone było w tym okresie zaledwie w kilku ośrodkach związanych z rozbudową ważniejszych zakładów przemysłowych.

Pierwsze izby mieszkalne rady narodowe oddały do użytku w 1949 roku. Od tej pory rozpoczyna się okres intensywnego rozwoju tego budownictwa, o czym świadczy fakt, że do końca 1963 roku oddano do użytku 50,7 tys. izb, co stanowi 54% ogólnego przyrostu izb w miastach i osiedlach. Stosownie do potrzeb wynikających z rozwoju zakładów przemysłowych budownictwo to koncentrowane było w większości w takich miastach, jak Rzeszów, Stalowa Wola, Przemyśl, Krosno, Mielec, Sanok i Dębica. W wyniku tego powstały nowe osiedla mieszkaniowe w Rzeszowie, Mielcu, Dębicy i Sarzynie. Równocześnie, dla zaspokojenia najpilniejszych potrzeb mieszkaniowych pracowników oświaty, służby zdrowia, handlu i aparatu administracji terenowej, nianiał w każdym miasteczku naszego województwa w okresie od 1949 roku do 1960 roku oddano do użytku po kilkadziesiąt izb mieszkalnych. Tak więc — obok większych ośrodków miejskich — izby mieszkalne z budownictwa rad narodowych otrzymały Tyczyn, m. in. Głogów, Rymanów, Iwonicz, Błażowa, Dukla, Glinik Mariampolski, Radmno, Sędziszów, Nowa Dęba, Biecz i Baranów Sandomierski.

Równoległe z budownictwem rad narodowych prowadzone było budownictwo mieszkaniowe zakładów pracy, finansowane bądź to z nakładów inwestycyjnych przeznaczonych na budowę i rozbudowę zakładów przemysłowych, bądź to ze środków zakładowych funduszy mieszkaniowych. Szacuje się, że w ramach tego budownictwa oddanych zostało do użytku około 18 tys. izb mieszkalnych. Budownictwo to koncentrowało się głównie w ośrodkach przemysłowych, m. in. w Rzeszowie, Sanoku, Tarnobrzegu, Mielcu, Krośnie i Jasle.

W okresie planu 6-letniego, tj. do końca 1955 roku, prowadzone było w zasadzie budownictwo mieszkaniowe rad narodowych i zakładów pracy a tylko w nieznacznym stopniu indywidualne budownictwo ludności. Stąd też, o ile w większych ośrodkach miejskich sytuacja mieszkaniowa — z uwagi na koncentrację nowego budownictwa mieszkaniowego — uległa poprawie, o tyle w małych miasteczkach — z uwagi na zmniejszony zakres budownictwa rad narodowych — uległa pogorszeniu, zwłaszcza że brak

środków finansowych na remonty powodował ubytki zasobów mieszkaniowych. Sytuacja ta częściowo zmieniła się w okresie planu 5-letniego na lata 1956—1960, z chwilą nowej polityki państwa w stosunku do budownictwa indywidualnego. Budownictwo to, zapoczątkowane już w okresie planu 6-letniego, wykazuje dynamiczny rozwój dzięki zwiększonej państwowej pomocy kredytowej. Dowodem tego są izby oddane do użytku w omawianym okresie; w latach 1955—1963 w ramach tego budownictwa oddanych zostało do użytku około 16 tys. izb. Budownictwo to prowadzone było we wszystkich miastach naszego województwa, a w niektórych, np. w Przeworsku, Łańcucie, Rzeszowie i Dębicy, powstały duże osiedla domków jednorodzinnych. Ta forma budownictwa mieszkaniowego okazała się szczególnie korzystna dlatego, że umożliwiła racjonalne wykorzystanie rezerw finansowych i materiałowych ludności, a jego rozwój wpłynął na zmianę lokalizacji budownictwa mieszkaniowego rad narodowych w okresie bieżącej 5-latki. Na skutek częściowego rozwiązania problemu mieszkaniowego małych miast, poprzez zwiększoną pomoc kredytową dla budownictwa ludności, możliwe było właściwe skoncentrowanie budownictwa rad narodowych w większych ośrodkach miejskich, przez co uzyskano poważne obniżenie kosztów realizacji tego budownictwa.

Obok budownictwa indywidualnego rozwija się budownictwo spółdzielcze. Zapoczątkowana w 1955 roku działalność spółdzielni mieszkaniowych napotykała do końca 1958 roku na trudności organizacyjno-prawne, stąd też większa ilość izb została oddana do użytku dopiero w 1959 roku. Od tej pory wzrasta corocznie ilość oddawanych izb oraz liczba członków i ilość inwestujących spółdzielni. Charakterystycznym zjawiskiem w rozwoju spółdzielczości mieszkaniowej jest przewaga typu spółdzielni lokatorskich; z ogólnej liczby 14 spółdzielni inwestujących w 1963 roku 11 stanowiły spółdzielnie lokatorskie. O zainteresowaniu społeczeństwa tą formą budownictwa świadczy fakt, że ilość ubiegających się o mieszkanie spółdzielcze z każdym rokiem wzrasta oraz że, podczas gdy w 1956 roku oddanych zostało do użytku zaledwie 148 izb, to w 1960 roku 648 izb a w 1963 roku 1712 izb. Ogółem w okresie od 1955 roku do 1963 roku przekazano z budownictwa spółdzielczego 5 433 izby.

Realizacja programów mieszkaniowych, to nie tylko nowe izby mieszkalne, ale również pomieszczenia na usługi socjalno-kulturalne, handlowe, gastronomiczne i rzemieślnicze. Szeroki program w tym zakresie wykonany został w ramach nakładów przeznaczonych na budownictwo mieszkaniowe rad narodowych, z których to nakładów na przestrzeni ostatnich 14 lat oddano do użytku m. in. szkoły podstawowe w Rzeszowie, Nowej Dębie, Mielcu i Stalowej Woli, przedszkola w Nowej Dębie, Dębicy, Gliniku Mariampolskim, Jarosławiu, Jaśle, Łańcucie i Mielcu oraz żłobki w Dębicy, Nowej Dębie, Jaśle, Mielcu, Rzeszowie i Stalowej Woli. Lokale na usługi handlowe i gastronomiczne były przekazywane zgodnie z potrzebami zarówno w ramach budownictwa osiedlowego, jak i plombowego. Ponadto od 1961 roku szczególna uwaga zwrócona została na zabezpieczenie pomieszczeń na usługi rzemieślnicze w budownictwie mieszkaniowym rad narodowych, spółdzielczym i zakładów pracy, w wyniku czego z każdym rokiem polepsza się zaopatrzenie wszystkich miast w te usługi.

Doświadczenia osiągnięte na przestrzeni 20 lat realizacji budownictwa mieszkaniowego pozwoliły na zasadnicze zmiany nie tylko w lokalizacji budownictwa, ale również w systemie samego wykonawstwa i powierzchni oddawanych mieszkań. Stosowany bowiem do tej pory system wykonawstwa tradycyjnego jest zastępowany — chociaż bardzo powoli, ale systematycznie — przez bardziej ekonomiczny system budownictwa uprzemysłowionego. Ponadto wobec ogromnych potrzeb mieszkaniowych zmniejszenie średniej powierzchni mieszkania pozwoliło na zwiększenie ilości uzyskiwanych izb w ramach tych samych nakładów.

Budownictwo mieszkaniowe na przestrzeni 20 lat wykazywało stały wzrost, o czym świadczy następujący roczny przyrost izb:

Rok	Ilość izb mieszkalnych
1950	3 200
1955	4 500
1960	8 308
1963	9 336

Miernikiem osiągnięć inwestycyjnych w tym zakresie jest nie tylko poprawa wskaźnika zagęszczenia na 1 izbę z 1,7 osoby w 1950 roku na 1,6 w 1963 roku, ale również wyprowadzenie ludzi z suteren, poddaszy, strychów i wałących się domów.

W trosce o poprawę wyposażenia istniejących pomieszczeń mieszkalnych w urządzenia sanitarne oraz doprowadzenie ich do stanu gwarantującego prawidłowe ich eksploataowanie prowadzone były na przestrzeni okresu 20-lecia prace remontowe, a na ten cel wydatkowano około 515 mln zł. Następował stały wzrost nakładów w poszczególnych latach tego okresu, czego dowodem są następujące wielkości:

Rok	K w o t a (mln zł)
1951	5,5
1955	24,9
1960	62,9
1963	78,3

Wzrost ten pozwolił na przejście od remontów bieżących do remontów kapitalnych, gwarantujących zabezpieczenie substancji mieszkaniowej na dłuższy okres czasu.

Coraz gęstsza sieć przedszkoli
i szkół pokrywa wieś rzeszowską...

... przedszkole w Uściu Gorlickim...

... szkoła podstawowa w Stefkowej,
pow. leski...

... szkoła w Rogach, pow. krośnieński

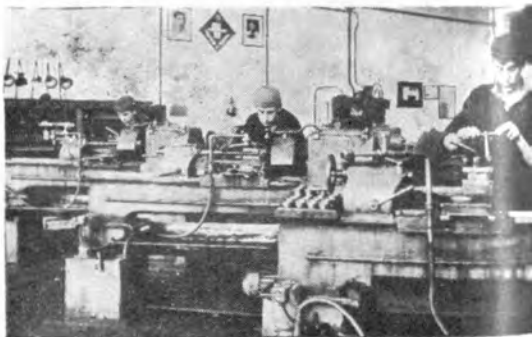
... szkoła 1000-lecia w Pustkowie,
pow. dębicki...

*Szkola podstawowa w
Rzeszowie przy ul.
Pstrowskiego*

*Fragment Zasadniczej
Szkoły Mechanicznej w
Rzeszowie*

*Troska o wszechstronny
rozwój szkolnictwa znaj-
duje wyraz m. in. w
budownictwie nowych
szkół wszelkich typów*

*Gmach Wyższej Szkoły Inży-
nierskiej w Rzeszowie*

Urządzenia kulturalno – socjalne

Oświata

Kiedy patrzymy na wielkie przemiany i przeobrażenia, jakie dokonały się w województwie w okresie minionych 20 lat we wszystkich dziedzinach życia, szczególnie widoczne są one w dziedzinie szkolnictwa i oświaty. W szybkim tempie likwiduje się dawne zacofanie kulturalne miast i wsi, a oświata staje się szeroko dostępna dla wszystkich, służąc wszechstronnemu rozwojowi sił młodego i starszego pokolenia.

Troska Władzy Ludowej i społeczeństwa, by oświata była dostępna dla wszystkich, by młodzież znajdowała dobre warunki kształcenia i wychowania, uwidacznia się w porównaniu ze stanem oświaty w okresie międzywojennym. W roku 1939 na terenie obecnego województwa rzeszowskiego było 64 % szkół podstawowych I stopnia z najwyższą klasą czwartą, 21 % szkół II stopnia z najwyższą klasą szóstą a tylko 15 % szkół III stopnia z najwyższą klasą siódmą. Taki stan organizacyjny szkolnictwa podstawowego upośledzał w zdecydowany sposób dzieci ze wsi, gdzie sieć szkół 7-klasowych była bardzo rzadka.

Niski stan organizacyjny, niedostateczna baza materialna szkolnictwa oraz fakt, że przeszło 10 % dzieci w wieku obowiązku szkolnego pozostawało poza szkołą powiększały i tak już wysoki stopień analfabetyzmu. W roku szkolnym 1938/39 liczba uczniów objętych nauczaniem 7-klasowym doszła do około 100 tys.; zaledwie 37 % młodzieży otrzymywało wykształcenie z zakresu pełnej szkoły podstawowej, a pozostała część kończyła 3 lub 4 klasy szkoły podstawowej. Na 1 420 szkół zaledwie 250 było szkołami 7-klasowymi. Niemniej zaniedbane było szkolnictwo średnie; w roku 1939

istniało 35 szkół ogólnokształcących stopnia licealnego, w których pobierało naukę około 8,5 tys. uczniów.

Niszczycielska działalność okupanta oraz działania wojenne pogłębiły niezadawalający stan szkolnictwa w województwie; zniszczone zostały całkowicie 123 szkoły.

W pierwszych latach po wyzwoleniu olbrzymi wysiłek włożono w odbudowę szkolnictwa oraz upowszechnienie i udostępnienie jak największej liczbie dzieci pełnej 7-klasowej szkoły podstawowej. Zniesione zostały szkoły I i II stopnia oraz zlikwidowano różnice programowe między szkołami miejskimi a wiejskimi. Nadto doprowadzono do rozwiązania głównego problemu w zakresie oświaty, tj. do upowszechnienia szkoły 7-klasowej. Warunki te zostały stworzone przez budowę i rozbudowę 710 szkół o 2 950 izbach lekcyjnych oraz prawie 1 800 izbach mieszkalnych dla nauczycieli.

Rozwój szkolnictwa podstawowego ilustruje poniższa tabela:

Rok	Liczba szkół ogółem	W t u m s z k o ł y				Liczba uczniów ogółem	W t u m	
		pełne 7-klasowe	wskaźnik procentowy 3:2	niepełne	wskaźnik procentowy 5:1		w szkołach pełnych	wskaźnik procentowy 8:7
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1945	1 298	504	39	794	61	230 733	149 014	64,5
1955	1 433	980	66	503	34	189 128	170 838	90,3
1960	1 632	1 220	75	412	25	253 458	237 175	93,6
1963	1 665	1 450	87	215	13	272 000	256 000	94,1

Szkoły niepełne są powiązane ze szkołami zbiorczymi 7-klasowymi, co daje możliwość ukończenia pełnej szkoły prawie wszystkim dzieciom.

W pierwszych latach po wojnie wybudowano i rozbudowano 15 szkół średnich ogólnokształcących. Powstawały one nie tylko w miastach i miasteczkach, ale nawet w większych wsiach. Nowe budynki szkolne otrzymały licea w Stalowej Woli, Nowej Dębie, Mielcu, Sędziszowie, Kołaczycach, Lesku i Bieczu; rozbudowano licea w Lubaczowie, Pilźnie, Radymnie, Sokołowie, Strzy-

zowie, Żołyń i Łańcucie. W czasie organizowania szkolnictwa średniego napotymano na duże trudności w zakresie pomieszczeń, sprzętu i pomocy naukowych, gdyż okupant zniszczył i zlikwidował prawie całkowicie ich przedwojenny stan. Liczba szkół ogólnokształcących obecnie ustabilizowała się i na koniec 1963 roku wynosiła 51, w których pobierało naukę ponad 19 tys. młodzieży.

Zmiany w strukturze gospodarczej województwa zapoczątkowały szybki rozwój szkolnictwa zawodowego. Przed wojną na naszym terenie istniały zaledwie 44 szkoły zawodowe, w tym 27 publicznych szkół dokształcających, tzw. „wieczorówek”, bez określonego kierunku specjalizacji, 7 prywatnych gimnazjów handlowych, 3 prywatne gimnazja przemysłowe, 2 licea handlowe, 5 państwowych szkół zawodowych, w których pobierało naukę łącznie około 5,7 tys. uczniów. W 1945 roku było już 150 szkół zawodowych z liczbą 9,5 tys. uczniów, dla których czynne były tylko 2 internaty. Z biegiem lat, w związku z industrializacją województwa i rozwojem uspołecznionego handlu oraz potrzebami budownictwa i rolnictwa, zmieniła się struktura organizacyjna szkolnictwa zawodowego i nastąpiła specjalizacja poszczególnych szkół. W 1963 roku istniało już 410 szkół zawodowych wszelkiego typu z liczbą ponad 62 tys. uczniów. Zasadnicze szkoły zawodowe szkołą młodzież w 17 kierunkach oraz 40 specjalnościach, a technika — w 19 kierunkach i 35 specjalnościach.

Sieć szkół zawodowych uzupełnia 6 zakładów kształcenia nauczycieli, w tym 3 studia nauczycielskie na poziomie półwyższych uczelni. Przygotowują one kadry dla szkół podstawowych i przedszkoli. W 1963 roku kształciło się w nich ponad 2 tys. osób.

Młodzież szkół zawodowych otrzymuje dużą pomoc ze strony państwa w formie stypendiów i mieszkań w internatach. Na terenie województwa istnieje 76 internatów szkół zawodowych, z których korzysta ponad 12 tys. uczniów.

Władza Ludowa zapewnia wszystkim dzieciom i młodzieży prawo do nauki i opieki, i to zarówno dzieciom normalnym, jak i defektywnym, chorym i wychowawczo zaniedbanym. Dla tych dzieci zorganizowane zostały nieznanne w okresie przedwojennym szkoły specjalne i zakłady opiekuńczo-wychowawcze. W 1963 roku czynnych było 17 szkół specjalnych, w których pobierało naukę prawie 2,5 tys. uczniów, 5 przedszkoli specjalnych z liczbą 340

dzieci oraz prawie 900 dzieci objętych było opieką w specjalnych zakładach wychowawczych.

Ważną funkcję społeczną spełniają domy dziecka obejmujące opieką wychowawczą dzieci osierocone względnie te dzieci, którym własne środowisko rodzinne nie zapewnia odpowiedniej opieki wychowawczej. W domach tych objętych jest opieką ponad 2 300 dzieci.

W omawianym okresie zaszła również potrzeba zaopiekowania się dziećmi w wieku przedszkolnym. W 1945 roku zorganizowano na naszym terenie 21 przedszkoli z liczbą 1 278 dzieci. W następnych latach poszerzono sieć przedszkoli tak, że obecnie w naszym województwie działają 304 przedszkola obejmujące opieką wychowawczą ponad 15 tys. dzieci. Celem zapewnienia opieki nad dzieckiem w wieku przedszkolnym zorganizowano 39 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych dla około 1 tys. dzieci w wieku 5–6 lat. Nadto w dziecińcach wiejskich oraz ogniskach objęto opieką ponad 8 tys. dzieci.

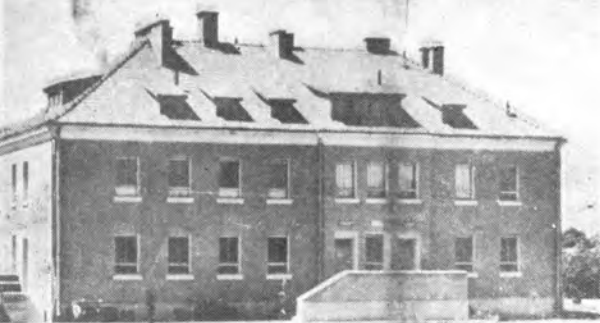
Rozwój gospodarczo-społeczny województwa rzeszowskiego wymaga stałego dopływu kadr z wyższym wykształceniem. Województwo nasze było do niedawna jednym z czterech, które nie posiadały wyższych uczelni. W hierarchii potrzeb województwa w zakresie tworzenia szkolnictwa wyższego za najpilniejszą uznano zorganizowanie w pierwszej kolejności wyższej szkoły technicznej, celem zapewnienia dopływu kadr inżynierskich dla rozwijającego się przemysłu, a następnie wyższej szkoły pedagogicznej. Starania i zabiegi władz wojewódzkich zostały uwieńczone powołaniem do życia w 1963 roku samodzielnej Wyższej Szkoły Inżynierskiej z Wydziałem Mechanicznym i Wydziałem Elektrycznym a następnie Studium Terenowego Krakowskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Studium to kształcić będzie nauczycieli szkół średnich na razie w zakresie dwóch specjalności, a mianowicie języka polskiego i matematyki. W przyszłości przewiduje się otwarcie dalszych dwóch wydziałów, tj. fizyki i wychowania technicznego. W trosce o podniesienie kwalifikacji kadr w administracji zorganizowano w Rzeszowie placówkę Zawodowego Studium Administracyjnego UMCS w Lublinie, które od 1959 roku kształci około 300 studentów; ponad 60 z nich uzyskało już dyplomy ukończenia wyższych studiów zawodowych.

Żłobek w Nowej Dębie

Dom Pielęgniarek w Rzeszowie

W trosce o zdrowie człowieka
buduje się w miastach i na
wsi wiele obiektów wyposa-
żonych w nowoczesny sprzęt..
... ośrodek zdrowia
w Jeżowem...

... w Kamieniu,
pow. nizański...

... szpital w Nowej Dębie

Należy nadto nadmienić, że placówki te, jak wszystkie wyższe uczelnie, stanowiąc będą ośrodki oddziaływania kulturalnego i uczestniczyć będą w tworzeniu wartości kulturalnych.

Oprócz dorobku organizacyjnego w szkolnictwie notuje się duże osiągnięcia natury wychowawczej, które nie dadzą się ująć statystyką, wskaźnikami, czy też procentami, a które w skutkach przyczyniły się i przyczyniają do przebudowy świadomości, tworzenia społeczeństwa socjalistycznego i przyspieszały budownictwo socjalistyczne w naszym województwie i kraju.

Zdrowie

W okresie międzywojennym poziom sanitarny i zdrowotny ludności był niezadawalający. Na około 2 mln mieszkańców terenu obecnego województwa rzeszowskiego było tylko 346 lekarzy medycyny, 47 lekarzy dentyków, 9 szpitali posiadających łącznie około 700 łóżek. Lecznictwo otwarte, tzw. ubezpieczalnie istniało tylko w miastach, a korzystali z niego tylko chorzy ubezpieczeni. Łączna liczba ubezpieczonych uprawnionych do bezpłatnych świadczeń leczniczych wynosiła w 1939 roku ponad 27 tys. osób, pozostała zaś ludność mogła korzystać z usług prywatnych gabinetów lekarskich za odpłatnością wysokich honorariów. Ludność wiejska zdana była na wyzysk znachorów. Sytuacja ta pogorszyła się jeszcze bardziej w czasie okupacji niemieckiej, podczas której wiele placówek i urządzeń zostało zniszczonych, a kadra lekarska poważnie się zmniejszyła.

Od 1944 roku, z chwilą powstania Władzy Ludowej, zaczęto — obok innych palących potrzeb — rozwiązywać problem ochrony zdrowia ludności miast i wsi. Oceniając osiągnięcia służby zdrowia w minionym okresie można bez przesady powiedzieć, że są one rewolucyjne, czego przykładem jest spadek śmiertelności wśród niemowląt z 139 w 1939 roku do 40 w 1963 roku na 1000 żywo urodzonych oraz przedłużenie średniego wieku życia z 48 do 63 lat. Aby to osiągnąć, należało zlikwidować wiele chorób zakaźnych, stworzyć liczne placówki służby zdrowia i wyszkolić kadre fachową dla wykonania tych zadań.

W omawianym okresie liczba szpitali wzrosła z 9 do 23; wybudowano nowe obiekty szpitalne w Stalowej Woli, Sarzynie i Rze-

szowie, pozostałe zaś zorganizowano w zaadaptowanych obiektach. Na koniec 1963 roku województwo posiadało 2 szpitale wojewódzkie, 4 szpitale miejskie, 15 powiatowych i 2 rejonowe, o łącznej ilości 5 689 łóżek, zorganizowano szpital psychiatryczny w Jarosławiu z 1 112 łózkami, a na ukończeniu jest budowa dużych, nowoczesnych szpitali w Mielcu, Sanoku i Jaśle, rozbudowuje się szpital powiatowy w Tarnobrzegu i wojewódzki w Rzeszowie. Rozbudowano również bardzo wydatnie zaplecza szpitali w postaci laboratoriów, pracowni, magazynów, pralni i gospodarstw pomocniczych.

Równoległe z powiększeniem ilości szpitali i rozwojem lecznictwa zamkniętego powstały placówki lecznictwa otwartego; liczba ośrodków zdrowia łącznie ze spółdzielczymi wzrosła z 23 przed wojną do 149 w 1963 roku. Służba zdrowia prowadzi obecnie 119 przychodni — z tego 64 przy zakładach pracy, w których korzystało z opieki lekarskiej ponad 105 tys. pracowników — 125 punktów zdrowia oraz 92 punkty położnicze. Czynne są też poradnie sportowo-lekarskie, które — przy szybkim rozwoju sportu i turystyki — spełniają pożyteczną rolę społeczną, zwłaszcza w zakresie profilaktyki, udzielając porad i pomocy sportowcom.

Zorganizowanie tak szerokiej sieci placówek służby zdrowia pozwoliło na objęcie bezpłatną opieką lekarską około 300 tys. osób zatrudnionych w gospodarce narodowej, co stanowi wzrost prawie 12-krotny w stosunku do stanu w tym zakresie z 1939 roku. Rozwój przemysłu pociągnął za sobą konieczność rozwoju lecznictwa przemysłowego; w 53 przychodniach korzysta z opieki lekarskiej ponad 80 tys. pracowników. Pracownicy zakładów, w których brak jest przychodni, objęci są opieką w poradniach higieny pracy, przychodniach ogólnych i ośrodkach zdrowia. Ośrodki zdrowia sprawują również opiekę nad szkołami, z której korzysta ponad 250 tys. dzieci.

Jedną z najgroźniejszych chorób, która zbierała obfite żniwo, była gruźlica. Zachorowalność na tę chorobę w naszym województwie była największa w skali krajowej. Województwo rzeszowskie musiało rozwiązać dwa zagadnienia społeczne niezmiernie wagi, w których, niestety, „przodowało”, a to: zlikwidować analfabetyzm i wypowiedzieć zdecydowaną walkę gruźlicy. Dla zwalczania tej groźnej społecznie choroby zorganizowano 22 poradnie

przeciwgruźlicze, wyposażone w nowoczesny sprzęt, w których chorzy korzystają całkowicie z bezpłatnego leczenia. W szpitalach zorganizowano specjalne oddziały gruźlicze, które dysponują ponad 400 łózkami. Uruchomiono wojewódzki szpital przeciwgruźliczy w Rzeszowie oraz 3 sanatoria przeciwgruźlicze, a to w Górnicy (pow. Kolbuszowa), Foli (pow. Jasło) i Przemyśle — Lipowicach. Szpital i sanatoria dysponują ponad 1 000 łózkami.

Dla niesienia natychmiastowej pomocy lekarskiej chorym zorganizowano nieznaną przed wojną stację pogotowia ratunkowego, które posiadają wszystkie powiaty. Placówki te dysponują 87 karetkami oraz 6 samolotami sanitarnymi.

Dla zapewnienia opieki dzieciom matek pracujących zorganizowano 24 żłobki o 1 490 miejscach. Dzieci w żłobkach mają zapewnione wyżywienie, opiekę lekarską i wychowawczą. Nadto czynne są 4 domy dla dzieci przez los najbardziej pokrzywdzonych; w domach tych znajduje opiekę 190 sierót i półsierót.

Jako nową formę leczenia, wprowadzono wiejską spółdzielczość zdrowia, zorganizowaną w 31 spółdzielniach. Ten rodzaj placówek służby zdrowia zdał egzamin i sieć ich będzie w dalszym ciągu rozwijana.

Działalność służby zdrowia uzupełniają Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna i uzdrowiska. Z inicjatywy tej pierwszej placówki dokonywano masowych badań ludności wiejskiej w ramach tzw. białych niedziel. Akcja ta pozwoliła na wykrycie i zwalczanie wielu chorób. Zorganizowana została ekspedycja naukowo-badawcza obejmująca teren powiatów leskiego i ustrzyckiego, której celem było przeprowadzenie badań stanu zdrowotności ludności, stanu sanitarnego zagród wiejskich, źródeł zaopatrzenia w wodę pitną oraz warunków i sposobów odżywiania się ludności. Wyniki ekspedycji pozwoliły na prawidłowe ukierunkowanie organizacji urządzeń socjalnych, stosowne wyposażenie placówek służby zdrowia w aparaturę i odpowiednią ilość potrzebnych leków.

Dla właściwego funkcjonowania tych wszystkich placówek zaszła pilna potrzeba zwiększenia kadry lekarsko-pielęgniarskiej. W 1963 roku na terenie naszego województwa pracował spory zastęp pracowników służby zdrowia, a to ponad 1000 lekarzy me-

dycyny, prawie 350 lekarzy dentyistów oraz ponad 5000 pielęgniarzek (łącznie z przyuczonymi) i felczerów. W celu zdobycia potrzebnej kadry średniego personelu zawodowego zorganizowano 16 szkół medycznych, w których pobiera naukę 2 200 młodzieży.

Jednym z ważniejszych problemów jest również zagadnienie uzdrowisk i wykorzystanie walorów przyrdo-leczniczych naszego terenu. Naturalne wartości leczniczo-wypoczynkowe wpłynęły na powstanie w przeszłości szeregu uzdrowisk, niektórych o znaczeniu ogólnokrajowym, jak Iwonicz, Rymanów, Horyniec, Wysowa i Wapienne. W czasie działań wojennych wszystkie zostały niemal całkowicie zniszczone. W pierwszych latach istnienia Władzy Ludowej zostały odbudowane Iwonicz i Rymanów. Zagospodarowania Wysowej podjęło się Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gorlicach: wybudowano drogę o długości 30 km, doprowadzono energię elektryczną, uruchomiono pijalnię i rozlewnię wód mineralnych oraz adaptowano budynek na potrzeby pensjonatowe, administracyjne i gospodarcze. W podobny sposób zorganizowano przyjemnie, choć skromnie, urządzenia uzdrowiskowe w Wapiennem. Dla wszystkich tych miejscowości zostały opracowane plany zagospodarowania, których realizacja została przewidziana w następnych latach.

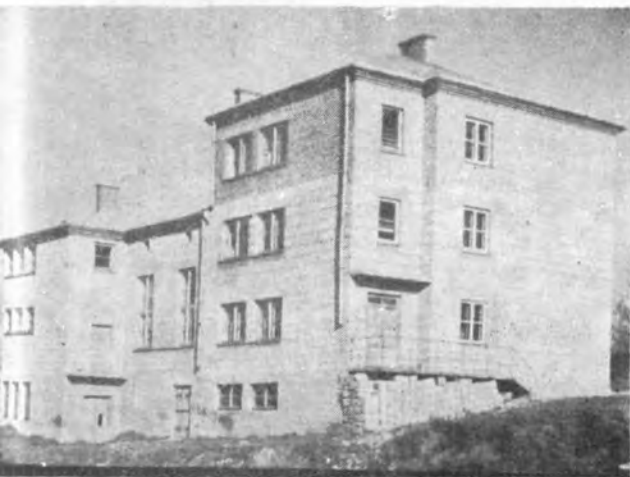
Kultura

Miernikiem aktywności duchowej społeczeństwa jest m. in. jego życie kulturalne. Ze względu na swój specyficzny charakter aktywność ta nie daje się mierzyć wyłącznie wielkościami liczbowymi. Życie kulturalne wraz ze stanem urządzeń kulturalnych jest przejawem i potwierdzeniem rozwoju gospodarczego i postępu społecznego.

Zacofanie kulturalne w okresie rządów obszarniczo-burżuazyjnych było bardzo duże. Sieć placówek kulturalnych na terenie obecnego województwa rzeszowskiego — podobnie jak i w całej Polsce międzywojennej — była bardzo mała. W 1939 roku istniało zaledwie 19 kin o 5 tys. miejsc, w tym 18 miejskich o 4,8 tys. miejsc, i 1 wiejskie. Znikoma liczba 80 bibliotek — w tym wiele prywatnych — odgrywała słabą rolę jako środek podnoszenia kultury, wiedzy społecznej i technicznej.

Rozwojowi życia kulturalnego na wsi służą liczne, nowe domy ludowe i domy kultury...
... dom ludowy w Borku Starym, pow. rzeszowski...

... i w Gliniku Chorzewskim, pow. strzyżowski ...

... dom kultury w Twierdzy, pow. strzyżowski

Wieża przekaźnikowej
stacji telewizyjnej na
Suchej Górze koło
Krosna

*Biblioteka dziecięca w Rzeszowie
posiada mnóstwo interesujących
publikacji dla najmłodszych czy-
telników*

*Jeden z licznych regionalnych zespo-
łów tanecznych Rzeszowszczyzny*

Zaniedbania w zakresie kultury spotęgowane zostały jeszcze bardziej rabunkową i świadomie dewastacyjną działalnością okupanta. Walki frontowe i działalność band UPA spowodowały duże zniszczenia w tej dziedzinie.

Zacofanie kulturalne okresu międzywojennego i zniszczenia wojenne postawiły przed Władzą Ludową poważne zadanie odbudowy i rozbudowy urządzeń kulturalnych. W okresie 20-lecia dokonana się na terenie naszego województwa rewolucja kulturalna. Przeobrażenia i osiągnięcia najbardziej widoczne są w rozwoju form masowego oddziaływania kulturalnego, a przede wszystkim kin, bibliotek i świetlic.

O ile w 1944 roku było czynnych na terenie województwa rzeszowskiego zaledwie 11 kin, o 3 tys. miejsc, to w 1963 roku było ich 220 o ponad 33 tys. miejsc, z tego na wsi 136 kin o ponad 16 tys. miejsc. Sieć kin wiejskich uzupełnia 19 kin ruchomych, które docierają do miejscowości posiadających odpowiednie sale do wyświetlania filmów. Kina stałe i ruchome wyświetliły łącznie w 1963 roku ponad 76 tys. seansów, które oglądało około 6.5 mln widzów.

Na przełomie lat 1945/46 mieliśmy zaledwie 8 tzw. bibliotek samorządowych z kilkoma tysiącami tomów. W 1963 roku istniała już pełna sieć bibliotek powszechnych oraz innego typu; województwo nasze posiada 604 biblioteki publiczne, 1 077 punktów bibliotecznych, 82 biblioteki związkowe, 22 pedagogiczne i 1 760 szkolnych; łączna ilość egzemplarzy książek w tych bibliotekach wynosi 5 792,2 tys. W ostatnich latach przy bibliotekach zorganizowanych zostało 188 czytelni, z tego 154 przy bibliotekach wiejskich.

W okresie 20-lecia Władzy Ludowej powstało szereg innych placówek kulturalno-oświatowych zarówno państwowych, jak i społecznych; do najważniejszych z nich należą domy kultury, świetlice i klubo-kawiarnie. Na terenie województwa działają 23 domy kultury, w tym 1 wojewódzki, 11 powiatowych, 1 miejski i 10 zakładowych. W 607 świetlicach, w tym w 401 państwowych, wyposażonych w fachowe czasopisma, prasę i gry spędza wolne od pracy chwile młodzież i starsze społeczeństwo. Kilkuletnie doświadczenia oraz aktualne potrzeby przyczyniły się do zorgani-

zowania 137 klubo-kawiarni będących miejscem należytego i odpowiedniego wypoczynku i rozrywki.

Wszystkie placówki — dzięki odpowiednim urządzeniom i wyposażeniu w zestaw niezbędnych pomocy audiowizualnych — stały się ośrodkami upowszechnienia kultury; tę działalność prowadzą poza tym szkoły i biblioteki.

Przy świetlicach i klubo-kawiarniach działa na terenie województwa rzeszowskiego 780 zespołów amatorskich, w tym 480 teatralnych, 80 tanecznych, 110 chóralnych, 65 muzycznych, 30 pieśni i tańca oraz 15 innych. Nad świetlicami i klubo-kawiarniami oraz zespołami amatorskimi sprawują nadzór i opiekę instruktorzy wojewódzkiego i powiatowych domów kultury.

W wyniku dokonanych przeobrażeń w rozwoju urządzeń kulturalnych powstały na terenie Rzeszowa zawodowe placówki artystyczne, do których należą: Państwowy Teatr im. Wandy Siemaszkowej, Państwowa Orkiestra Symfoniczna, Wojewódzki Teatr Lalki i Aktora „Kacperek” oraz Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Estradowych. Dały one w 1963 roku około 1,5 tys. występów dla ponad 400 tys. widzów i słuchaczy. Działalność artystyczna tych placówek nie ograniczała się tylko do terenu samego miasta Rzeszowa, ale objęła w formie wyjazdowej teren całego województwa i województw sąsiednich. W ramach wymiany pomiędzy województwami Państwowy Teatr im. W. Siemaszkowej oraz Państwowa Orkiestra Symfoniczna występowały m. in. w Kielcach, Lublinie i Krakowie. Orkiestra — dzięki dobremu przygotowaniu i śmiałemu reprezentowaniu współczesnego repertuaru — zajęła czołowe miejsce na Festiwalu Orkiestr Symfonicznych w Ciechocinku, zorganizowanym przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Estrada Rzeszowska w 1963 roku zajęła I miejsce na Ogólnopolskim Festiwalu w Olsztynie.

Na szczególnie podkreślenie zasługuje fakt organizowania od 1961 roku w ramach „Dni Rzeszowa” spotkań teatralnych oraz organizowania w Łańcucie „Dni Muzyki Kameralnej”, pierwszej tego rodzaju imprezy w Polsce, z udziałem wybitnych solistów i zespołów kameralnych.

W rozwoju kultury ważną rolę spełniają audycje Radiostacji Rzeszowskiej, czynnej od pięciu lat, której programy słuchane

są przez duży odsetek ludności naszego i krakowskiego województwa. Corocznie zwiększa się ilość radioodbiorników; w 1963 roku na 1000 mieszkańców przypadało 142 radioabonentów.

Nową formą oddziaływania kulturalnego stała się telewizja, która znacznie upowszechniła się po uruchomieniu pod koniec 1962 roku stacji telewizyjnej na Suchoj Górze k/Krosna. Liczba abonentów telewizyjnych z końcem 1963 roku wynosiła 12 875.

W okresie 20-lecia przeprowadzono rejestrację zabytków kultury i wykonano szereg prac zabezpieczających je przed zniszczeniem. Wiele zinwentaryzowanych obiektów posiadających wartość narodową jest odbudowywanych i zagospodarowywanych, m. in. zamek w Baranowie przejęło Ministerstwo Przemysłu Chemicznego na muzeum i dom pracy twórczej chemików, zamek w Krasiczynie przekazano Ministerstwu Leśnictwa na zorganizowanie technikum leśnego, zamek w Lesku na liceum ogólnokształcące. Ponadto szereg obiektów przeznaczono na szkoły podstawowe, domy dziecka, szpitale, ośrodki zdrowia oraz na potrzeby turystyki.

Zadaniem 15 państwowych i społecznych muzeów, które zostały zorganizowane w naszym województwie, jest gromadzenie i udostępnianie zwiedzającym zabytków historycznych, archeologicznych i etnograficznych. Muzeum w Łańcucie ma znaczenie ogólnokrajowe, a ciekawe eksponaty posiadają również muzea regionalne w Przemyślu, Jarosławiu, Krośnie, Sanoku oraz muzeum okręgowe w Rzeszowie. Przejawem działalności społecznej i naukowej mieszkańców naszych miast i miasteczek są tzw. muzea społeczne w Kolbuszowej, Gorlicach, Lubaczowie, Strzyżowie, Łańcucie i Przeworsku.

Bogate zbiory muzealne własne i współpraca zainteresowanych placówek naszego województwa z placówkami tego typu w kraju, zwłaszcza w województwie krakowskim, pozwoliły na zorganizowanie wielu ciekawych wystaw, które cieszyły się dużym zainteresowaniem społeczeństwa.

Ożywioną działalność kulturalno-oświatową prowadzi Biuro Wystaw Artystycznych; organizuje ono wiele wystaw własnych na terenie naszego województwa, uczestniczyło w Wystawie Marynistycznej w Warszawie, w wystawie 4 województw w Lubli-

nie i w Festiwalu Malarstwa w Sopocie oraz urządziło wystawę objazdową malarstwa rzeszowskiego po województwie krakowskim. Biuro to współpracuje w dziedzinie informacji i recenzji o wystawach i artystach z miejscową prasą i radiem oraz prasą lubelską, krakowską i warszawską. Wydało ono katalogi wystaw premierowych oraz obszerny komentarz do wystawy „Walka o postęp i laicyzację życia społecznego w Polsce na przestrzeni wieków”. W wyniku harmonijnej współpracy Biura Wystaw Artystycznych z Wojewódzką Komisją Związków Zawodowych w zakresie organizowania wspólnych wystaw, prelekcji i odczytów w zakładowych domach kultury i świetlicach przyzakładowych urządzono w 1963 roku łącznie 93 premiery i ekspozycje, w tym 62 w terenie, oraz 28 odczytów i spotkań autorskich.

Niezależnie od tego odbyło się około 160 spotkań autorskich, w tym 60% na wsi, zorganizowanych przez wojewódzką i miejskie biblioteki publiczne. Szczególne nasilenie tych spotkań miało miejsce w dniach „Oświaty, Książki i Prasy” oraz z okazji 20-lecia Ludowego Wojska Polskiego.

Z autorów, którzy odwiedzili ziemię rzeszowską, wymienić można m. in. Tadeusza Hołuja, Mieczysława Jastruna, Wojciecha Żukrowskiego, Stanisława Wygodzkiego, Stanisława Piętaka i Jannine Broniewską. Jerzy Łyżwa, autor książki pt. „Od Wisłoka do Czarnej Elstery”, uczestnik walk o wyzwolenie Rzeszowszczyzny odbył tylko w jednym miesiącu około 10 spotkań. Autorzy wyjaśniali czytelnikom arkaną działalność pisarskiej, mówili o swoich projektach twórczych na przyszłość oraz udzielali odpowiedzi na pytania interesujące słuchaczy.

Placówkami czynnego upowszechnienia sztuki są m. in. ogniska muzyczne w Łańcucie, Mielcu, Przeworsku i Stalowej Woli oraz choreograficzne w Jarosławiu. Spełniają one bardzo pożyteczną rolę w swych środowiskach, propagując walory muzyki i tańca, stwarzając równocześnie bazę rekrutacyjną dla państwowych szkół muzycznych I i II stopnia. Jedyne w naszym województwie, a jedno z nielicznych w Polsce, ognisko baletowe w Jarosławiu znane jest ze swych sukcesów zarówno na scenach naszego województwa, jak i centralnych oraz z występów w telewizji warszawskiej. Absolwenci tego ogniska są poszukiwani jako instruktorzy licznych w naszym województwie amatorskich zes-

połów tanecznych. Również szkoły plastyczne w Jarosławiu i Sędziszowie, przy czynnym współudziale artystów plastyków, tworzą bardzo żywotne ośrodki rozwoju sztuki plastycznej. Opracowane przez nie nowe metody dydaktyczne spotkały się z uznaniem w kraju, a ich całokształt aktywnej działalności artystycznej i społecznej postawiły je na czołowym miejscu w Polsce.

Okolo 60 osób liczące środowisko plastyczne cechuje ożywna twórczość artystyczna i szukanie nowoczesnych kierunków i metod oddziaływania. Szeroką działalność prowadzą Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki, Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Oddziały Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz regionalne stowarzyszenia, jak Przyjaciół Ziemi Krośnińskiej, Miłośników Jarosławia, których owocem działalności są liczne publikacje dotyczące wyników poszukiwań i studiów terenowych. Komórki terenowe Naczelnej Organizacji Technicznej i Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego zrzeszają ludzi pielęgnujących i rozwijających myśl techniczną i ekonomiczną. Miłośnicy licznych zabytków w naszym województwie przejawiają czynnie swoje w tym kierunku zamiłowania w wielu zgrupowaniach, takich jak Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przyrody i Kultury w Kolbuszowej. Towarzystwo Upiększania miasta Przemysła i innych.

Województwo rzeszowskie jest miejscem spotkań naukowców i specjalistów z całego kraju, którzy na licznych sesjach dokonują wymiany postępowej myśli na tematy ogólnokrajowe i dotyczące naszych terenów. Rzeszowszczyzna gości coraz częściej krajowych i zagranicznych dziennikarzy, którzy poznają, a potem publikują zarówno jej walory naturalne, jak i jej dynamizm rozwoju życia gospodarczego oraz kulturalnego.

Kultura fizyczna i turystyka

Kultura fizyczna

Podstawowym zadaniem w zakresie kultury fizycznej w okresie 20-lecia było jak najszersze umasowienie wychowania fizycznego i sportu oraz dostosowanie ich form do potrzeb rozwoju fizycznego młodzieży i starszego pokolenia. Program działania w tej dziedzinie przyjął za podstawowe założenie tezę, że rozwój tej gałęzi życia winien służyć umacnianiu potencjału biologicznego naszego społeczeństwa, podnoszeniu jego tęczyzny i sprawności fizycznej oraz socjalistycznemu wychowaniu młodzieży.

W okresie istnienia Polski Ludowej nastąpiło na terenie województwa rzeszowskiego duże upowszechnienie kultury fizycznej, o czym świadczą stały i systematyczny wzrost organizacji i stowarzyszeń sportowych, jak również stale wzrastająca ilość osób czynnie uprawiających sport. Obecnie sport wyczynowy rozwija się u nas w 65 klubach sportowych, a masowym sportem i wychowaniem fizycznym zajmują się 832 organizacje, w tym 733 ludowe zespoły sportowe, 20 statutowych ognisk Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej, 58 związkowych ognisk i 16 ośrodków wychowania fizycznego.

Do najbardziej masowo uprawianych dyscyplin sportowych na terenie naszego województwa należą: piłka nożna, piłka siatkowa, lekka atletyka, akrobatyka sportowa oraz tenis stołowy. Rokrocznie organizuje się różne akcje i imprezy masowe, spośród których można wymienić m. in. biegi narodowe, masowy czwór-bój lekkoatletyczny, biegi przełajowe oraz zimowe zawody w narciarstwie klasycznym i alpejskim.

Począwszy od 1960 roku organizuje się na terenie naszego województwa spartakiady dla uczczenia Tysiąclecia Państwa Pol-

skiego, które stały się największymi imprezami o charakterze masowym. Objęły one swoim zasięgiem szkoły i zakłady pracy oraz dotarły do najdalszych środowisk wiejskich. Spartakiady umiejętnie powiązały sport masowy ze sportem wyczynowym; świadczy o tym systematyczny wzrost ich uczestników w poszczególnych latach, jak również wzrastający poziom sportowy. W pierwszym roku organizacji imprez spartakiadowych startowało 193 tys. uczestników, w następnym roku — ponad 682 tys., w 1962 roku brało w nich udział już 808 tys. osób, a w 1963 roku w imprezach tych uczestniczyło prawie 943 tys. osób. We współzawodnictwie międzywojewódzkim w organizacji spartakiad, wprowadzonym przez Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki, województwo rzeszowskie zajmuje pierwsze miejsce w skali ogólnokrajowej. W latach 1961 i 1963 prowadzono eliminacje spartakiadowe łącznie do spartakiad wojewódzkich, które były przeglądem dwuletniej działalności na tym odcinku. Spartakiada Wojewódzka, zorganizowana w 1963 roku w 9 dyscyplinach indywidualnych i 4 zespołowych była ostateczną eliminacją i sprawdzianem dla naszych zawodników przed Centralną Spartakiadą, która odbędzie się w 1964 roku w Warszawie i stanowić będzie podsumowanie 5-letniego ruchu spartakiadowego. Również dużym powodzeniem wśród sportowców i społeczeństwa cieszą się spartakiady zimowe. Imprezy te, organizowane w różnych środowiskach naszego województwa w latach 1961 i 1962 przybrały szeroki i ożywiony charakter; w 2 934 imprezach uczestniczyło ponad 80 tys. osób, przeprowadzono szereg zawodów środowiskowych i powiatowych w narciarstwie, łyżwiarstwie i saneczkarstwie. Również w roku 1962/63, dzięki sprzyjającym warunkom atmosferycznym, spartakiady zimowe przebiegały pomyślnie, a w tym roku uczestniczyło w nich prawie 220 tys. osób. Jednym z bardzo efektownych wyników akcji zimowej było wzmoczenie budownictwa czynem społecznym, które przyczyniło się do poprawienia warunków uprawiania sportów zimowych w mieście i na wsi; zorganizowano 456 lodowisk na wodach naturalnych oraz 331 lodowisk na placach, kortach i boiskach.

Bujnemu rozwojowi obu tych form sportowych towarzyszył stały i systematyczny wzrost ilości obiektów i urządzeń sportowych, w wyniku czego posiadamy obecnie 77 stadionów sporto-

wych, z których stadion KS „Stal” w Rzeszowie mogący pomieścić ponad 20 tys. widzów posiada charakter reprezentacyjny. Oddano do dyspozycji 118 boisk do gry w piłkę ręczną, 50 boisk do gry w siatkówkę, 18 boisk do koszykówki, 19 kortów tenisowych, 2 tory żużlowe, tor łuczniczy, 5 strzelnic, 4 skocznie narciarskie, 2 stałe przystanki wodne, 9 pływalni, 48 sal gimnastycznych oraz 6 hal sportowych. Na szczególną uwagę zasługuje Wojewódzki Ośrodek Sportowy w Rzeszowie, który wyposażony jest w szereg nowoczesnych urządzeń, m. in. w halę sportową, kryty i otwarty basen pływacki oraz korty tenisowe. Ośrodek ten — podobnie jak ośrodek w Przemyślu — prowadzi działalność w zasięgu ogólnowojewódzkim; obiekty te — z uwagi na ich wszechstronne wyposażenie i urządzenia dla uprawiania sportów — można zaliczyć do większych tego rodzaju w kraju. Nie można tu też pominąć wzmianki o Sportowej Szkole Młodzieżowej, która rozwija talenty sportowe i wyrabia dobre nawyki w zakresie wychowania fizycznego u najmłodszych obywateli Rzeszowa.

Działalność organizacji oraz stały rozwój urządzeń sportowych przyczyniły się do coraz większego umasowienia sportów oraz zdobycia wielu wyników o znaczeniu ogólnokrajowym przez zawodników naszego województwa.

Turystyka

Województwo rzeszowskie, zwłaszcza jego górzysta część południowa, jest obszarem wypoczynkowo-turystycznym o długoletnich tradycjach. Jego południowo-wschodnie obszary górskie, to piękne lesiste pasma Beskidu Niskiego; szczególną zaś atrakcję stanowią Bieszczady. Na Rzeszowszczyźnie spotykamy także resztki Puszczy Sandomierskiej, część ta łączy się na północnym wschodzie z malowniczymi terenami powiatu lubaczowskiego. Stare miasta Biecz, Jarosław, Krosno, Łańcut, Przemyśl, Sanok i inne są pełne zabytków historycznych. Przepiękne ratusze, muzea, zamki, osobliwości etnograficzne i barwne stroje ludowe stanowią obiekty godne zainteresowania turystów. Województwo nasze jest atrakcyjne, pełne walorów turystyczno-krajoznawczych, wypoczynkowych, kulturalnych oraz folklorystycznych i pod tym względem nie ustępuje innym regionom kraju. Rzeszowszczyzna

*Zabytki historyczne znajdują się pod troskliwą opieką i konserwacją
Renesansowy zamek w Kraszczynie, wieża szlachecka; dziś mieści się tu Technikum
Leśne*

Fragment zamku w Baranowie; w przyszłości muzeum kopalnictwa siarki

*Zamek łańcucki
posiada bogate
wnętrza i zbiory*

*Odbudowana, po-
chodząca z XVI w.
synagoga w Rze-
szowie — obecnie
siedziba Archi-
wum Państwowe-
go*

*Piękne
połoniny
bieszczadzkie
ściąga ją
licznych
turystów
z całej
Polski*

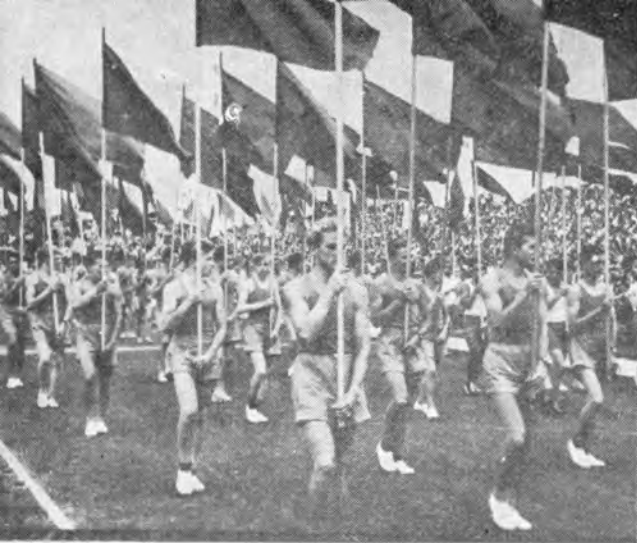
*Schron turystyczny na Po-
lonie Wetlińskiej*

Camping w Dubiecku

*Kamionka w pow. ropczyckim
— miejsce wypoczynków nie-
dzielnych*

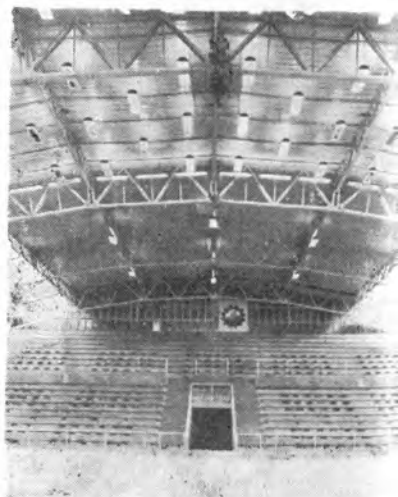

*Defilada sportowców podczas
spartakiady*

*Do podniesienia tężyzny fizy-
cznej zwłaszcza młodego po-
kolenia służą obiekty budo-
wnictwa sportowego*

Hala sportowa w Mielcu

Stadion Z.S. „Stal” w Rzeszowie

posiada wiele naturalnych warunków sprzyjających rozwojowi ruchu turystycznego i wypoczynkowego.

Warunki te nie były jednak wykorzystane w okresie międzywojennym, o czym świadczy znikoma liczba 23 tys. turystów, kurasjuszy i letników przebywających w latach 1937–1938 na terenach wchodzących obecnie w skład województwa rzeszowskiego. Nie rozwinęła się masowa turystyka, ponieważ potrzebne na jej uprawianie środki były dostępne tylko nielicznym jednostkom. Znikoma była również liczba przewodników i instruktorów, nieliczny był sprzęt turystyczny, mało było miejsc noclegowych. Z uwagi na koszty związane z uprawianiem turystyki była ona dostępna jedynie dla klasy uprzywilejowanej.

W okresie 20-lecia wzógł się ruch turystyczno-wypoczynkowy, a okres jego nasilenia przypada na lata 1961–1963. Z rozwojem tego ruchu — celem zaspokojenia jego różnorodnych potrzeb — szło w parze zagospodarowanie turystyczne terenów Rzeszowszczyzny, na które składały się takie elementy, jak baza noclegowa, wyżywieniowa i komunikacyjna, niektóre urządzenia komunalne, sieć punktów handlowych i usługowych oraz urządzenia wypoczynkowe. Baza bowiem turystyczno-wypoczynkowa, którą przejęliśmy po wyzwoleniu, była — szczególnie wskutek zniszczeń wojennych — daleka od stanu, który zaspakajałby chociaż minimalne wymagania w tym zakresie.

Działalność organizacyjno-propagandową w zakresie turystyki rozwijają w naszym województwie liczne organizacje, do których m. in. należą Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Wojewódzka Komisja Związków Zawodowych, Związek Młodzieży Socialistycznej, Rada Wojewódzka Ludowych Zespołów Sportowych, Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej i Wojewódzki Ośrodek Sportu Turystyki i Wypoczynku „Bieszczady”. W wyniku ich działalności nastąpiło w ostatnim okresie ożywienie ruchu turystycznego na Rzeszowszczyźnie; koncentrował się on głównie w Łańcucie, który w 1963 roku zwiedziło około 300 tys. turystów. i w Bieszczadach, w których przebywało około 160 tys. osób. Bieszczady cieszą się stale wzrastającą popularnością w całej Polsce. Nowym ośrodkiem ruchu turystycznego — ze względu na otwarcie przejścia granicznego w ramach kon-

wencji turystycznej z Czechosłowacją — stał się rejon Dukla — Barwinek. Rozwojowi ruchu turystycznego w województwie rzeszowskim nie towarzyszył proporcjonalny wzrost bazy noclegowej, która z końcem 1963 roku obejmowała tylko 19 620 miejsc noclegowych w stałych urządzeniach turystycznych; składają się na nie: 2 schroniska, 9 domów wycieczkowych, 44 schroniska szkolne i 5 hoteli turystycznych. Poprawa tej bazy rozpoczęła się w 1961 roku m. in. przez lekkie budownictwo campingowe, w wyniku czego uzyskano 1035 miejsc w 16 ośrodkach, zwłaszcza w powiatach gorlickim, krośnieńskim, leskim i ustrzyckim. Bazę tę uzupełniają się miejscami w hotelach podległych gospodarce komunalnej i w 35 stacjach turystycznych.

Powaznym elementem, który przyczynił się do umasowienia ruchu turystycznego w naszym województwie, jest zadawalający stan dróg wiodących do ośrodków i rejonów turystycznych. Pozwoliło to Państwowej Komunikacji Samochodowej uruchomić na szlakach turystycznych zwyczajne i specjalne linie autobusowe. Stopniowo polepszała się również baza wyżywieniowa, zwiększyła się powaznie ilość zakładów gastronomicznych i rozbudowano ich zaplecze magazynowe oraz produkcyjne.

Obsługą ruchu turystycznego zajmują się takie przedsiębiorstwa jak „Orbis”, Spółdzielnia Turystyczna „Gromada” oraz Wojewódzki Ośrodek Sportu Turystyki i Wypoczynku „Bieszczady”, które dobrze wywiązują się ze swych zadań. Nie zaniedbano również akcji propagandowej w kierunku upowszechnienia informacji i wiadomości o walorach krajoznawczo-turystycznych Rzeszowszczyzny. Wyszkolono przewodników dla prawie wszystkich powiatów i wydano szereg publikacji, m. in. 5 informatory o ważniejszych ośrodkach zabytkowych i wczasowych, opracowano plany miast Przemyśla i Rzeszowa oraz mapę Bieszczadów i Beskidu Niskiego. Na teren całego kraju rozesłano kilkanaście tysięcy afiszy propagujących piękno Rzeszowa, Łańcuta, Jarosławia, Przemyśla, Krasicyzna, Bieca i Bieszczadów. Dla prowadzenia właściwej informacji i propagandy powołano Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej.

Surowce i bogactwa naturalne

W okresie powojennym poprzez intensywne badania geologiczne i wiercenia poszukiwawcze prowadzone na terenie całego województwa odkryto poważne zasoby różnych surowców mineralnych. Do najpoważniejszych osiągnięć w tym zakresie należy zaliczyć odkrycie w rejonie Tarnobrzega jednych z największych na świecie złóż rudy siarkowej, których zasoby w przeliczeniu na czystą siarkę wynoszą około 100 mln ton. Uniezależniło to Polskę nie tylko od importu tego kosztownego surowca, lecz pozwala już obecnie na eksport nadwyżek za granicę oraz stworzyło korzystną bazę do dalszego rozwoju chemii w kraju. W oparciu o te złoża wybudowano w bardzo szybkim czasie kopalnię odkrywkową w Piasecznie i kombinat przetwórczy siarki w Machowie, a obecnie następuje dalsza rozbudowa kombinatu i przystępuje się do prac związanych z budową drugiej kopalni.

Przy procesie technologicznym przeróbki siarki występuje problem wykorzystania odpadów marglisto-wapienno-gipsowych, stanowiących podstawowy surowiec dla przemysłu cementowego; w związku z tym rozważana jest budowa w pobliżu kombinatu siarkowego cementowni o zdolności produkcyjnej około 2 mln ton cementu rocznie. Nadto przy zdejmowaniu skrywki występują ilaste surowce ceramiczne, piaski i pokłady pospółki rzecznej przydatne dla budownictwa, oraz duże pokłady piasków mogących stanowić surowiec dla przemysłu szklarskiego.

Dalszym bardzo poważnym surowcem są odkryte w ostatnich latach nowe bogate złoża gazu ziemnego w rejonie Lubaczowa, a następnie w rejonie Przedgórze, w pasie sięgającym od Przemyśla po Debicę. Zasobność wymienionych złóż łącznie ze złożami podkarpackimi szacuje się na dziesiątki miliardów m³ gazu. Gaz ziemny poprzez wybudowane gazociągi wysokoprężne przesy-

lany jest obecnie do zakładów przemysłowych w innych regionach Polski, lecz może być również wykorzystany w większym stopniu dla celów przemysłowych i komunalnych na terenie naszego województwa.

Zasoby ropy naftowej szacuje się na kilka milionów ton. Obecnie roczna jej produkcja wynosi ponad 200 tys. ton, i to w większości ze starych i płytkich kopalń. Ostatnio, przy wykorzystaniu najnowszych urządzeń wiertniczych, przede wszystkim zestawów radzieckich, przystąpiono do głębokich wierceń sięgających od 3 000 do 4 500 m, które pozwalają na osiągnięcie poważniejszych efektów; dcwiodły tego już wstępne wiercenia na terenie Bieszczadów.

Z pozostałych ważniejszych surowców mineralnych wymienić należy:

- złoża wapieni w północnej części powiatu lubaczowskiego, z których część w okolicach Płazowa została udokumentowana dla potrzeb przemysłu cementowego w wielkości około 250 mln ton. W rejonie Brusna i Dziewięcierza występują również złoża wapieni, które mogą być wykorzystane do produkcji wapna nawozowego dla rolnictwa, jak również dla celów budowlanych;
- złoża gipsowe występujące w południowych częściach powiatów przeworskiego (w Łopuszce Wielkiej), rzeszowskiego (w Siedliskach) oraz ropczyckiego (w Broniszowie). Łączne zasoby tego surowca oceniane są na ponad 20 mln ton;
- złoża diatomitów odkryte w rejonie Leszczawki — Jawornika Ruskiego, w powiatach przemyskim i brzozowskim; ich zasoby szacuje się na wiele milionów ton. Surowiec ten może znaleźć zastosowanie w produkcji materiałów budowlanych kwaso- i ognioodpornych, termolitowych oraz w przemyśle chemicznym, jako materiał filtracyjny;
- zasobne złoża piaskowców, przydatnych dla budownictwa i celów drogowych, gliny, żwiru, piasku i pospółki oraz lessów; te ostatnie mogą być wykorzystane do produkcji klinkieru drogowego.

Przy omawianiu bogactw surowcowych naszego regionu nie sposób pominąć zagadnienia wód mineralnych, które występują

na terenie całego województwa, a w szczególności w części południowej — w Karpatach. Dotychczas stwierdzono występowanie wód mineralnych w ponad 100 miejscowościach, a w kilku z nich powstały już zdrojowiska, jak np.

- Iwonicz Zdrój (pow. Krosno) i Rymanów Zdrój (pow. Sanok), gdzie czynne są źródła solankowe i jodowo-bromowe,
- Wysowa (pow. Gorlice) bogata w szczawy żelazisto-siarczkowe i solanki typu „Zubera” oraz w wody stołowe,
- Wapienne (pow. Gorlice) posiadające słabo zmineralizowane wody siarczkowe,
- Horyniec Zdrój (pow. Lubaczów), w którym występują słabo zmineralizowane solanki siarczkowe.

Ponadto odbudowuje się obecnie łaźienki w Hyżnym — Nieborowie koło Rzeszowa, gdzie stosowane będą kąpiele siarczkowe.

Województwo rzeszowskie dysponuje również wielkim zasobem surowców rolnych i leśnych; zwłaszcza te ostatnie wymagają omówienia. Lasy zajmują 30% ogólnej powierzchni województwa, a w regionach północnych i południowych, przede wszystkim w Bieszczadach, powierzchnia ich obejmuje około 50% obszaru. Gospodarka leśna w Bieszczadach została tylko częściowo rozwiązana, głównie z powodu utrzymującej się niedostępności lasów, z braku dostatecznej sieci dróg dojazdowych, podczas gdy problem ten nie występuje w innych regionach województwa, w których gospodarka w lasach postępuje systematycznie i planowo. Zasoby masy drzewnej w Bieszczadach wynoszą około 11 mln m³; obecnie eksploatuje się jej około 250 tys. m³ rocznie. Wielkość ta będzie stale wzrastać w związku z szerokim planem inwestycyjnym budowy w przyszłych latach gęstej sieci dróg dojazdowych.

Gospodarka wodna

Woda jest niezbędnym czynnikiem życia organicznego, dobrem ekonomicznym i żywołem. Zaspokojenie pod względem ilościowym i jakościowym zapotrzebowania na wodę przez ludność, przemysł, rolnictwo, energetykę i komunikację wodną oraz sprawy ochrony wód powierzchniowych i wglębnych przed zanieczyszczeniem, jak również zapobieganie powodziom są obecnie zasadniczymi problemami tak w kraju, jak i na terenie naszego województwa.

Gospodarka wodna w dzisiejszym znaczeniu nie istniała przed 1939 rokiem. Składały się na to takie przyczyny, jak niedorozwój przemysłu, rolnictwa, urzędów komunalnych, a więc nie występowało współczesne nam zjawisko racjonalnego pokrywania zapotrzebowania użytkowników na wodę oraz planowania rozwoju gospodarki wodnej, ochrony zasobów wodnych przed zanieczyszczeniami itp. W pierwszych latach po wyzwoleniu — wobec ogromu pracy, jaką miał wykonać nasz naród w podstawowych dziedzinach życia gospodarczego, społecznego i politycznego — nie zaprzątano się jeszcze gospodarką wodną w dostateczny sposób. Dopiero rozwój gospodarki narodowej, a szczególnie w dziedzinie przemysłu, rolnictwa i gospodarki komunalnej, stworzył gospodarce wodnej warunki do zajęcia odpowiedniego miejsca w naszej ekonomice. W 1960 roku Partia i Rząd powołały do życia specjalny resort do spraw gospodarki wodnej, a mianowicie Centralny Urząd Gospodarki Wodnej wraz z jego odpowiednikami na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, a to wydziałami gospodarki wodnej prezydiów rad narodowych.

O randze gospodarki wodnej w naszym województwie świadczą nakłady finansowe przeznaczone na budowę zapór, regulację rzek, budowę urzędów wodociągowych, oczyszczalni ścieków

przemysłowych i komunalnych, nawodnień użytków rolnych itp. Wysokość tych nakładów w obecnej 5-latce wynosi prawie 2 mld zł.

W minionych latach powstało na naszym terenie szereg obiektów gospodarki wodnej o szczególnym znaczeniu, wykraczającym często poza województwo rzeszowskie. Wystarczy wymienić tutaj wybudowaną kosztem ponad 180 mln zł zaporę i zbiornik wody w Myczkowcach na rzece San; druga z kolei zapora na tej rzece weszła w zasadnicze stadium wykonawstwa, a koszt tej inwestycji wyniesie 1 300 mln zł. Nadto wybudowano nowe wodociągi, a wartość każdego z tych obiektów sięga wysokości 40–50 mln zł.

Rokrocznie dokonuje się na rzekach naszego województwa robót regulacyjno-ubezpieczeniowych za sumę około 20 mln zł. Kończy się obecnie regulację potoku Komanieckiego w Bieszczadach; wybudowano tu 2 zapory przeciwrumowiskowe oraz kilka kilometrów murów oporowych i budowli regulacyjnych, a całość robót zamyka się sumą około 8 mln zł. Aktualnie reguluje się potok Strwiąż w granicach miasta Ustrzyki Dolne.

Zagadnienie ochrony wód przed zanieczyszczeniem stało się w ostatnich latach poważnym problemem gospodarczym i społecznym, którym interesują się nie tylko władze administracji państwowej, ale i najszersze rzesze społeczeństwa. Szkodliwe ścieki przemysłowe zatrzymywały wodę, niszczyły florę i faunę rzeczną przynosząc poważne straty gospodarce narodowej. W oparciu o wydane w ostatnich latach przepisy prawne władze administracyjne wydały zdecydowaną walkę tej nieprawidłowości. W wyniku tego wielki wysiłek inwestycyjny został włożony w ochronę wód przed zanieczyszczeniem; w tym celu oddano ostatnio do rozruchu oczyszczalnię ścieków przemysłowych w Rafinerii Nafty w Jaśle o wartości około 4 mln zł. Podobnie w pozostałych rafineriach nafty w Jedliczu i Gliniku Mariampolskim porządkuje się gospodarkę ściekową nakładami dochodzącymi do 36,5 mln zł. Zakłady Tworzyw Sztucznych w Pustkowie przygotowują do eksploatacji wspaniałą oczyszczalnię ścieków szczególnie uciążliwych dla rzeki Wisłoki; wysokość nakładów inwestycyjnych na tym obiekcie sięga 17 mln zł. Również Zakłady Chemiczne w Sarnynie przystąpią do właściwego uporządkowania na swoim tere-

nie całości zagadnień gospodarki wodno-ściekowej kosztem około 89 mln zł. Ogólna wartość robót już wykonanych i pozostających jeszcze do zrealizowania w najbliższych latach w zakresie budowy urządzeń wodnych i ściekowych wyniesie sumę 176 mln zł. Ponadto konserwacją objętych jest około 350 km wałów przeciwpowodziowych.

Podane wyżej przykłady są tylko fragmentem ogólnej listy inwestycji w zakresie gospodarki wodnej na Rzeszowszczyźnie, nie mniej jednak pozwalają zorientować się w rozmachu i dużej wadze, jaką przykłada państwo do tych zagadnień. Nasze województwo jest jednym z tych, którego rzeki dostarczają wody do pozostałych, znacznych rejonów kraju; naszymi rzekami odpływa poza teren województwa około 5,5 mld m³ wody rocznie, co w przeliczeniu na dobę wynosi 14,8 mln m³ wody, a zatem mamy na naszym terenie duże zasoby wody. Tym bardziej więc spoczywa na nas wielki obowiązek właściwej gospodarki tą ilością wody, aby inne województwa otrzymywały ją czystą i w odpowiednich ilościach.

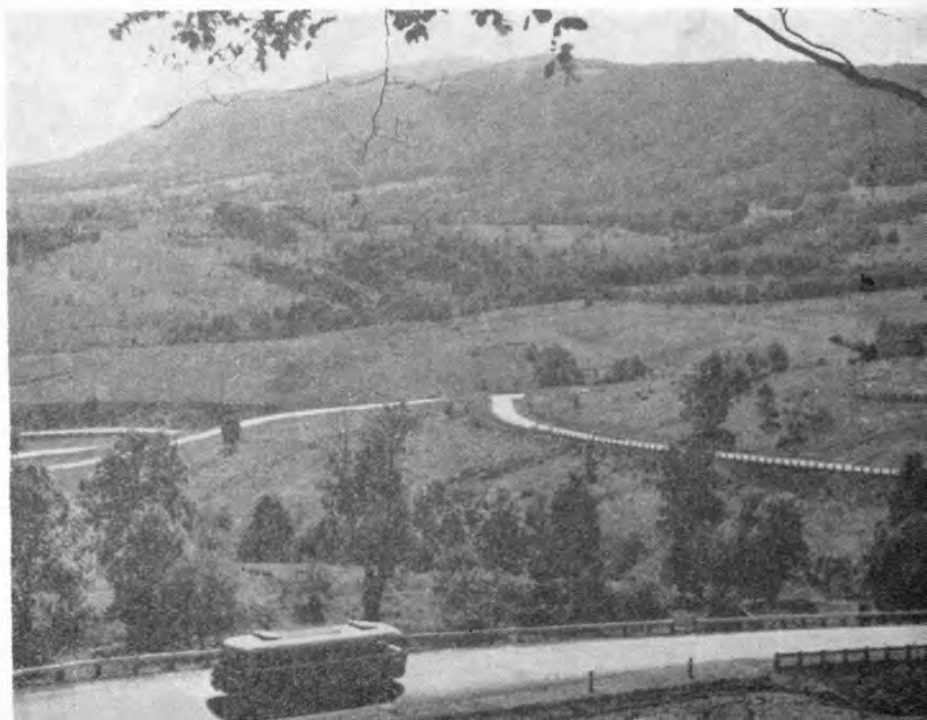
Dla spełnienia tych warunków będzie się w dalszym ciągu prowadzić szereg prac w tej dziedzinie. W perspektywie wybudowane zostaną zapory w Niewistce i Dynowie na rzece San oraz w Besku na rzece Wisłok, które stworzą duże zbiorniki retencyjne wody w naszych dorzeczach. Akumulacja wody staje się obecnie bardzo pilną potrzebą, jeżeli zważymy wzrost zapotrzebowania na nią w związku z dalszym dynamicznym rozwojem naszej gospodarki narodowej. Przyjmując zużycie wody w 1960 roku za 100%, zapotrzebowanie na nią w 1980 roku będzie większe o około 450% i osiągnie 23 mld m³ w skali krajowej.

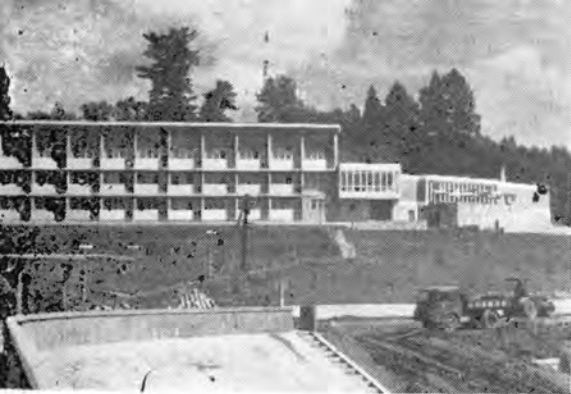
*B
i
e
s
z
c
z
a
d
y*

Wypas owiec

i nowa obwodnica drogowa

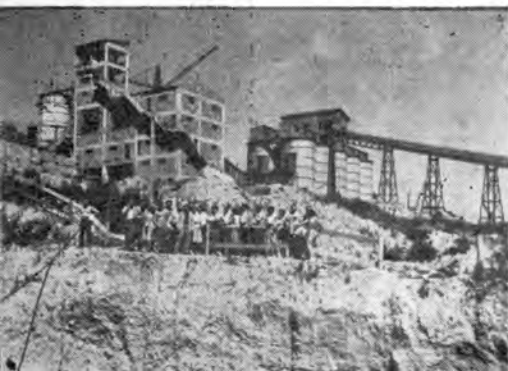

*Dom Energetyka w Myczkow-
cach obok zapory wodnej na
Sanie*

Zaladunek drewna w górach

*Fragment budowy zapory wod-
nej w Solinie*

Bieszczady

Odrębnego omówienia wymaga zagadnienie Bieszczadów z tego powodu, że stanowią one specyficzny gospodarczo rejon naszego województwa, szczególnie zniszczony podczas wojny i działalności band UPA. czego skutki są jeszcze do dzisiaj w poważnym stopniu odczuwalne.

Walory gospodarcze tego regionu streszczają się w dużych możliwościach rozwoju gospodarki hodowlano-wypasowej bydła i owiec, prowadzenia na szeroką skalę gospodarki leśnej i rozwoju przemysłu drzewnego oraz budownictwa wodno-energetycznego, co pociąga za sobą rozbudowę sieci komunikacyjnej i usług dla ludności, celem zabezpieczenia potrzeb zwiększonego osadnictwa. Dalszą grupę nie mniej ważnych wartości naturalnych stanowią walory letniskowo-wypoczynkowe, balneologiczne, klimatyczne, krajobrazowe i turystyczne.

Bieszczady w ujęciu administracyjno-gospodarczym, to tereny powiatów sanockiego, leskiego i ustrzyckiego. Rozciągają się one na 3,5 tys km², a zatem stanowią 18,6% ogólnego obszaru województwa; prawie połowę ich powierzchni zajmują lasy, które stanowią 1/3 terenów leśnych województwa. Bieszczady zamieszkuje około 7% ludności województwa, tj. około 112 tys. osób; przed II wojną światową mieszkało tu ponad ćwierć miliona ludności.

W wyniku dewastacji spowodowanych działalnością band UPA zniszczonych zostało około 20 tys. budynków mieszkalnych, 120 wsi uległo zupełnemu zniszczeniu i wyludnieniu, a nadto — na skutek repatriacji ludności ukraińskiej do USRR oraz przesiedlenia części ludności na Ziemię Odzyskane — opuszczonych zostało ponad 21 tys. gospodarstw rolnych.

W okresie 20-lecia Państwa Ludowego nie tylko zostały w znacznym stopniu zabliznione rany zniszczeń, ale nastąpiło ożywienie gospodarki na tych terenach. Do 1963 roku osiedlono w Bieszczadach około 5 900 rodzin. W pierwszych latach po wyzwoleniu i zlikwidowaniu band dywersyjnych były organizowane tutaj w dużej skali wypasy owiec i bydła oraz wykosy traw.

Zasadnicze programy zagospodarowania, początkowo odcinkowego a następnie kompleksowego, wniosły uchwały Prezydium Rządu z 17 grudnia 1955 roku i Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z 27 czerwca 1959 roku. Ta ostatnia uchwała nakreśla kompleksowy plan gospodarczy dla tego regionu; w wyniku jej realizacji centralne i terenowe nakłady inwestycyjne w latach 1959—1965 wynoszą łącznie ponad 4,5 mld zł.

Wybudowano tu 30 km nowych dróg leśnych i 30 km kolejki leśnej, dzięki którym umożliwiono eksploatację poważnej ilości drewna. Stworzono warunki bytowe dla służby leśnej, która otrzymała m. in. 4 nadleśnictwa, 24 leśnictwa, 9 gajówek i 4 hotele robotnicze. Od 1962 roku pracuje kombinat drzewny w Rzepedzi, który posiada własne osiedle przyzakładowe, hotel robotniczy z zapleczem socjalnym, szkołę, ośrodek zdrowia, aptekę i sklepy. Docelowe zatrudnienie w tych zakładach wyniesie ponad 600 osób. W Myczkowcach przekazano do użytku w 1961 roku zbiornik wodny i elektrownię o mocy 8 MW. W budowie znajdują się zbiornik wodny i elektrownia o mocy 120 MW w Solinie. Bieszczady powiązane z terenem centralnym województwa licznymi drogami, z których 150 km wybudowano w latach 1959—1963, a w dalszych 2 latach odda się do użytku 71 km. Szczególne znaczenie dla gospodarki i turystyki posiada tzw. „pętla bieszczadzka”, obwodnica łącząca Lesko z Cisną i Ustrzykami Górnymi. Powstała sieć placówek handlowych i usługowych zabezpieczająca potrzeby w tym zakresie miejscowej ludności i turystów; istnieje tu już dość liczna sieć spółdzielczych sklepów, 12 piekarni, 6 masarni około 30 zakładów żywienia zbiorowego. Wybudowano 20 budynków szkolnych, a budowa dalszych 35 będzie kontynuowana w najbliższych latach. W miastach tego regionu działa szkolnictwo średnie ogólnokształcące i zawodowe, które dysponuje 3 liceami ogólnokształcącymi i 1 pielęgniarским, 3 technikami różnego typu oraz 7 zasadniczymi

szkołami zawodowymi. Odbudowano i rozbudowano szpitale w Ustrzykach Dolnych, Lesku i Sanoku, zorganizowano 13 ośrodków zdrowia, 28 wiejskich punktów zdrowia oraz 15 punktów położniczych; w Sanoku działa lotnicze pogotowie ratunkowe. Dla celów turystycznych uruchomiono szereg schronisk, stacji turystycznych i ośrodków campingowych, wyposażonych w 1 670 miejsc noclegowych; powołano przedsiębiorstwo obsługi turystycznej „Bieszczady”.

Dotychczasowe zagospodarowanie regionu bieszczadzkiego — z uwagi na ciężkie warunki, w jakich się odbywało — nie wykorzystano wszystkich istniejących ku temu możliwości. Naturalne warunki klimatyczne i glebowe dyktują potrzebę powiększenia w przyszłości powierzchni leśnej, a zmniejszenie obszaru gruntów ornych. W dalszych latach nastąpi także zmiana struktury użytkowania ziemi, celem zwiększenia bazy paszowej dla coraz bardziej rozwijanej hodowli bydła, owiec i drobiu. Powstaną duże, nowoczesne farmy hodowlane, które staną się poważnym źródłem zaopatrzenia w mleko i mięso nie tylko miejscowej ludności, lecz również rynku wojewódzkiego. Nadal prowadzone budownictwo drogowe odda do dyspozycji gospodarki leśnej nowe odcinki dróg, które ułatwią dalszą eksploatację drewna; szacuje się, że osiągnie ona około 500 tys. m³ grubizny rocznie. Równocześnie nastąpi dalsze zalesienie ponad 35 tys. ha obszaru, zorganizowana zostanie hodowla zwierzyny łownej, a dzięki istnieniu unikalnej flory i fauny projektuje się — obok rezerwatów jelenia karpackiego i żubra — utworzenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego.

W oparciu o zasoby drewna nastąpi dalsza rozbudowa przemysłu drzewnego; zakłada się powstanie dużego kombinatu drzewnego w rejonie Ustrzyk Dolnych oraz szeregu mniejszych zakładów przetwarzania tego surowca. Niezależnie od będącej w budowie zapory wodnej w Solinie projektuje się zbiornik wodny w Besku, który przyczyni się do poprawy zaopatrzenia w wodę rozwijających się uzdrowisk w Iwoniczu i Rymanowie. Nastąpi również zabudowa ważniejszych potoków górskich. Miejscowe źródła mineralne, często bardzo rzadkie lub nawet unikalne, będą podstawą do zorganizowania wielu uzdrowisk i ośrodków

wczasowo-wypoczynkowych. Tu powstaną również ośrodki sportów zimowych i wodnych.

Coraz intensywniej prowadzone zagospodarowywanie Bieszczadów, przy równocześnie planowo prowadzonym osadnictwie, wzmocni poważnie potencjał gospodarczy tego regionu i zwiększy jego rolę w życiu gospodarczo-społecznym naszego województwa.

Bezpieczeństwo przeciwpożarowe

Stan organizacyjny, usprzętowanie, jak i przygotowanie techniczne straży pożarnych były przed wojną bardzo niskie; straż pożarna była niedostatecznie zmotoryzowana i usprzętowana, posiadała 25 samochodów, 66 motopomp i 61 tys. mb. węży ssawnych i tłocznych. Zabezpieczenie przeciwpożarowe spełniały liczne ochotnicze straże pożarne, które — zaopatrzone zasadniczo w konne środki transportowe — w małym stopniu spełniały swoje zadania. Było zaledwie 6 zawodowych straży. Łatwopalna zabudowa, szczególnie na wsi, stwarzała bardzo poważne zagrożenie pożarowe. Stan ten pogarszał fakt, że jednostki straży pożarnych nie posiadały dostatecznych środków łączności i alarmowania, co w znacznym stopniu potęgowało niebezpieczeństwo pożarowe.

Przedwojenny stan 737 prymitywnych, przeważnie drewnianych remiz strażackich uległ w czasie wojny zmniejszeniu do 315, a stan ich wyposażenia zmniejszył się czterokrotnie.

Obecnie straż pożarna posiada 13 jednostek zawodowych i 1 265 ochotniczych. Nadto istnieją zakładowe straże pożarne: 28 zawodowych i 51 ochotniczych. Wymienione jednostki dysponują 240 samochodami, 1 044 motopompami, 517,5 tys. mb. węży ssawnych i tłocznych oraz 884 remizami. Większość remiz strażackich została odbudowana i zbudowana w ramach czynów społecznych. Ta duża ofiarność społeczeństwa podsytkowana była nie tylko troską o zabezpieczenie przeciwpożarowe, ale też o zapewnienie w obiekcie remizy strażackiej odpowiednich pomieszczeń na odbywanie zebrań i imprez kulturalno-rozrywkowych. Dzięki temu straż pożarna, zrzeszająca w swoich szeregach wielu wyrobionych społeczników, jest również czynnikiem wpływającym na rozwój kultury wsi i miasteczek.

Na stopień zabezpieczenia przeciwpożarowego wpływa poważnie dobrze zorganizowany stan łączności i alarmowania, a na stan operacyjny straży pożarnych posiada wpływ sieć komunikacyjna, która w porównaniu ze stanem przedwojennym stoi na znacznie wyższym poziomie. Równocześnie obniża się poziom zagrożenia pożarowego przez poprawę warunków zabudowy wsi i osiedli.

Przedstawione wyżej elementy świadczą wymownie o osiągnięciach ochrony przeciwpożarowej w okresie Władzy Ludowej.

Czyny społeczne

Czyny społeczne na terenie województwa rzeszowskiego stały się powszechnym zjawiskiem społeczno-gospodarczym, obejmującym niemal wszystkie dziedziny gospodarki terenowej i stanowiącym poważne uzupełnienie działalności inwestycyjnej tej gospodarki. Mają one już swoją długoletnią tradycję; początki ich działalności sięgają lat 1944—1949. W okresie tym czyny społeczne posiadały w pełni charakter i znamiona samopomocy społeczeństwa w uzyskiwaniu najkonieczniejszych i najkorzystniejszych efektów gospodarczych dla potrzeb lokalnych. W ostatnich zaś latach stały się bardzo ważnym elementem w planach i budżetach wielu działów gospodarki rad narodowych, przyczyniając się w dużym stopniu do przyspieszenia tempa rozwoju gospodarczego województwa, zwłaszcza w zakresie dróg lokalnych, oświaty, kultury, gospodarki komunalnej oraz w dziedzinie urządzeń ochrony przeciwpożarowej. A oto kilka liczb obrazujących rozwój inicjatywy społecznej wyrażającej się w czynach społecznych w latach 1954—1962 (w mln zł):

Rok	Ogólna wartość zrealizowanych czynów społecz- nych	W tym udzielo- na pomoc państwa	Procentowy udział pomocy państwa w ogólnej wartości czynów społecznych
1	2	3	4
1954	21,7	7,1	32,7
1955	58,4	15,5	26,5
1956	101,8	14,5	14,2
1957	131,1	24,9	18,9
1958	148,5	25,5	17,1
1959	126,5	47,3	37,3

1	2	3	4
1960	90,7	35,6	39,2
1961	144,7	54,7	37,8
1962	221,2	71,0	32,0
Razem	1 044,6	296,1	28,3

Państwo udzieliło pomocy finansowej komitetom czynów społecznych w wysokości 28,3% ogólnej wartości tych czynów. Wysokość ta mówi sama za siebie o postawie, inicjatywie społecznej i wysokim wkładzie ludności. W 1963 roku wartość czynów społecznych wyniosła ponad 230 mln zł, w tym pomoc państwa 76 mln zł.

Procentowy udział poszczególnych rodzajów czynów społecznych, zrealizowanych w latach 1954—1962, w ich ogólnej wartości przedstawia poniższa tabela (w mln zł):

Wyszczególnienie	W a r t o ś ć			Procentowy udział w ogólnej wartości
	ogółem	w t y m :		
		wkład własny	dotacja państwowa	
Komunikacja	445,8	333,6	112,2	42,7
Rolnictwo	153,9	121,7	32,2	14,8
Gospodarka komunalna	72,1	44,8	27,3	6,9
Oświata	119,8	69,3	50,5	11,4
Służba zdrowia i kultura fizyczna	55,3	41,6	13,7	5,3
Kultura i nauka	101,6	61,1	40,5	9,7
Ochrona przeciwpożarowa	96,1	76,4	19,7	9,2
O g ó ł e m	1 044,6	748,5	296,1	100,0

Osiągnięcia społeczeństwa Rzeszowszczyzny w zakresie realizacji czynów społecznych w okresie minionych lat są o wiele większe aniżeli obrazują to podane wyżej wartości. Powyższą tabelką ujęto w zasadzie tylko czyny o charakterze inwestycyjnym i część czynów z zakresu kapitalnych remontów. Nie ujęto w nich zaś całego szeregu drobnych czynów wykonywanych

wyłącznie z własnych materiałów budowlanych i środków pieniężnych, jak również drobnych i średnich remontów oraz konserwacji. Można wymienić tu takie czyny społeczne, jak remonty świetlic wiejskich, szkół, domów kultury, domów ludowych, remiz strażackich, oddanie do użytku 6 ław i 10 kładek linowych na rzekach dla ruchu pieszego oraz bardzo wiele innych obiektów użyteczności publicznej.

Z ważniejszych efektów rzeczowych, jakie uzyskane zostały w ramach czynów społecznych do końca 1962 roku, wymienić należy następujące:

w zakresie elektryfikacji:

- wybudowano 270,9 km sieci wysokiego napięcia,
580,5 km sieci niskiego napięcia,
159 stacji transformatorowych,

— zelektryfikowano 22 500 gospodarstw rolnych;

koszt tych inwestycji wyniósł 125,4 mln zł, przy wkładzie własnym ludności w wysokości 101 mln zł.

w zakresie melioracji:

- uregulowano 31,9 km rzek,
 - wykopano 330,3 km nowych rowów melioracyjnych,
 - dokonano renowacji 669 km rowów melioracyjnych,
 - zmeliorowano ponad 750 ha gruntów ornych i pastwisk;
- łącną wartość tych czynów określa się na 28,5 mln zł, a wkład własny ludności — na 20,7 mln zł.

w zakresie gospodarki komunalnej:

- ułożono 198,6 km sieci gazowej,
- wykonano sieć wodociagową w jednej gromadzie,
- ułożono 30,1 km chodników,
- wybudowano 7,2 km dróg i ulic miejskich;

wartość tych czynów wynosi 72,1 mln zł, w tym wkład własny ludności — 44,8 mln zł.

w zakresie oświaty:

- oddano do użytku 193 budynki szkolne o łącznej ilości 809

izb lekcyjnych, wartości 119,8 mln zł, w tym wkład własny ludności wynosił 69,3 mln zł.

w zakresie kultury:

- przekazano do użytku ludności 164 domy kultury i 66 świetlic, a wartość realizowanych czynów wynosi 101,6 mln zł, w tym wkład własny ludności zamyka się sumą 61,1 mln zł.

w zakresie zdrowia i kultury fizycznej:

- wybudowano i oddano do użytku 11 ośrodków zdrowia o łącznej kubaturze 2 480 m³, poradnię przeciwgruzliczą o kubaturze 1 835 m³, 14 stadionów sportowych o powierzchni 76 900 m² oraz 4 bieżnie o długości 1 250 mb;

ogólna wartość tych czynów wynosi 55,3 mln zł, w tym wkład własny ludności — 41,6 mln zł.

w zakresie komunikacji:

- wybudowano 479,9 km dróg o nawierzchni twardej,
- wyremontowano i ulepszono 645 km dróg,
- wybudowano 167 mostów o łącznej długości 2 250 mb;

wartość tych czynów drogowych określa się na 445,8 mln zł, przy wkładzie ludności wynoszącym 333,6 mln zł.

w zakresie ochrony przeciwpożarowej:

- wybudowano 218 remiz strażackich o łącznej kubaturze 75 348 m³, 141 zbiorników wody o kubaturze 24 900 m³;

ogólna wartość tych czynów wynosi 96,1 mln zł, przy wkładzie ludności 76,4 mln zł.

Czyny społeczne są przedmiotem szczególnej troski rad narodowych, które przychodzą komitetom tych czynów z wydatną pomocą organizacyjną, finansową i materiałową. Do przodujących w tym zakresie należy zaliczyć powiaty gorlicki, jasielski, kolbuszowski, krośnieński, leżajski, łańcucki, mielecki, przeworski i rzeszowski.

Spółeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy

Wyrazem patriotycznej i obywatelskiej postawy społeczeństwa Rzeszowszczyzny jest poważny jego udział w świadczeniach na rzecz Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy. Od 1946 roku do końca 1963 roku zebrano w Polsce na ten fundusz ponad 4 mld zł, a Rzeszowszczyzna uczestniczyła w tej sumie w wysokości 171,5 mln zł. Z naszego województwa wyruszyły, jako jedno z pierwszych, Ochotnicze Bataliony Odbudowy Warszawy. Województwo rzeszowskie w poważnej mierze korzysta ze środków przekazywanych centralnie przez SFOS i otrzymało tą drogą 70,5 mln zł, z czego przeznaczono na:

— oświatę	25,5 mln zł dla 79 obiektów
— kulturę	30,0 mln zł dla 94 obiektów
— zdrowie	3,3 mln zł dla 14 obiektów
— urządzenia komunalne	5,0 mln zł dla 25 obiektów
— sport	5,0 mln zł dla 23 obiektów
— inne cele	1,7 mln zł dla 10 obiektów

Bardzo dużą zasługą SFOS jest zainicjowanie w pierwszych latach powojennych dzieła odbudowy miasta Jasła, najbardziej ze wszystkich miast w Polsce zniszczonego w czasie odwrotu okupanta hitlerowskiego. Inicjatywa ta pociągnęła za sobą ogólnospołeczną i państwową działalność zmierzającą do przywrócenia do życia w ponad 90% zrujnowanego miasta.

Dyspozycja funduszami SFOS na terenie województwa szła w trzech zasadniczych kierunkach:

- na inwestycje finansowane w całości przez SFOS, spośród których należy wymienić:

- budowę nowych szkół w Łupinach (pow. Dębica), Rogach (pow. Krosno), Stefkowej (pow. Lesko), Chotylibiu (pow. Lubaczów), Kielnarowej (pow. Rzeszów), Turzy (pow. Kolbuszowa) i Łysakowie (pow. Mielec) oraz zbiornika wody w Iwoniczu Zdroju i pawilonu szkoleniowo-wypoczynkowego w Rymanowie-Zdroju,
- całkowitą odbudowę przedszkola, szkoły podstawowej, technikum naftowego w Jaśle, internatów w Jaśle i Sokołowie (pow. Kolbuszowa),
- rozbudowę Szkoły Muzycznej w Rzeszowie, Teatru im. W. Siemaszkowej w Rzeszowie, Domu Kultury w Twierdzy (pow. Strzyżów), szkoły w Woliczce (pow. Rzeszów), Domu Opieki w Jaśle,
- zabezpieczenie zabytkowego drzewostanu w parku w Łańcucie;
- na inwestycje, w których realizacji SFOS współuczestniczył swymi funduszami, m. in. szkół w Mołodyczu i Tuczem-pach (pow. Jarosław), Pstragowej Dolnej (pow. Strzyżów), Skołyszynie (pow. Jasło), Polance i Żarnowcu (pow. Krosno), w Korniaktowie i Budach Łańcuckich (pow. Łańcut), w Stobiernej, Przybyszówce i Raclawówce (pow. Rzeszów), Szkoły Muzycznej w Stalowej Woli, liceów ogólnokształcących w Lubaczowie i Sanoku, Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Rzeszowie, świetlicy w Ropczycach, Domu Kultury w Borku Starym (pow. Rzeszów), Stadionu Z.S. „Resowia” w Rzeszowie, Hali Sportowej przy WSK w Mielcu, Powiatowego Domu Kultury w Lubaczowie, remiz strażackich w Przeworsku, Tarnobrzegu i Iwoniczu Zdroju, Przychodni Przeciwgruźliczej w Kolbuszowej, ośrodków zdrowia w Kołaczycach (pow. Jasło) i Błędowej Tyczyńskiej (pow. Rzeszów) oraz Rzeszowskiej Stacji Telewizyjnej na Suchej Górze (ponad 11 mln zł);
- na inwestycyjne zakupy i wyposażenia w niezbędny sprzęt i urządzenia wielu obiektów socjalno-kulturalnych.

Również w najbliższych latach SFOS planuje sfinansowanie szeregu inwestycji na terenie województwa, spośród których wymienić należy: budowę Szkoły Muzycznej z zapleczem w Rzeszo-

wie, szkół w Tarnawce (pow. Przemyśl), Jaśle i Podgrodziu (pow. Dębica), przedszkola w Ustrzykach Dolnych, internatu w Ropczycach, domów kultury w Przemyślu i Witkowicach (pow. Ropczyce), ośrodków zdrowia w Uściu Gorlickim (pow. Gorlice), Kuryłówce i Brzyskiej Woli (pow. Leżajsk), Dubiecku (pow. Przemyśl) i Pilźnie (pow. Dębica), przychodni przeciwgruźliczych w Ropczycach i Brzozowie oraz pijalni i zakładu wodoleczniczego w Wysowej (pow. Gorlice).

Jak wynika z przytoczonych przykładów, fundusze SFOS uczestniczą w poważnej mierze w rozwoju kulturalno-społecznym województwa i przyczyniają się do aktywizowania pod tym względem wielu terenów rzeszowskiego regionu.

Obok licznych honorowych odznak „Odbudowy Warszawy”, przyznawanych rokrocznie przez Radę Główną SFOS wielu działaczom naszego województwa, pamiątkowe tablice SFOS na dziesiątkach obiektów socjalno-kulturalnych w gromadach, osiedlach, miasteczkach i miastach Rzeszowszczyzny stanowią widomy znak pięknej, pożytecznej i obywatelskiej działalności tej społecznej organizacji.

Przedsiębiorstwa budowlane i biura projektowe

Szybkie usunięcie skutków wojny w postaci spalonych bądź zburzonych tysięcy budynków mieszkalnych, przemysłowych i innych wymagało od powstającej władzy terenowej natychmiastowego przystąpienia do organizacji jednostek wykonawstwa robót remontowych i inwestycyjnych. Założki późniejszych przedsiębiorstw budowlanych i remontowych stanowiły — powstałe bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych z samorzutnie zgłaszających się robotników i inżynierów — ochotnicze grupy remontowe. W ciągu niespełna jednego roku utworzono z tych ochotniczych grup stałe grupy remontowe. Równolegle powstawała inna forma organizacji budownictwa w postaci budowlanych spółdzielni pracy, z których jako pierwsza powstała w 1944 roku Spółdzielnia Budowlana w Rzeszowie; w 1945 roku powstały dalsze trzy, a w 1950 roku jest ich już 16 i zatrudniają prawie 700 osób. Intensywny rozwój województwa wymagał stałego zwiększania potencjału produkcyjnego budownictwa i ujęcia go w formy organizacyjne, dające gwarancję pełnej realizacji zadań inwestycyjnych i remontów. Jedyne działające w latach 1947—1950 przedsiębiorstwo budowlane nie mogło zapewnić realizacji szybko rosnących zadań, stąd też konieczne było korzystanie z potencjału produkcyjnego przedsiębiorstw budowlanych województwa krakowskiego, które działały na terenie województwa rzeszowskiego poprzez swoje oddziały.

Skoordynowanie działalności przedsiębiorstw, których dyrekcje miały siedzibę poza terenem województwa, było bardzo uciążliwe a niekiedy wręcz niemożliwe. W związku z tym w latach 1949—1951, niezależnie od dalszego rozwoju spółdzielni pracy i przekształcenia grup remontowych w miejskie przedsiębiorstwa

remontowo-budowlane, przystąpiono do organizowania sieci własnych państwowych przedsiębiorstw budowlanych. W okresie tym utworzono 11 przedsiębiorstw budowlanych, spośród których 8 podporządkowanych było bezpośrednio radom narodowym, natomiast 5 — Ministerstwu Budownictwa. Wszystkie 3 pioniry zatrudniały w tym okresie około 8 tys. osób.

Stopniowo zaczęto zwracać coraz większą uwagę na efektywność pracy przedsiębiorstw. Podniesienie efektywności pracy, przy równoczesnym zwiększeniu potencjału produkcyjnego budownictwa wymagało powoływania nowych jednostek, przy jednoczesnym łączeniu lub likwidacji innych. Do roku 1960 przeprowadzano reorganizację miejskich przedsiębiorstw remontowo-budowlanych likwidując przedsiębiorstwa małe i nierentowne, a z pozostałych utworzono 8 dużych jednostek w Rzeszowie, Przemyśle, Sanoku, Gorlicach, Jaśle, Dębicy, Lubaczowie i Jarosławiu. Pomimo zmniejszania ilości przedsiębiorstw, ich zdolność produkcyjna wzrosła w latach 1950—1960 dziewięciokrotnie osiągając w 1960 roku 139 mln zł wartości przerobu. W okresie następnych 3 lat działalności przerób tych przedsiębiorstw wzrósł o dalsze 26 mln zł. Ogólnie biorąc, w 14-letnim okresie działalności miejskie przedsiębiorstwa remontowo-budowlane wykonały roboty wartości ponad 1 mld zł przeprowadzając m. in. remont ponad 22 tys. izb mieszkalnych.

Zadania inwestycyjne i remonty dla rolnictwa — obok przedsiębiorstw ogólnobudowlanych i remontowych — wykonywały grupy budowlane Państwowych Gospodarstw Rolnych, które z kolei przekształcono w Zakłady Budowlano-Remontowe PGR. W 1963 roku działało 9 takich zakładów, których roczna zdolność przerobowa przekracza 100 mln zł i pokrywa w około 90% potrzeby rolnictwa w zakresie budownictwa gospodarczego i remontów.

Ponadto działają na terenie naszego województwa dwa specjalistyczne przedsiębiorstwa również ściśle związane z realizacją programu rozwoju rolnictwa, a to Przedsiębiorstwo Robót Melioracyjnych oraz Przedsiębiorstwo Elektryfikacji Rolnictwa. Oba te przedsiębiorstwa wykonują w ciągu roku roboty o wartości około 220 mln zł i całkowicie pokrywają potrzeby województwa w tym zakresie, a nawet w zakresie elektryfikacji świadczą na rzecz sąsiednich województw usługi o wartości około 20 mln zł.

Przełomowym momentem rozwoju potencjału produkcyjnego budownictwa było utworzenie w 1957 roku Rzeszowskiego Zarządu Budownictwa, który przejął nadzór nad działalnością przedsiębiorstw budowlanych bezpośrednio podległych Ministerstwu Budownictwa. W tymże roku utworzono 2 dalsze przedsiębiorstwa i powiększono znacznie już istniejące. Oprócz przedsiębiorstw ogólnobudowlanych powstały przedsiębiorstwa specjalistyczne, wykonujące roboty wodno-inżynieryjne i instalacyjne. Odkrycie złóż siarki w rejonie Tarnobrzega i podjęcie decyzji o budowie kombinatu chemicznego wymagały powołania w tym rejonie nowego przedsiębiorstwa budownictwa przemysłowego, które zostało zorganizowane w roku 1959. Dla wykonania prac związanych z budową Zapory Wodnej i Elektrowni w Myczkowcach — Solinie powołano w roku 1962 jeszcze jedno przedsiębiorstwo: Karpackie Przedsiębiorstwo Budowy Zapór Wodnych „Hydrobudowa”. W 1962 roku nastąpiło połączenie istniejących dotychczas dwóch zarządów budowlanych, z których jeden grupował przedsiębiorstwa kluczowe, a drugi — przedsiębiorstwa terenowe, w Rzeszowskie Zjednoczenie Budownictwa podporządkowane Ministerstwu Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych.

Połączenie dwóch dotychczas odrębnych sieci przedsiębiorstw pozwoliło na bardziej prawidłową rejonizację ich działania i specjalizację. Z połączonych przedsiębiorstw utworzono:

- 6 przedsiębiorstw ogólnobudowlanych z siedzibą: w Jarosławiu, Jaśle, Mielcu, Rzeszowie (2), Sanoku,
- 2 przedsiębiorstwa budownictwa przemysłowego w Rzeszowie i Tarnobrzegu,
- 2 przedsiębiorstwa specjalistyczne: robót inżynieryjnych i instalacji sanitarno-elektrycznych,
- 3 przedsiębiorstwa usługowe: transportowe, zmechanizowanych robót i produkcji pomocniczej.

Szybki rozwój budownictwa przemysłowego doprowadził do powołania jeszcze jednego przedsiębiorstwa, które wyspecjalizowało się w wykonywaniu instalacji przemysłowych.

O dynamicznym rozwoju budownictwa, zwłaszcza w latach 1959—1962, świadczy osiągnięty w tym okresie dwukrotny wzrost

wartości przerobu z 876 mln zł do 1 648 mln zł. Zatrudnienie w tym okresie wzrosło z 17 700 do 22 500 osób.

Rozwój poszczególnych przedsiębiorstw wymagał budowy zaplecza w postaci warsztatów, magazynów, baz transportu, hoteli robotniczych i innych, których łącznie w okresie 20-lecia wybudowano 74. Niezależnie od wzrostu liczby zatrudnionych — poważnym czynnikiem wpływającym na zwiększenie potencjału produkcyjnego budownictwa było wyposażenie placów budów w sprzęt lekki i ciężki. W coraz większym stopniu praca ręczna jest zastępowana pracą maszyn i urządzeń, a niektóre zawody, jak dawni „koźlarze”, którzy transportowali materiał na budowę, zniknęły, prace te bowiem całkowicie wykonują maszyny. Tylko w Rzeszowskim Zjednoczeniu Budownictwa, któremu podlegają największe przedsiębiorstwa, ilość sprzętu ciężkiego w postaci koparek, spychaczy, żurawi i walców wzrosła z 35 sztuk w 1957 roku do 140 w 1963 roku. Ponadto przedsiębiorstwa podległe Rzeszowskiemu Zjednoczeniu Budownictwa dysponowały w 1963 roku sprzętem średnim, jak betoniarki, mieszarki, wyciągi budowlane i inne maszyny, w ilości około 4 000 sztuk.

Postęp techniczny w budownictwie — wyrażający się w stosowaniu nowych materiałów budowlanych o lepszych właściwościach technicznych i użytkowych oraz zastępowaniu tradycyjnego budownictwa z cegły montażem coraz większych elementów produkowanych w zakładach bądź na zapleczu budowy — szerokim frontem wkroczył do budownictwa przemysłowego. Umożliwiło to wybudowanie i oddanie do użytku przed terminem wielu zakładów przemysłowych, m. in. Fabryki Kwasu Siarkowego w Tarnobrzegu, Zakładów Drzewnych w Rzepedzi, Fabryki Tytoniu i Zakładów Silikatowych w Leżajsku oraz nowych oddziałów Zakładów Przemysłu Gumowego w Dębicy.

W budownictwie ogólnym, a zwłaszcza w budownictwie mieszkaniowym, osiągnięcia rzeszowskiego budownictwa we wprowadzaniu postępu technicznego są znacznie skromniejsze. Mimo niewątpliwie dużego osiągnięcia, jakim jest obniżenie kosztów realizacji poszczególnych obiektów — np. w budownictwie mieszkaniowym w okresie 5-ciu lat obniżono koszt budynków o około 20 % — stosunkowo bardzo nieśmiało wprowadza się budownictwo uprzemysłowione, polegające na montażu budynków z gotowych ele-

mentów prefabrykowanych, które jedynie gwarantuje realizację bardzo napiętych i stale rosnących zadań. Zapowiedzią zmian na lepsze w tej dziedzinie jest wybudowanie w Stalowej Woli dużej bazy produkcji elementów prefabrykowanych, co umożliwiło przystąpienie do budownictwa wielkopłytkowego w Stalowej Woli, oraz rozpoczęcie budowy dużego zakładu produkcji prefabrykatów w Kolbuszowej.

Dużą rolę we wdrażaniu postępu technicznego przypada w udziale biurom projektowym. Sytuacja województwa rzeszowskiego w zakresie opracowywania dokumentacji projektowo-kosztorysowej była bardzo niepomyślna. Brak wysoko kwalifikowanych i doświadczonych kadr oraz odpowiednich pomieszczeń uniemożliwiał powołanie własnych biur projektowych. Stąd też opracowywanie dokumentacji zlecano początkowo osobom prywatnym, a w późniejszym okresie biurom projektów spoza terenu województwa.

W 1949 roku powstało pierwsze w województwie rzeszowskim biuro projektów, z którego wywodzi się istniejący obecnie „Miastoprojekt”. W latach 1953–1955 utworzono 2 nowe biura projektów, a to Wojewódzkie Biuro Projektów Gospodarki Komunalnej w Rzeszowie i Wojewódzkie Biuro Projektów Budownictwa Wiejskiego w Przemyślu. W początkowym okresie działalność tych biur projektowych ograniczała się do sporządzania dokumentacji dla drobnych, małych obiektów ogólnobudowlanych i przemysłowych oraz urządzeń komunalnych i budownictwa wiejskiego. W następnych latach biura zaczęły specjalizować się w opracowywaniu dokumentacji dla pewnych tylko rodzajów inwestycji lub kapitalnych remontów; „Miastoprojekt” specjalizuje się w projektowaniu osiedli mieszkaniowych i innych obiektów budownictwa ogólnego, Wojewódzkie Biuro Gospodarki Komunalnej przygotowuje dokumentację kapitalnych remontów i inwestycji komunalnych, jak komunikacja, wodociągi, elektryfikacja, gazyfikacja, parki itp., a Wojewódzkie Biuro Projektów Budownictwa Wiejskiego – z zakresu budownictwa rolnego i wiejskiego. Powołano również jednostki projektowe dla robót melioracyjnych i elektryfikacji rolnictwa.

Działalność wyżej wymienionych biur uzupełnia powołana w 1962 roku Miejska Pracownia Projektowa w Rzeszowie – wyko-

nująca dokumentację z zakresu remontów, adaptacji i drobnych inwestycji miejskich — oraz Spółdzielcze Biuro Projektowe „Inwestoprojekt” w Rzeszowie — w zakresie dokumentacji na budownictwo ogólne.

Potencjał produkcyjny biur projektowych województwa rzeszowskiego wzrastał szybko z 2 mln zł w 1950 roku do 40 mln zł w 1963 roku. Pomimo że zatrudniały one w 1963 roku 450 pracowników inżynieryjno-technicznych, nie były w stanie zaspokoić potrzeb w zakresie sporządzania dokumentacji i dlatego czynione są duże wysiłki w kierunku dalszego szybkiego ich rozwoju, wyrazem czego jest m. in. oddanie do użytku w 1963 roku nowoczesnego obiektu przedsiębiorstwu „Miastoprojekt” w 15-letnią rocznicę jego powstania.

Rozwiązywanie zagadnień z zakresu planowania przestrzennego w naszym województwie nastęrczało początkowo poważne trudności z braku wyspecjalizowanych kadr. Pierwsze plany urbanistyczne miast naszego województwa były opracowywane przez specjalistyczne biura projektowe w Warszawie i Krakowie. Dopiero w lipcu 1955 roku powstała Wojewódzka Pracownia Urbanistyczna, której zadaniem było i jest opracowywanie ogólnych planów urbanistycznych miast Rzeszowszczyzny. W 1958 roku rozpoczęła samodzielną pracę Miejska Pracownia Urbanistyczna w Rzeszowie, a w 1960 roku Miejska Pracownia Urbanistyczna w Przemyśle. Rozszerzenie zarówno problematyki, jak i zadań w zakresie planowania przestrzennego spowodowało, że począwszy od 1961 roku zaczęły powstawać powiatowe zespoły urbanistyczne, których głównym zadaniem jest opracowywanie planów zabudowy wiejskich jednostek osadniczych; w 1963 roku wszystkie powiaty oraz miasta wydzielone posiadały pracownie i zespoły urbanistyczne, z tym że dla powiatów sanockiego, leskiego i ustrzyckiego zorganizowano Rejonową Pracownię Urbanistyczną w Sanoku.

Mierniki przedwojennego zacofania gospodarczego i społecznego Rzeszowszczyzny

Stosunki ludnościowe cechowała wysoka gęstość zaludnienia, której nie dorównywał odpowiednio wysoki poziom rozwoju sił wytwórczych. W 1931 roku na 1 km² przypadało 99 osób (w Polsce 96). Największe zagęszczenie występowało w powiatach przemyskim, jarosławskim, przeworskim i brzozowskim, w których na 1 km² przypadało od 100 do 162 osób.

Źródła utrzymania ludności. Ludność utrzymująca się z rolnictwa stanowiła w 1931 roku 79% z zajęć pozarolniczych — 21% ogółu ludności.

Przemysł. Ogólna liczba zatrudnionych w całym przemyśle w zakładach zatrudniających 5 i więcej pracowników wynosiła w 1939 roku około 40 tys. osób, czyli na 1 zatrudnionego w tych zakładach przypadało około 50 mieszkańców.

Rolnictwo. Wysoki był stopień rozdrobnienia gospodarstw wiejskich; w 1931 roku na ogólną ich liczbę (100,0%) przypadało gospodarstw o powierzchni użytków rolnych:

poniżej	2 ha	—	41,3 %
	2— 5 ha	—	44,9 %
	5—10 ha	—	11,7 %
	10—15 ha	—	1,4 %
	15—50 ha	—	0,5 %
powyżej	50 ha	—	0,2 %

Na 1 000 gospodarstw chłopskich przypadało 4,7 siewników.

*) Wielkości i wskaźniki zaczerpnięto z przedwojennych i powojennych publikacji GUS oraz materiałów archiwalnych Woj. Kom. Planowania Gospodarczego w Rzeszowie.

Przeciętne plony (z ha w q) w latach 1934—1938 wynosiły:

U p r a w a	Rzeszowskie	Polska
Pszenica	9,9	12,4
Zyto	9,8	11,7
Jęczmień	9,6	12,9
Owies	10,4	12,5
Ziemniaki	111,0	125,0
Buraki cukrowe	155,0	221,0
Len		
nasienie	4,7	5,8
włókno	2,6	3,1
Konopie		
nasienie	5,1	5,4
włókno	3,3	3,6
Rzepak i rzepik	10,7	9,5
Chmiel	4,9	5,7

W 1938 roku na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo przypadało zwierząt gospodarskich (sztuk):

Zwierzęta gospodarskie	Rzeszowskie	Polska
Konie	16,9	5,1
Bydło rogate	62,6	47,6
Trzoda chlewna	19,5	46,4
Owce	5,7	9,3
Kozy	1,6	3,8

T r a n s p o r t. Przed wojną było na terenie Rzeszowszczyzny 24 km dróg dostosowanych do warunków nowoczesnego ruchu, co stanowiło 1% ogólnej długości dróg o nawierzchni twardej w kraju.

W 1938 roku było na tym terenie 90 samochodów ciężarowych, 180 samochodów osobowych, 35 autobusów i około 100 motocykli.

L u d n o ś ć m i e j s k a stanowiła w 1931 roku zaledwie 14,1 ogółu ludności.

O ś w i a t a. W 1939 roku istniało 64% szkół podstawowych I stopnia z najwyższą klasą czwartą, 21% szkół II stopnia z najwyższą klasą szóstą, 15% szkół III stopnia z klasą siódmą.

Przeszło 10% dzieci w wieku obowiązku szkolnego pozostawało poza szkołą.

W roku 1938/39 liczba uczniów objętych nauczaniem 7-klasowym doszła do około 100 tys. Zaledwie 37% młodzieży otrzymywało wykształcenie z zakresu pełnej szkoły podstawowej, a pozostała część kończyła 3 lub najwyżej 4 klasy szkoły podstawowej.

Z d r o w i e. W 1939 roku działało 9 szpitali z łączną ilością około 700 łóżek, 346 lekarzy medycyny, 47 lekarzy dentystów. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców przypadało 3,5 łóżka, 1,7 lekarzy medycyny i 0,13 lekarzy dentystów. Liczba ubezpieczonych wynosiła niewiele ponad 27 tys. osób.

K u l t u r a. W 1939 roku było 19 kin z 5 tys. miejsc, w tym 18 kin miejskich i 1 wiejskie (z 200 miejscami). Istniało 80 bibliotek, przeważnie prywatnych.

Pozycja województwa rzeszowskiego na tle niektórych ogólnokrajowych wielkości rozwoju gospodarczo – społecznego

(opracowano na podstawie danych „Rocznika Statystycznego 1963 r.” Głównego Urzędu Statystycznego)

Porównania większości wskaźników dokonano za rok 1962, odnośnie zaś niektórych wskaźników nawet za lata wcześniejsze. Konieczność przyjęcia takich danych statystycznych wynikała stąd, że oficjalne wielkości dotyczące lat późniejszych nie zostały ogłoszone do chwili opracowania niniejszej publikacji.

Wyszczególnienie	Rok		Jednostka miary lub wskaźnik	Polska	Województwo		Procentowy wskaźnik 5:4
	2	3			4	5	
Obszar	1962	km ²	312 520	18 657	6,0		
Powiaty ogółem	"	powiat	391	24	6,1		
w tym miasta stanowiące powiaty	"	miasto	74	3	4,1		
Miasta (bez osiedli)	"	miasto	783	42	5,4		
Osiedla	"	osiedle	106	4	3,8		
Gromady	"	gromada	5 245	410	7,8		
Wsie	"	wieś	.	1 530	.		
Ludność ogółem	31. XII 1962	tys. osób	30 483,6	1 643,6	5,4		
w tym: w miastach (łącznie z osiedlami)	"	"	14 879,8	406,2	2,7		
na wsi	"	"	15 603,8	1 237,4	7,9		
Ludność miejska (z osiedlami) do ogółu ludności	"	%	48,8	24,7	x		
Gęstość zaludnienia	"	osób na 1 km ²	98	88	x		
Przyrost naturalny	"	osób na 1 000 ludn.	11,7	12,8	x		

	1	2	3	4	5	6
Podział ludności wg głównego źródła utrzymania						
Ludność w rolnictwie		1960	tys. osób	11 205,7	941,1	8,4
Ludność w rolnictwie do ogółu ludności		"	%	38,2	59,3	x
Ludność poza rolnictwem		"	tys. osób	18 155,5	646,0	3,6
Ludność poza rolnictwem do ogółu ludności		"	%	61,8	40,7	x
Zatrudnienie w gospodarce społecznej ogółem		31. XII 1962	tys. osób	7 907,7	298,7	3,8
Zatrudnienie w gospodarce społecznej poza rolnictwem i leśnictwem		"	"	7 355,8	274,2	3,7
w tym: przemysł		"	"	3 325,4	118,8	3,6
budownictwo		"	"	853,9	32,3	3,8
transport i łączność		"	"	709,8	31,1	4,4
obróć towarowy		"	"	788,5	31,8	4,0
gospodarka komunalna i mieszkaniowa		"	"	246,6	5,1	2,1
oświata, nauka, kultura		"	"	533,9	20,4	3,8
ochrona zdrowia, opieka społeczna i kultura fizyczna		"	"	356,1	13,3	3,7
administracja publiczna i instytucje wymiaru sprawiedliwości		"	"	249,9	10,3	4,1

1	2	3	4	5	6
	31. XII.				
instytucje finansowe i ubez-					
pieczeniowe	1962	tys. osób	66,8	2,9	4,3
organizacje polityczne i spo-					
teczne	"	"	96,6	4,6	4,8
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznio-					
nej 31 grudnia	1955	tys. osób	6 748,8	230,6	3,4
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznio-					
nej 31 grudnia	1960	tys. osób	7 117,8	265,2	3,7
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznio-					
nej 31 grudnia	1962	tys. osób	7 907,7	298,7	3,8
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznio-					
nej 31 grudnia	1955	osób na 1 000 mieszk.	245	154	x
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznio-					
nej 31 grudnia	1960	"	239	165	x
Zatrudnienie w gospodarce uspołecznio-					
nej 31 grudnia	1962	"	259	182	x
Zatrudnienie w przemyśle uspołecznio-					
nym przeciętnie w roku	1955	tys. osób	2 690,6	82,4	3,1
Zatrudnienie w przemyśle uspołecznio-					
nym przeciętnie w roku	1960	"	2 986,0	96,8	3,2
Zatrudnienie w przemyśle uspołecznio-					
nym przeciętnie w roku	1962	"	3 251,6	114,9	3,5
Zatrudnienie w przemyśle uspołecznio-					
nym przeciętnie w roku	1955	osób na 1 000 mieszk	98	54	x

	1	2	3	4	5	6
Zatrudnienie w przemyśle uspołecznio- nym przeciętnie w roku	1960	100			60	x
Zatrudnienie w przemyśle uspołecznio- nym przeciętnie w roku	1962	107			70	x
Pracownicy zatrudnieni w gospodarce uspołecznionej z wykształceniem:						
31. XII						
wyższym	1958	239 928	osób		6 826	2,8
do ogółu zatrudnionych	"	3,8	%		3,2	x
średnim zawodowym	"	438 680	osób		22 787	5,2
do ogółu zatrudnionych	"	6,9	%		10,6 ⁰	x
średnim ogólnokształcącym	"	275 592	osób		15 893	5,8
do ogółu zatrudnionych	"	4,3	%		7,4 ²	x
niepełnym średnim ogólnokształcącym do ogółu zatrudnionych	"	312 831	osób		10 576	3,4
do ogółu zatrudnionych	"	4,9	%		4,9	x
zasadniczym zawodowym	"	522 018	osób		20 593	3,9
do ogółu zatrudnionych	"	8,2	%		9,6	x
podstawowym pełnym	"	2 589 737	osób		70 515	2,7
do ogółu zatrudnionych	"	40,8	%		32,9	x
podstawowym nieukończonym	"	1 972 032	osób		67 442	3,4
do ogółu zatrudnionych	"	31,1	%		31,4	x
Nakłady inwestycyjne w gospodarce uspołecznionej w cenach 1961 r.						
	1950-1955	305 672	mln zł		13 822	4,5
	1956-1960	364 097	"		14 960	4,1
	1961	94 557	"		3 686	3,9
	1962	107 703	"		4 482	4,2

	1	2	3	4	5	6
Nakłady inwestycyjne w cenach 1961 r.						
wg działów gospodarki narodowej:						
przemysł		1962	mln zł	50 044	2 101	4,2
budownictwo		"	"	4 455	237	5,3
rolnictwo		"	"	9 396	378	4,0
leśnictwo		"	"	325	67	2,1
transport i łączność		"	"	13 089	539	4,1
obróć towarowy		"	"	3 642	182	5,0
gospodarka komunalna i mieszk.		"	"	17 861	601	3,4
w tym: gospodarka mieszkaniowa		"	"	13 080	449	3,0
oświata, nauka, kultura		"	"	5 374	217	4,0
ochrona zdrowia, opieka społeczna		"	"	2 512	129	5,1
i kultura fizyczna		"	"	1 005	31	3,1
inne		"	"			
Produkcja globalna przemysłu w ce- nach porównywalnych z 1960 r.		"	"	583 359,1	21 343,0	3,7
Tempo wzrostu produkcji globalnej przemysłu w cenach stałych (rok 1950 = 100,0)		1955	%	212	279,4	x
		1960	%	338,0	515,8	x
		1962	%	404,0	669,9	x
Produkcja niektórych wyrobów prze- myslowych		1955	mln kWh	17 800	397	2,2
Energia elektryczna		1962	"	35 400	1 321	3,9

1	2	3	4	5	6
Ropa naftowa	1955	tys. ton	180,0	179,8	99,9
"	1962	"	202,0	195,5	96,8
Stal surowa	1955	tys. ton	4 400	180,8	4,1
"	1962	"	7 700	299,4	3,9
Obrabiarki do metali	1955	ton	27 800	424	1,5
"	1962	"	45 400	984	2,2
Lodówki domowe	1955	sztuk	3 400	43	1,3
"	1962	"	77 900	16 808	21,6
Cegła w przeliczeniu na pełną	1955	mln sztuk	2 740,0	132,8	4,8
"	1962	"	3 101,0	191,6	6,2
Tarcica	1955	tys. m ³	6 907,0	237,7	3,4
"	1962	"	6 662,0	303,4	4,6
Tkaniny lniane i pakulowe	1955	tys. m	51 400	3 401	6,6
"	1962	"	92 500	6 592	7,1
Użytkowanie gruntów					
obszar użytkowany ogółem	VI. 1962	tys. ha	31 173,0	1 865,7	6,0
w tym: użytki rolne razem	"	"	20 262,5	1 218,6	6,0
w tym: grunty orne	"	"	15 829,4	885,8	5,6
sady	"	"	239,0	14,6	6,1
łąki	"	"	2 392,4	113,0	4,7
pastwiska	"	"	1 801,7	205,2	1,1
lasy	"	"	7 785,9	565,3	7,3
pozostałe grunty i nieużytki	"	"	3 124,6	81,8	2,6

1	2	3	4	5	6
Plony					
4 zboża	1955	q/ha	14,3	12,7	x
	1962	"	16,1	15,0	x
Ziemniaki	1955	"	100	62	x
	1962	"	130	116	x
Buraki cukrowe	1955	"	186	144	x
	1962	"	234	233	x
Pogłowie zwierząt gospodarskich					
Bydło	1955	szt. na 100 ha	38,8	54,8	x
	1962	użytków rolnych	47,3	59,7	x
Trzoda chlewna	1955	"	53,4	37,4	x
	1962	"	67,2	48,3	x
Owce	1955	"	20,8	10,1	x
	1962	"	16,0	7,0	x
Konie	1955	"	12,5	14,7	x
	1962	"	13,1	14,9	x
Produkcja mleka					
Na 100 ha użytków rolnych	1962	tys. litrów	61,6	77,5	x
Przeciętny roczny udój od 1 krowy	"	litrów	2 073	1 860	89,7

1	2	3	4	5	6
Struktura indywidualnych gospodarstw rolnych					
Gospodarstwa ogółem	1950 1960	% %	100,0 100,0	100,0 100,0	x x
w tym o powierzchni 0,1 — 0,5 ha	1950 1960	% %	6,3 9,6	4,1 5,9	x x
" " 0,5 — 2 ha	1950 1960	% %	19,6 23,0	29,9 33,5	x x
" " 2 — 3 ha	1950 1960	% %	11,8 12,0	23,1 20,9	x x
" " 3 — 5 ha	1950 1960	% %	19,5 18,5	27,9 25,8	x x
" " 5 — 7 ha	1950 1960	% %	15,1 13,3	10,4 9,3	x x
" " 7 — 10 ha	1950 1960	% %	15,7 12,9	3,6 3,5	x x
" " 10 — 14 ha	1950 1960	% %	7,8 7,9	0,8 0,9	x x
" " 14 — 20 ha	1950 1960	% %	2,9 1,8	0,1 0,1	x x
" " 20 i więcej ha	1950 1960	% %	1,3 1,0	0,1 0,1	x x
Traktory w rolnictwie w przeliczeniu na 15-konne	1962	sztuk	99 529	3 374	3,4

1	2	3	4	5	6
Zelektryfikowane gospodarstwa rolne					
Gospodarstwa indywidualne i członków spółdzielni produkcyjnych	VI.1962	w % gospodarstw danej grupy	65,8	65,9	x
Spółdzielnie produkcyjne	"	"	72,5	66,7	x
Gospodarstwa państwowe					
podległe Min. Rolnictwa	"	"	95,1	81,9	x
" resortom nierolniczym	"	"	86,4	72,0	x
Melioracje					
Grunty orne	1956—1962	ha	542 748	16 784	3,1
Łąki i pastwiska	"	"	524 099	12 964	2,5
Zużycie nawozów sztucznych w czy- stym składniku	1961/62	kg na 1 ha pow. zasiewów	58	41,4	x
Produkcja rolnictwa					
Globalna ogółem	1961	zł na 1 ha użytków rolnych	11 528	11 385	x
w tym: roślinna					
zwierzęca	"	"	6 710	6 186	x
Towarowa ogółem					
w tym: roślinna	"	"	4 818	5 199	x
zwierzęca	"	"	4 494	3 391	x
w tym: ogółem					
roślinna	"	"	1 663	978	x
zwierzęca	"	"	2 831	2 413	x

	1	2	3	4	5	6
Linie kolejowe eksploatowane		1962 km na 100 km ²		8,6	4,8	x
Drogi kołowe o twardej nawierzchni		"	"	35,0	26,5	x
Abonenci telefoniczni ogółem		"	abonenci	636 056	19 076	3,0
w tym: w miastach		"	"	557 819	15 034	2,7
na wsi		"	"	78 237	4 042	5,2
Abonenci telefoniczni ogółem		"	abonenci na 1000 ludności	20,9	11,6	x
w tym: w miastach		"	"	38,7	38,1	x
na wsi		"	"	4,9	3,2	x
Handel detaliczny						
Liczba ludności przypadającej na 1 punkt sprzedaży detalicznej		1950	osób	245	333	x
		1962	"	183	195	x
Sprzedaż w wspólnym handlu detalicznym		"	zi na 1 mieszkańca	7 970	5 519	x
w tym: miejskim		"	"	11 942	12 264	x
wiejskim (CRS)		"	"	4 208	3 318	x
Miasta i osiedla, w których istnieje czynna sieć						
wodociągowa		"	miasto	642	27	4,2
kanalizacyjna		"	"	604	28	4,6
gazowa		"	"	295	17	5,8

	1	2	3	4	5	6
Ludność w miastach i osiedlach, w których istnieje czynna sieć:						
wodociągowa		1962	tys. osób	13 908	341	2,5
kanalizacyjna		"	"	13 719	356	2,6
gazowa		"	"	10 706	255	2,4
Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych:						
wodociągowe		"	połączenia	463 142	6 765	1,5
kanalizacyjne		"	"	291 956	5 874	2,0
gazowe		"	"	236 391	18 329	7,8
Komunikacja miejska						
Długość czynnych tras autobusowych		"	km	4 907	44	0,9
Przewóz pasażerów przez MKS		"	mln osób	1 142,7	18,3	1,6
Lóżka w hotelach		"	sztuk	28 533	959	3,4
Udzielone noclegi w hotelach		"	noclegi	7 649	213	2,8
Gospodarka mieszkaniowa						
Budynki mieszkalne ogółem	1950	tys. budynków	3 422,7	270,4	7,9	
	1960	"	3 849,5	299,2	7,8	
w tym: w miastach	1950	"	857,9	34,7	4,0	
	1960	"	1 021,3	40,1	3,9	
na wsi	1950	"	2 564,8	235,7	9,2	
	1960	"	2 828,2	259,1	9,2	

	1	2	3	4	5	6
Mieszkania ogółem		1950	tys. mieszkań	5 851,2	313,5	5,4
		1960	"	7 034,8	370,6	5,3
w tym: w miastach		1950	"	2 704,3	65,5	2,4
		1960	"	3 555,2	95,5	2,7
na wsi		1950	"	3 146,9	248,0	7,9
		1960	"	3 479,6	275,1	7,9
Liczba izb ogółem		1950	tys. izb	13 678,5	572,7	4,2
		1960	"	17 242,9	768,8	4,5
w tym: w miastach		1950	"	6 569,8	144,4	2,2
		1960	"	8 860,4	222,5	2,5
na wsi		1950	"	7 108,7	428,3	6,0
		1960	"	8 382,5	546,3	6,5
Zagęszczenie w mieszkaniach ogółem		1950	osób na 1 izbę	1,75	2,33	x
		1960	"	1,66	2,02	x
w tym: w miastach		1950	"	1,55	1,73	x
		1960	"	1,53	1,61	x
na wsi		1950	"	1,94	2,53	x
		1960	"	1,80	2,19	x
Szkoły podstawowe ogółem		1962/63	szkół	26 462	1 655	6,3
w tym: w miastach		"	"	3 991	139	3,5
na wsi		"	"	22 471	1 516	6,7
Uczniowie w szkołach podstawowych ogółem		"	uczniów	5 117 319	266 680	5,2
w tym: w miastach		"	"	2 386 186	66 222	2,8
na wsi		"	"	2 731 123	200 458	7,3

	1	2	3	4	5	6
Licea ogólnokształcące		1962/63	Liceów	847	51	6,0
Uczniowie w liceach ogólnokształcących		"	uczniów	339 540	18 137	5,3
Szkoły zawodowe:						
zasadnicze		"	szkół	2 136	114	5,3
technika i szkoły stopnia licealnego		"	"	1 911	96	5,0
artystyczne I i II stopnia		"	"	220	11	5,5
Absolwenci szkół zawodowych:						
zasadniczych		"	absolwentów	74 277	3 978	5,4
techników i szkół stopnia licealnego		"	"	45 915	2 261	4,9
artystycznych I i II stopnia		"	"	2 504	175	7,0
Przedszkola ogółem		1962	przedszkoli	7 422	306	4,1
w tym: miasto		"	"	3 684	120	3,3
wieś		"	"	3 738	186	5,0
Dzieci w przedszkolach ogółem		"	dzieci	439 725	15 026	3,4
w tym: miasto		"	"	324 144	9 476	2,9
wieś		"	"	115 581	5 550	4,8
Sprzedane gazety i czasopisma						
Gazety		1955	mln egz.	1 393,7	51,0	3,7
.		1962	"	1 486,1	45,5	3,1
Czasopisma		1955	"	376,1	16,3	4,3
.		1962	"	512,1	17,4	3,4

	1	2	3	4	5	6
Ilość gazet na 1 mieszkańca		1955	egzemplarzy	51	43	x
		1962	"	49	28	x
Ilość czasopism na 1 mieszkańca		1955	"	14	11	x
		1962	"	17	11	x
Działalność publicznych bibliotek pow- szecznych						
Woluminy		1962	egz. na 1 000 ludności	1 173	1 241	x
Czytelnicy		"	osób na 1 000 lud.	138	163	x
Wypożyczenia		"	wypożyczenia na 1 czytel.	18,8	16,9	x
Miejsca w kinach		"	miejsc na 1 000 lud.	20,6	17,9	x
Widzowie w kinach ogółem		"	widzów na 1 000 lud.	5 924	4 690	x
w tym: w miastach		"	"	9 844	12 792	x
na wsi		"	"	2 210	2 045	x
Radioambonenci ogółem		"	osób na 1 000 lud.	184	139	x
w tym: w miastach		"	"	249	245	x
na wsi		"	"	126	106	x

	1	2	3	4	5	6
Personel służby zdrowia:						
Lekarze medycyny		1982	osób na 1 000 lud.	32 331 10,6	988 6,0	3,1 x
Lekarze dentyści		"	osób na 1 000 lud.	10 251 3,4	331 2,0	3,2 x
Farmaceuci dyplomowani		"	osób na 1 000 lud.	8 747 2,9	321 2,0	3,7 x
Pielęgniarki ogółem		"	osób na 1 000 lud.	58 758 19,3	2 230 13,6	3,8 x
w tym o pełnych kwalifikacjach		"	osób na 1 000 lud.	45 829 15,0	1 896 11,5	4,1 x
Położne		"	osób na 1 000 lud.	9 850 3,2	437 2,7	4,4 x
Felczerzy		"	osób na 1 000 lud.	6 409 2,1	305 1,9	4,8 x
Łóżka w zakładach służby zdrowia:						
W szpitalach ogółem		"	szt. na 10 000 ludności	56,9	40,3	x
w tym: bez psychiatrycznych		"	"	47,0	33,6	x
W izbach chorych		"	"	0,9	0,3	x
W izbach porodowych		"	"	2,1	2,8	x

	1	2	3	4	5	6
Zakłady leczniczo-zapobiegawcze pomocy otwartej:						
Przychodnie ogółem		1982	zakońców	4 363	134	3,1
w tym przy zakładach pracy		"	"	2 474	60	2,4
Ośrodki zdrowia ogółem		"	"	1 884	112	5,9
w tym na wsi		"	"	1 451	92	6,3
Punkty zdrowia ogółem		"	"	2 239	143	6,4
w tym na wsi		"	"	1 783	126	7,1
Punkty położnicze ogółem		"	"	2 522	101	4,0
w tym na wsi		"	"	1 337	81	6,1
Żłobki stałe		"	żłobków	959	22	2,3
Miejsca w żłobkach stałych		"	miejsc	53 382	1 320	2,5
Dzieci w żłobkach stałych		"	dzieci	97 068	2 262	2,3
Karetki sanitarne pogotowia ratunkowego		"	sztuk	2 710	115	4,2
Samoloty sanitarne		"	"	85	5	5,9
Apteki		"	aptek	2 054	98	4,8
Punkty apteczne		"	punktów	2 504	173	6,9
Liczba ludności na 1 aptekę		"	tys. osób	14,8	16,8	x

Perspektywy dalszego rozwoju

Zmiany, jakie w okresie 20-lecia Polski Ludowej zaszły na terenie naszego województwa, spowodowały jego wszechstronny rozwój gospodarczy oraz wpłynęły w sposób zasadniczy na układ stosunków społecznych. Nie zdążyliśmy jednak w tak stosunkowo krótkim czasie wyrównać i odrobić wszystkich skutków fatalnego przedwojennego zacofania i zaniedbania na niektórych odcinkach gospodarczego i społecznego życia, nie osiągnęliśmy przeciętnych wskaźników ogólnokrajowych. Przejawia się to m. in. w strukturze zatrudnienia, wskazującej wyraźnie na duże jeszcze przeludnienie agrarne, wyrażające się tym, że na 100 ha użytków rolnych jest zatrudnionych na Rzeszowszczyźnie około 50 osób, podczas gdy odnośny wskaźnik w skali ogólnokrajowej wynosi 32 osoby. Również niekorzystnie przedstawia się struktura gospodarstw, w której za wysoki odsetek zajmują gospodarstwa o powierzchni do 2 ha. Uprzemysłowienie naszego województwa jest — w porównaniu ze średniokrajowym — za niskie. Występuje u nas najniższy w Polsce wskaźnik ludności miejskiej; miasta i wsie są w niedostatecznym stopniu wyposażone w urządzenia komunalne, kulturalne i socjalne. Słabo rozwinięta jest sieć linii kolejowych, a poniżej średniej krajowej kształtuje się wskaźnik ilości dróg o nawierzchni twardej przypadającej na 100 km².

Dysproporcje wewnątrzwojewódzkie w stosunkach gospodarczo-społecznych przejawiają się szczególnie w gęstości zaludnienia; średnie zaludnienie wynosi 87 osób na 1 km², w wielu jednak powiatach kształtuje się ono od 110 do 145 osób, a natomiast w powiatach leskim i ustrzyckim nie dochodzi do 30 osób. Wiele powiatów stoi już na wysokim i średnich poziomie uprzemysłowienia, liczne jednak wykazują nadwyżki siły roboczej i wyma-

gają doprzemysłowienia. Nierównomierny jest rozwój miast: podczas gdy w 10 miastach mieszka 2/3 ludności miejskiej, to w 36 pozostałych zamieszkuje jej 1/3 część. Ponad 59% ludności województwa utrzymuje się z rolnictwa. W związku z uprzemysłowieniem naszego województwa przekształca się układ społeczny ludności; wytworzyła się liczna grupa społeczna robotników — chłopów, która wiąże się z niedostatecznym rozwojem budownictwa miejskiego w ośrodkach o dużym nasileniu uprzemysłowienia i w związku z tym występują nadal masowe dojazdy do pracy. Bogactwa surowców naturalnych, wtórnych i odpadowych województwa rzeszowskiego nie są jeszcze dostatecznie wykorzystane; nie uregulowane zostały w pełni stosunki wodne.

Założenia programowe dalszego rozwoju ekonomiczno-społecznego Rzeszowszczyzny oparte zostały na potencjale możliwości tkwiących przede wszystkim w walorach środowiska geograficznego oraz społecznego i mają na celu rozwiązanie tych problemów, o których wyżej była mowa.

Województwo rzeszowskie stanowi region niejednorodny, urozmaicony i bogaty pod względem geograficznym, geologicznym, klimatycznym i roślinnym. Występują tu liczne i cenne surowce mineralne: obfite złoża gazu ziemnego w rejonie Lubaczowa, Przemyśla, Jarosławia, Przeworska i Łańcuta — siarki w rejonie Tarnobrzega — ropy naftowej na Podkarpaciu — oraz piasków, żwirów, wapieni, margli, gipsów, diatomitów, glin ceramicznych i innych materiałów budowlanych. Warunki agroekologiczne umożliwiają wszechstronny rozwój produkcji roślinnej i zwierzęcej. Poważnym bogactwem Rzeszowszczyzny są lasy, zajmujące 30% powierzchni naszego województwa a 50% powierzchni niektórych jego regionów, zwłaszcza zaś powiatów leskiego, lubaczowskiego, niżańskiego i ustrzyckiego. Na terenie tego ostatniego powiatu znajduje się rezerwat przyrodniczy, stanowiący prawie nieprzebytą puszcę, w której spotykamy rzadkie już dziś okazy rysia, żbika i niedźwiedzia oraz resztki dawnej, bujnej flory polodowcowej.

Rzeki województwa rzeszowskiego dostarczają zarówno dla potrzeb własnych, jak i innych regionów Polski dużej ilości wody: rzeka San odprowadza jej rocznie blisko 4 mld m³. Na korzystne warunki wodne składają się stosunkowo obfite opady, wy-

noszące w okresie rocznym 600—1 150 mm, oraz liczne rzeki i potoki, z których ważniejsze — to San z Wisłokiem i Tanwią oraz Wisłoka z Jasiołką i Ropą. Duże spady rzek oraz ich tzw. układ kratowy sprzyjają budowie progów i zapór dla wykorzystania walorów energetycznych i tworzenia zbiorników retencyjnych. Duże zasoby wód mineralnych — to dalszy składnik naszych bogactw naturalnych; występują one w wielu miejscowościach, m. in. w Iwoniczu, Rymanowie, Horyńcu, Wysowie, Wapiennem, Czarnej, Rabem, Nieborowie, Lubeni i Latoszynie, a wraz z takimi walorami naszych terenów, jak piękno krajobrazu i klimat, stanowią podstawy do rozwoju na dużą skalę lecznictwa uzdrowiskowego, turystyki i różnych innych form wypoczynku.

Przedmiotem zainteresowania turystów krajowych i zagranicznych są liczne zabytki architektury; w województwie naszym istnieje wiele pięknych budowli, m. in. renesansowe zamki w Baranowie i Krasiczynie, barokowy zamek w Łańcucie — najwspanialsze w Polsce muzeum wnętrza z XVIII i XIX wieku.

Przemiany stosunków społecznych i socjologicznych znajdują swój wyraz w postępującym sukcesywnie procesie przemieszczania ludności z przeludnionych wsi do miast i osiedli robotniczych, oraz w zmianie struktury zatrudnienia na korzyść wzrastającego udziału zatrudnionych w zawodach pozarolniczych. Temu nowemu układowi społecznemu ludności towarzyszy dodatkowe pozytywne zjawisko wyrastania małorolnego chłopca na pełnowartościowego robotnika, obsługującego nowoczesne maszyny produkcyjne i zdobywającego umiejętności techniczne w coraz to nowych dziedzinach usług. Postęp techniki agrarnej coraz śmielej wkracza na wieś i ułatwia rolnikowi zwiększenie wydajności pracy i produkcji rolnej.

Osiągnięcia w okresie 20-lecia naszego województwa są niezawodnie bardzo duże, niektóre z nich o charakterze rewolucyjnym zarówno w aspekcie gospodarczym, jak i społeczno-kulturalnym. Przeżyliśmy w tym okresie olbrzymią drogę postępu i rozwoju.

Nie oznacza to jednak, że walory środowiskowe naszego województwa zostały już w pełni wykorzystane; województwo rzeszowskie znajduje się pod tym względem u progu swego pełnego rozwoju. Zadaniem zatem programu perspektywy jest wykorzystywanie w wyższym stopniu dotychczasowych wartości środowisko-

wych, wykrywanie i wyrównywanie dysproporcji rozwojowych poszczególnych obszarów województwa, przy uwzględnieniu generalnej zasady dalszego wzrostu poziomu życia materialnego i kulturalnego mas pracujących. Istnieją ku temu wszelkie realne przesłanki zarówno w wartościach środowiskowych, państwowej polityce inwestycyjnej oraz w przemianach gospodarczo-społecznych, jakie zaszły w ciągu 20-lecia i które zostały przedstawione w części szczegółowej i zestawieniu statystycznym.

Zasadnicze założenia kierunkowe perspektywy będą więc miały na celu rozwiązanie w naszym województwie następujących problemów:

- osiągnięcie wyższego stopnia produktywizacji ludności, w tym szczególnie kobiet, oraz likwidację lokalnych nadwyżek rąk roboczych;
- zbliżenie ośrodków zatrudnienia do rezerwuarów siły roboczej i zmniejszenie w ten sposób zasięgu i masowości dojazdów do pracy;
- dalsze przesunięcia w strukturze źródeł utrzymania ludności w sensie zwiększenia zatrudnienia w zajęciach pozarolniczych a zmniejszenia go w zajęciach rolniczych;
- wzrost stopnia urbanizacji i rozszerzenie jej zakresu na miasta oraz miasteczka słabo dotąd aktywne pod względem gospodarczo-społecznym;
- silniejsze nasycenie kadr pracownikami o wyższym wykształceniu w zawodach rolniczych i pozarolniczych, zarówno na wsi, jak i w mieście, naprzeciw czemu wyjdzie poszerzona baza szkolnictwa wyższego;
- zacieśnienie więzi gospodarczo-przestrzennych między poszczególnymi terenami województwa i tą drogą ożywienie obszarów słabo jeszcze rozwiniętych oraz wykorzystanie ich rezerw;
- dalszy rozwój przemysłu, szczególnie w powiązaniu z rodzimą bazą surowcową, z jednoczesnym nasileniem stopnia intensyfikacji badań poszukiwawczych nowych bogactw naturalnych;
- rozwijanie i dalsze wzbogacanie wykształconych już tradycji oraz doświadczeń produkcyjnych naszej kadry robotniczej i inżynieryjno-technicznej, które zdobyły wysoką ocenę na

- rynkach światowych, jak np. w dziedzinie przemysłu maszynowego, górnictwa, produkcji sprzętu szybowcowego, w artykułach rolno-spożywczych oraz przemysłu chemicznego;
- wzrost produkcji i towarowości rolniczej, celem zwiększenia bazy wyżywieniowej i surowca dla przemysłu;
 - poprawa bilansu wody dla celów rolnictwa, przemysłu i gospodarki komunalnej;
 - podniesienie stanu zdrowotności społecznej poprzez dalszą rozbudowę sieci służby zdrowia i doprowadzenie do dalszego spadku zachorowalności i śmiertelności;
 - rozwijanie szkolnictwa w kierunku dalszego zbliżania szkoły do ucznia i stałego, pełnego wyposażenia szkół w środki odpowiadające współczesnemu rozwojowi elementu politechnizacji;
 - umasowienie środków kultury, zwłaszcza w zakresie kina i telewizji na wsi, oraz rozwinięcie bazy materialistycznego wychowania społeczeństwa;
 - pełniejsze wykorzystanie wartości klimatycznych, wodolecznicznych, letniskowo-wypoczynkowych i turystycznych regionu.

Realizacja wytyczonych kierunków gospodarczo-społecznych będzie przebiegała w korzystnej atmosferze dalszego umacniania samodzielności i aktywności rad narodowych, będących najbardziej bezpośrednim wyrazem woli szerokich mas pracujących. Wielce pomocnym w tym zakresie instrumentem będzie przeprowadzona ostatnio nowelizacja ustawy o radach narodowych, która znacznie szerzej otwiera drogę twórczej inicjatywie społecznej. Przejawia się to szczególnie w zwiększeniu gestii koordynacyjnej wszystkich poczynań dotyczących całości gospodarki narodowej na terenie podległym działalności rad narodowych. Niewątpliwie twórczym przejawem inwencji samego społeczeństwa we wzbogaceniu dorobku gospodarczego i społecznego terenu naszego województwa będzie nadal wszechstronna inicjatywa wyrażająca się w podejmowanych i realizowanych czynach ludności, przy coraz poważniejszej pomocy państwa zarówno finansowej, jak i materialowej.

Na takich przesłankach gospodarczych i społeczno-kulturalnych opiera się program wszechstronnego rozwoju województwa rze-

szowskiego w perspektywie. Najogólniej można go scharakteryzować w ten sposób, iż nastąpi przekształcenie Rzeszowszczyzny z regionu rolniczo-przemysłowego na przemysłowo-rolniczy. Dalszy rozwój gospodarki doprowadzi do wyrównania dysproporcji ekonomiczno-społecznych między województwem rzeszowskim a innymi regionami kraju i do złagodzenia różnic wewnątrzregionalnych.

Podstawową siłą motoryczną zakładanych przemian będzie przemysł. Dalsza bowiem industrializacja województwa rzeszowskiego, zapoczątkowana w okresie 1950—1955 i kontynuowana w następnych latach, będzie rzutowała na rozwój pozostałych gałęzi gospodarki narodowej, w szczególności zaś rolnictwa i usług; od niej uzależniony jest dalszy wzrost ekonomiczny naszego regionu. Polityka gospodarcza w zakresie przemysłu polegać będzie na szerszym niż dotychczas rozwoju zakładów, których produkcja oprze się o lokalną bazę surowcową, oraz na budowie zakładów opartych o tzw. swobodną lokalizację, której celem jest wykorzystanie nadwyżek zasobów siły roboczej, występujących na niektórych terenach województwa.

W oparciu o miejscowe surowce mineralne zakłada się rozwój przemysłu chemicznego, zwłaszcza tarnobrzeskiego zagłębia siarkowego, gdzie nastąpi rozbudowa kopalni i zakładów przetwórczych siarki. Istnieje realna możliwość budowy cementowni wchodzącej w skład kombinatu siarkowego, opartej na materiałach poflotacyjnych siarki. Szczególnie pomyślne warunki lokalizacji w tarnobrzeskim wpłyną na dalszy rozwój przemysłu siarkowego w tym rejonie, w którym — dzięki dogodnym warunkom wodnym i istniejącemu uzbrojeniu terenu — wykształca się poważny okręg przemysłowy, wyraźnie aktywizujący północną część województwa. Rozrosną się również zakłady chemiczne w Dębicy, Jaśle, Pustkowie i Sarzynie.

W związku ze stale wzrastającymi potrzebami budownictwa przewiduje się rozwój przemysłu materiałów budowlanych, mającego w naszym województwie poważne zasoby złóż skalnych, mogących w pełni zabezpieczyć jego potrzeby surowcowe. W oparciu o margle i wapienie oraz przy wykorzystaniu miejscowych złóż gazu ziemnego istnieje możliwość budowy w powiecie lubaczowskim dużej cementowni oraz uruchomienia produkcji ce-

mentów szlachejnych. Już w najbliższym czasie powstanie w Dziewięcierzu zakład produkujący wapno nawozowe. Bogate zasoby diatomitów, występujące szczególnie w powiecie brzozowskim, powinny znaleźć również zastosowanie w budownictwie i przemyśle chemicznym. Nadto rozwijać się będzie przemysł ceramiki czerwonej, mając ku temu korzystne warunki w zasobach surowcowych środkowego pasa województwa.

W oparciu o bogactwa drewna w naszym województwie, szczególnie na terenach południowo-wschodnich, rozwijać się będzie przemysł drzewny. W tej gałęzi przemysłu przewiduje się m. in. budowę dużego kombinatu w rejonie Ustrzyk Dolnych, zakładów płyt stolarskich, wiórowych i pilśniowych, w oparciu o które programuje się duży zakład meblarski oraz kilka mniejszych zakładów produkcji mebli i elementów budowlanych.

Dla wykorzystania naturalnych baz surowcowych, szczególnie w paśmie Progu Karpackiego, zakłada się dalszy intensywny rozwój przemysłu rolno-spożywczego; m. in. przewiduje się budowę fabryki koncentratów spożywczych w Rzeszowie, krochmalni i płatkarni w Leżajsku oraz innych mniejszych zakładów produkcji spożywczej.

Przedstawione koncepcje wykorzystania miejscowych surowców do przetwórstwa przemysłowego opierają się na udokumentowanych już zasobach mineralów, na realnych możliwościach pozyskania drewna i produktów rolno-spożywczych. Prowadzone nadal, na szeroką skalę zakrojone badania geologiczne wzbogacają stale bazę surowcową, dokumentują dalsze zasoby siarki, ropy i gazu ziemnego. Bazę surowców rolnych zwiększy wykonanie programu intensyfikacji produkcji rolnej, a przemysł drzewny otrzyma większe i lepsze asortymenty drewna w wyniku realizacji polityki urzędzeniowej w leśnictwie.

Zakłada się, że rozwój przemysłu opartego na swobodnej jego lokalizacji znajdzie swój wyraz m. in. w rozbudowie przemysłu włókienniczego oraz odzieżowego i powstawaniu zakładów przemysłu precyzyjnego i elektronicznego. Ten kierunek rozwoju produkcji przemysłowej wpłynie na aktywizację wielu miast i miasteczek oraz powiatów nie posiadających surowców przemysłowych i spowoduje poprawę struktury zatrudnienia, zwłaszcza przyczyni się do większego zatrudnienia kobiet.

Nadto nastąpi dalszy rozwój przemysłu hutniczego, maszynowego i metalowego, w związku z czym rozrosną się dotychczasowe ośrodki, m. in. w Dębicy; Gorlicach, Mielcu, Nowej Dębie, Rzeszowie, Sanoku i Stalowej Woli.

W rolnictwie, które charakteryzuje nadal duże rozdrobnienie, przeludnienie agrarne oraz niski jeszcze poziom towarowości produkcji, zmiany pójną w tym kierunku, aby przekształcić dotychczasową strukturę rolną z drobnotowarowej na wielkotowarową, zmienić tradycyjny charakter produkcji rolnej oraz dostosować ją do struktury spożycia ludności i potrzeb przemysłu. Przyjmuje się zasadniczą tezę, że podstawowym kierunkiem rozwoju rolnictwa w województwie rzeszowskim będzie dalszy intensywny rozwój produkcji hodowlanej oraz uprawy roślin przemysłowych, owoców i warzyw, przy stałym zwiększaniu areалу pszenicy i roślin pastewnych. Zmianę struktury upraw rolnych i kierunki tych zmian wyznaczają potrzeby gospodarki narodowej i warunki klimatyczne oraz glebowe, potwierdzone badaniami naukowymi przeprowadzonymi w naszym województwie. Przygotowaniem do tych zmian będzie program racjonalnego rozmieszczenia produkcji rolnej oraz określenie podstawowych funkcji dla poszczególnych ośrodków osadnictwa wiejskiego.

Nastąpi to dzięki melioracjom, przeprowadzenie których obejmie 219 tys. ha gruntów ornych i 120 tys. ha użytków zielonych, wzrośtowi bazy paszowej, wprowadzanej w coraz wyższym stopniu mechanizacji oraz elektryfikacji prac rolniczych, stosowaniu odpowiednich ilościowo i jakościowo środków chemicznych, zwłaszcza nawozów sztucznych, doborowi kwalifikowanych nasion i sadzeniaków oraz zwierząt gospodarskich.

Rozwój przemysłu i przebudowa rolnictwa przyspieszą procesy urbanizacyjne naszego województwa, które znajdą wyraz w rozbudowie istniejących miast, miasteczek i osiedli; zwiększy się dwukrotnie ludność miejska, a województwo rzeszowskie znajdzie się w rzędzie średnio obecnie zurbanizowanych regionów kraju.

Budownictwu miejskiemu towarzyszyć będzie wszechstronny rozwój urządzeń komunalnych: wszystkie miasta zostaną wyposażone w wodociągi, kanalizację i gaz; bogate złoża gazu ziem-

nego i rozbudowana sieć gazociągów umożliwią zgazyfikowanie osiedli położonych w ich pobliżu.

Wzrost sił wytwórczych Rzeszowszczyzny i jej udział w tworzeniu dochodu narodowego wpłyną na wzrost dochodów ludności i poprawę jej warunków bytowych. Wymownym tego wyrazem będzie polepszenie warunków mieszkaniowych w wyniku rozwoju budownictwa mieszkaniowego; zakłada się zmniejszenie wskaźnika zagęszczenia, który w perspektywie powinien wynieść 1,3 osoby na 1 izbę mieszkalną. Budownictwo to, które po wojnie było lokalizowane przede wszystkim w ośrodkach rozbudowywanego przemysłu, prowadzone będzie w większym stopniu także i w innych miejscowościach.

Równoległe z uprzemysłowieniem i wzrostem potencjału gospodarczego naszego województwa nastąpi dalszy rozwój oświaty, służby zdrowia i kultury. Usługi kulturalno-socjalne obejmować będą swym zasięgiem cały obszar województwa.

W zakresie oświaty i wychowania zakłada się, że wszystkie dzieci w wieku szkolnym zostaną objęte powszechnością nauczania w zakresie pełnej 8-klasowej szkoły podstawowej.

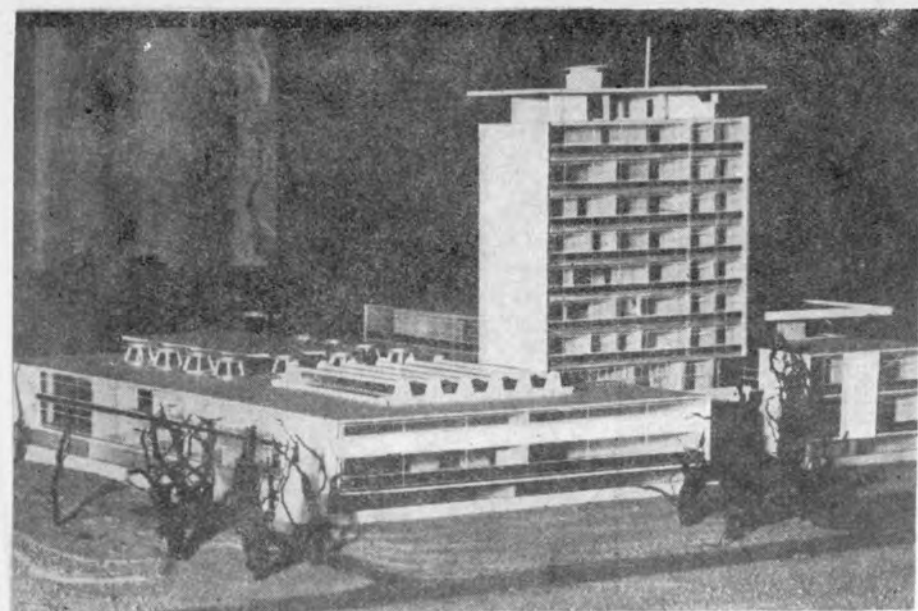
Dalszym kierunkiem będzie maksymalne zbliżenie szkoły do ucznia; ta zasada znajdzie realny wyraz w lokalizacji sieci szkół. Poprawią się warunki nauczania poprzez zmniejszenie ilości uczniów przypadającej na 1 nauczyciela i 1 izbę szkolną.

Przedszkolną formą wychowawczą obejmowane będą stopniowo wszystkie dzieci w mieście i na wsi w wieku lat 6, dzieci zaś młodsze, w wieku 3–5 lat, których matki pracują zawodowo, znajdując opiekę w przedszkolach.

Młodzieży kończącej szkołę podstawową zapewni się możliwość dalszej nauki w szkołach średnich, uwzględniając zarówno jej upodobania oraz zdolności, jak i potrzeby życia gospodarczego. Znajdzie to wyraz w różnokierunkowym rozwoju szkolnictwa średniego, ze szczególnym nasileniem rozbudowy szkolnictwa zawodowego, co wpłynie na to, że większość młodzieży będzie pobierała naukę w szkołach zawodowych, a stosunek uczących się w tych szkołach do uczniów liceów ogólnokształcących wyrazi się proporcją 5:1. Jedną z form zbliżenia ucznia do jego zawodu będzie poważny rozwój szkolnictwa przyzakładowego i międzyzakładowego.

Jeden z projektów przyszłego rozwoju miasta Rzeszowa

*Makieta Rzeszowskich Zakładów Graficznych, których budowa weszła
w stadium realizacji*

„Miastoprojekt” — kuźnia nowoczesnych planów urbanistycznych

Zwiększająca się ilość młodzieży i szkół wymaga i będzie nadal wymagać coraz liczniejszej i o wyższych kwalifikacjach kadry nauczycielskiej. Tej potrzebie społecznej — obok państwowych studiów nauczycielskich — odpowiada podjęta w 1963 roku decyzja powołania w Rzeszowie Studium Terenowego Krakowskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, która w przyszłości stanie się samodzielną wyższą uczelnią w naszym województwie.

Absolwenci szkół średnich mają już obecnie możliwość odbywania w naszym województwie studiów technicznych w Wyższej Szkole Inżynierskiej, która będzie w przyszłości rozbudowana o dalsze wydziały. Nasze potrzeby w zakresie kształcenia młodzieży są jednak dalej idące i w związku z tym zakłada się, że powstaną u nas jeszcze inne wyższe uczelnie, jak akademia medyczna, wyższa szkoła rolnicza i wyższa szkoła ekonomiczna.

Wzrost liczby ludności naszego województwa i potrzeba stałego podnoszenia zdrowotności społecznej nakreślają kierunki rozwoju służby zdrowia, która będzie rozbudowywała sieć urzędzeń sięgających jak najdalej w głąb terenu, polepszy szybkość i sprawność obsługi chorego, lepiej wyposaży technicznie placówki i zwiększy kadre fachową o różnych specjalnościach. Postulaty te znajdują wyraz w programie rozwojowym, który zakłada poważną rozbudowę szpitali i zwiększenie ilości ich łóżek w takim stopniu, że w wyniku realizacji planu perspektywicznego przypadac będzie 67 łóżek w szpitalach ogólnych na 10 000 mieszkańców, a odpowiednio w zakładach specjalistycznych — 12 łóżek. Dalszy rozwój sieci wiejskich ośrodków zdrowia winien doprowadzić do tego, aby taki ośrodek działał w każdej gromadzie.

Nastąpi dalszy rozwój placówek pogotowia ratunkowego, którego tabor poważnie wzrośnie i umożliwi sprawniejsze interwencje w nagłych wypadkach.

Obok rozbudowy szpitali, przychodni i ośrodków polepszy się wydatnie stan ich wyposażenia w różnorodną aparaturę i sprzęt medyczny oraz leki.

Troskę o chorego przejmą coraz liczniejsze i lepiej wyszkolone kadry służby zdrowia, dzięki czemu na 10 000 mieszkańców przypadnie w 1980 roku około 25 lekarzy medycyny i dentystów, 4 farmaceutów dyplomowanych i 43 pielęgniarki.

Wiele miejscowości w naszym województwie — ze względu na warunki balneologiczne, klimatyczne i krajobrazowe — predysponowanych jest na lokalizację lecznictwa uzdrowiskowego i różnych form rekreacji. Wykorzystane zostaną w tym celu istniejące walory, szczególnie na terenach górskich i podgórskich. Obok rozbudowy istniejących uzdrowisk w Iwoniczu i Rymanowie rozwiną się uzdrowiska w Wysowej, gdzie będzie czynnych około 2 700 łóżek sanatoryjnych dla lecznictwa dorosłych i około 500 łóżek dla lecznictwa dzieci, oraz w Horyńcu. Nadto rozważana jest koncepcja organizowania uzdrowisk dla około 7 000 kuracjuszy w okolicach Czarnej, Rabego — Huczfic, Bystrego, Komańczy i Poraża.

Rozwój życia kulturalnego opierać się będzie na dalszej rozbudowie sieci placówek urządzeń kulturalnych, na ich lepszym wyposażeniu i podnoszeniu stopnia ich wewnętrznej organizacji.

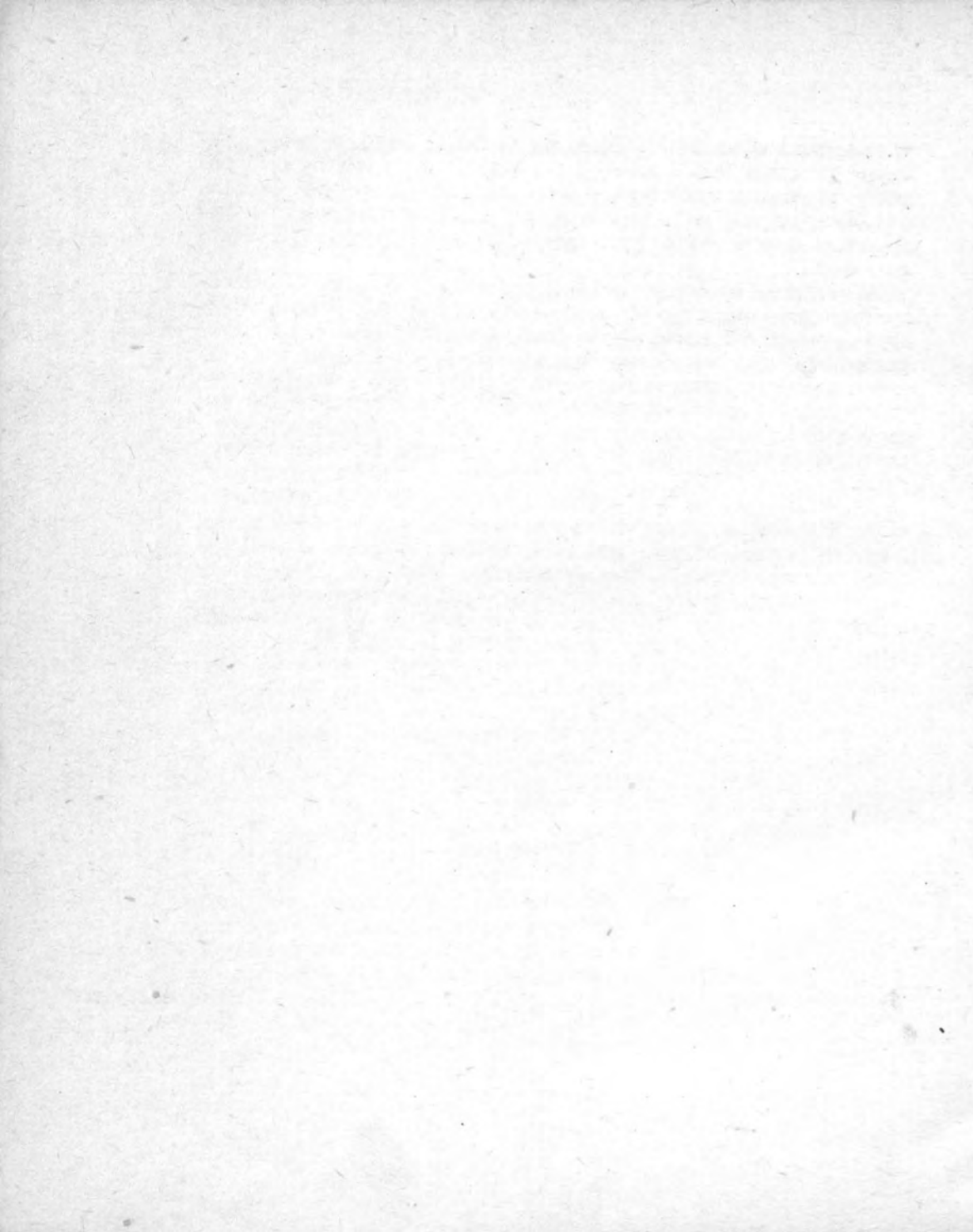
Przedstawiony zarys ekonomiczno-społeczno-rozwoju naszego województwa na tle międzywojennych stosunków gospodarczych i zniszczeń wojennych wskazuje, jak konkretna zmiana podstaw społeczno-ustrojowych oddziaływała na przeobrażenia, które zaszły w okresie 20 lat Polski Ludowej na Rzeszowskiej Ziemi. Dokonały się one poprzez obalenie ustroju burżuazyjno-obszarniczego i wprowadzenie nowego ustroju — socjalistycznego, opartego na sprawiedliwości społecznej, zbudowanego na fundamentach programu Polskiej Partii Robotniczej i Manifestu Lipcowego Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Rozwój gospodarczy i kulturalny mógł nastąpić tylko w atmosferze pokoju, który gwarantował i zapewnia nam sojusz ze Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej. Wszechstronna i wzajemna pomoc naszych bratnich narodów obozu socjalistycznego była i jest jednym z podstawowych warunków naszego postępu i rozwoju.

Drogowskazem kierunków dokonanych przemian były wytyczne Polskiej Partii Robotniczej i kontynuatorki jej idei, Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, których myślą przewodnią było zawsze dobro mas robotniczych i chłopskich. Słuszność i potrzebę tak przyjętych kierunków rozwojowych potwierdziła rzeczy-

wistość minionych 20 lat. Stało się to dzięki temu, że masy pracujące program Partii uznały i przyjęły za swój własny oraz poparły go bogatą inicjatywą o wszechstronnej treści i formie. Ogniwem zespalającym tę inicjatywę jest Front Jedności Narodu sięgający daleko w głąb życia gospodarczego i społecznego naszego narodu.

Współdział społeczeństwa w kierowaniu wszystkimi dziedzinami życia gospodarczego i społeczno-kulturalnego, przejawiający się w pracach rad narodowych, jako najbardziej masowej jego reprezentacji, stanowi niezawodną gwarancję właściwego wiązania zadań i potrzeb ogólnonarodowych z zadaniami i potrzebami terenowymi. Rady narodowe województwa rzeszowskiego, od początku ich istnienia, wniosły poważny wkład w osiągnięcie dotychczasowych wyników we wszystkich dziedzinach współczesnego życia.

Spółczeństwo naszego województwa, bogate w doświadczenia walki i pracy w trudnych latach stanowiących start do nowej i lepszej przyszłości, spogląda ze spokojem i ufnością w perspektywę dalszego rozwoju Rzeszowszczyzny. Wysiłkom, które włoży ono w codzienną pracę i naukę, nadal — jak dotychczas — torować będzie drogę nasza Partia, pod której sztandarem pójdzie całe społeczeństwo skonsolidowane we Froncie Jedności Narodu.

ERRATA

str.	wiersz od		jest	winno być
	góry	dołu		
11	11		bardziej, że	bardziej że
19	8/9		up-rawy	u-prawy
27	tabela		do o ólnej	do ogólnej
29		2	zostana	zostaną
37		6	i Myczkowcach	w Myczkowcach
37		5	w elektrowni	i elektrowni
41	4/5		pow-stałych	po-wstałych
47		3	przez tę Ad- ministrację	przez Adminis- trację
50	9		2 209	2 153
50	10		803	898
50	11		702	673
50		7	3 887	3 912
56		13	latach.	latach,
57		14	na nich	ich
59		11	ztelefonizo-	stefonizo-
64		3	podmiejskich.	podmiejskich,
69	19		Tyczyn, m. in.	, m. in. Tyczyn
81	18		6,5	6,5
116	10		79 ‰ z	79 ‰, z

